

ENCIKLIKA

MAGNIFICA HUMANITAS

SVETOGA OCA

PAPE LAVA XIV.

O ZAŠTITI LJUDSKE OSOBE

U VRIJEME UMJETNE INTELIGENCIJE

SADRŽAJ

UVOD

Res novae našega vremena
Dvije biblijske slike
Graditi za opće dobro
Ostati čovjekom

PRVO POGLAVLJE — DINAMIČAN PRISTUP VJERAN EVANĐELJU

Crkva na putu kroz ljudsku povijest
Mudrost riječi Božje u dijalogu s humanističkim znanostima
Socijalni nauk kao zajedničko razlučivanje
Razvoj socijalnoga nauka od Lava XIII. do danas
Prvi koraci socijalnoga nauka Crkve
Godine Drugoga vatikanskog sabora
Novije Učiteljstvo
Tumačenje povijesti u svjetlu vjere

DRUGO POGLAVLJE — TEMELJI I NAČELA SOCIJALNOGA NAUKA CRKVE

Temelji socijalnoga nauka
Ljudska osoba: slika trojedinoga Boga
Jednako dostojanstvo svih ljudskih bića
Najviša vrijednost ljudskih prava
Načela socijalnoga nauka

Načelo općega dobra
Načelo opće namjene dobara
Načelo supsidijarnosti
Načelo solidarnosti
Načelo socijalne pravde
Cjeloviti ljudski razvoj
Ispit savjesti za Crkvu

TREĆE POGLAVLJE — TEHNOLOGIJA I VLADAVINA. VELIČINA ČOVJEKA U SVJETLU OBEĆANJÂ UMJETNE INTELIGENCIJE

Tehnokratska paradigma i digitalna moć
Umjetna inteligencija
Dragocjeno oruđe koje zahtijeva budnost
Odgovornost, transparentnost i upravljanje umjetnom inteligencijom
Što se ne smije izgubiti
Pozadinski narativi: transhumanizam i posthumanizam
Granica, srce, veličina ljudske osobe
Autentično „više od čovjeka”: milost i kršćanski humanizam
Dva grada i dvije ljubavi

ČETVRTO POGLAVLJE — ZAŠTITA ČOVJEČNOSTI U VRIJEME PREOBRAZBE. ISTINA, RAD, SLOBODA

Istina kao opće dobro
Istina i demokracija
Komunikacija i kolektivna mašta
Prema ekologiji komunikacije
Odgojni savez za digitalno doba
Središnja uloga škole
Dostojanstvo rada u vrijeme digitalne tranzicije
Vrijednost rada
Problem nezaposlenosti
Gospodarstvo koje vrednuje dostojanstvo
Obitelji i mladi: društveni uvjeti nade
Zaštita slobode od ovisnosti i komercijalizacije
Ovisnosti i društvena kontrola
Kidanje lanaca novih oblika ropstva
Zajednička odgovornost

PETO POGLAVLJE — KULTURA MOĆI I CIVILIZACIJA LJUBAVI

Civilizacija ljubavi u digitalno doba

Kultura moći

Normalizacija rata

Sila bez granica

Oružje i umjetna inteligencija

Kriza multilateralizma

Tobožnji politički realizam

Izgradnja civilizacije ljubavi

Svi možemo učiniti svoj dio

Potreba razoružavanja riječi

Izgradnja mira kroz pravdu

Usvajanje perspektive žrtava

Njegovanje zdravoga realizma

Oživljavanje dijaloga

Nužnost diplomacije i multilateralizma

Moliti i nadati se

ZAKLJUČAK

Riječ je tijelom postala

Jedno tijelo u Kristu

Gradilište našega vremena

Pjesma nade: Magnificat

UVOD

1. Čovječanstvo, koje je Bog stvorio u svoj njegovoj veličini, danas se nalazi pred presudnim izborom: ili sagraditi novu Babilonsku kulu ili izgraditi grad u kojem zajedno prebivaju Bog i čovjek. Svaki naraštaj baštini zadaću da oblikuje vlastito doba, da povijest usmjerava tako da postane mjesto na kojem se čuva dostojanstvo svake osobe, promiče pravda i omogućuje bratstvo. Ipak, svako doba nosi i opasnost da se stvori nečovječan i nepravedniji svijet. Kad god čovječanstvu prijete opasnost da unakazi svoj pravi identitet, mi kršćani podižemo oči prema utjelovljenome Bogu, znajući da se „otajstvo čovjeka uistinu razjašnjava jedino u otajstvu utjelovljene Riječi”.¹ U Isusu Kristu to čovječstvo u svojoj veličini postaje Put, Istina i Život, otvarajući svakome od nas put rasta prema punini.

2. Utemeljeni na Kristu, živome kamenu, doživljavamo snažno i otajstveno djelovanje Duha Svetoga te vjerujemo da će svaki autentični ljudski napor da se s njime surađuje za dobro biti blagoslovljen od našega nebeskog Oca, u kojega polažemo svoju nadu. Stoga marljivo možemo pridonositi svakoj inicijativi koja gradi pravedniji svijet i možemo pozivati druge na suradnju u promicanju cjelovitoga razvoja svakoga čovjeka. Želimo stupiti u dijalog sa svim ljudima našega vremena, s kojima dijelimo zbivanja, pitanja i težnje čovječanstva.² Zajedno s njima nastojimo pronaći nove putove za opće dobro i za promicanje dostojanstvena života za sve. Doista, otvorenost dijalogu sastavni je dio poslanja Crkve jer ona, ustanovljena u Kristu kao „sakrament... zajedništva s Bogom i jedinstva cijeloga ljudskog roda”,³ prepoznaje povijest kao mjesto na kojem Evanđelje propituje i usmjerava ljudsko iskustvo.

3. U tom je duhu papa Lav XIII. godine 1891. objavio svoju encikliku *Rerum Novarum*, čiju 135. obljetnicu ove godine slavimo s dubokom zahvalnošću. Tim je dokumentom moj ljubljani prethodnik dao zamah promišljanju o društvu, gospodarstvu i politici, koje se danas naziva „socijalnim naukom Crkve”. Kad su neki prigovarali da Crkva ne bi smjela trošiti snage na svjetovne stvari, nego se umjesto toga usredotočiti na priopćavanje poruke vječnoga života, Lav XIII. odgovorio je realizmom i mudrošću, rekavši da naviještanje Evanđelja ne može

¹ Drugi vatikanski ekumenski sabor, pastoralna konstitucija *Gaudium et spes*, 22: AAS 58 (1966.), 1042.

² Usp. isto, 11: AAS 58 (1966.), 1033–1034.

³ Drugi vatikanski ekumenski sabor, dogmatska konstitucija *Lumen gentium*, 1: AAS 57 (1965.), 5.

zaobići konkretne živote ljudi.⁴ Otada su prošla mnoga desetljeća, a Učiteljstvo, pastiri, teolozi i vjernici nastavili su promišljati o društvenim pitanjima u svjetlu Evanđelja. Danas je socijalni nauk Crkve baština mudrosti u kojoj nalazimo načela za promišljanje, mjerila za razlučivanje i prosudbu te konkretne smjernice za djelovanje. Utemeljen na Svetome pismu i Predaji te u suradnji sa znanostima, on nam pomaže da jasno protumačimo izazove sadašnjosti i da prepoznamo prikladne načine življenja jasnoga kršćanskog svjedočanstva, s radošću i u službi svijetu. Nije riječ o nepokretnu skupu pojmova, nego o živome *korpusu* istine koji čuva i tumači čovjekov poziv na pun i pravedan život. Stoga želim pridružiti vlastiti glas toj živoj predaji, zazivajući pomoć Duha mudrosti, koji prebiva u svijetu od njegova početka (usp. *Izr* 8,22-31).

Res novae našega vremena

4. Dok je Lav XIII. u svoje vrijeme govorio o „novim stvarima” (*rerum novarum*), danas se ne možemo ograničiti na puko ponavljanje njegovih pronicavih nauka. Naprotiv, moramo od Boga moliti mudrost da protumačimo velike tijekove našega vremena, osobito tehnološka dostignuća. Posljednjih je godina postalo sve očitije koliko brzo i duboko digitalizacija, umjetna inteligencija (UI) i robotika preobražavaju naš svijet. Tehnologiju samu po sebi ne treba smatrati silom suprotstavljenom čovjeku. Naprotiv, ona je od početka dio naše povijesti kao „duboko ljudska stvarnost, povezana s autonomijom i slobodom čovjeka”.⁵ Tijekom stoljeća tehnološki je razvoj znatno poboljšao životne uvjete čovječanstva. Istodobno je svaka faza napretka otkrivala i dvosmislenost oruđa koja mogu naškoditi kad nisu usmjerena prema dobru. Danas se, međutim, nalazimo pred novom situacijom. Moć i sveprisutnost tehnologija u nastajanju utkane su u tkivo svakodnevnoga života, oblikuju procese donošenja odluka i duboko utječu na kolektivnu maštu: „Nikada čovječanstvo nije imalo toliku moć nad samim sobom”.⁶ Nove tehnologije otvaraju obzor koji se proteže u smjerovima koji su zamislivi, ali još ne posve predvidljivi. To otežava procjenu njihova mogućeg učinka i dugoročnih posljedica koje mogu imati kako na dostojanstvo pojedinaca tako i na opće dobro.

⁴ Usp. Lav XIII., enciklika *Rerum novarum* (15. svibnja 1891.), 22: ASS 23 (1890.–1891.), 653.

⁵ Benedikt XVI., enciklika *Caritas in veritate* (29. lipnja 2009.), 69: AAS 101 (2009.), 702.

⁶ Franjo, enciklika *Laudato si'* (24. svibnja 2015.), 104: AAS 107 (2015.), 888.

5. Sada je na nama da se s jasnoćom misli i odgovornošću suočimo s izazovima svojega vremena. Nužno je uspostaviti primjerena regulatorna oruđa, kadra da brane pravdu i obuzdavaju izobličujuće učinke tehnološke moći. Ipak, pitanje se ne ograničava na regulaciju. Kako je upozorio papa Franjo, moramo se realistično zapitati tko danas drži tu moć i kako je upotrebljava: „Treba također priznati da su nuklearna energija, biotehnologija, informatika, poznavanje vlastite DNK i mnoge druge sposobnosti koje smo stekli... dale onima koji imaju znanje, a osobito gospodarska sredstva da ih upotrijebe, dojmljivu prevlast nad cijelim čovječanstvom i cijelim svijetom”.⁷ U prošlosti je uvelike na državi bilo da vodi i usmjerava inovacije. Danas su, međutim, glavni pokretači razvoja privatni, često transnacionalni dionici, opremljeni sredstvima i sposobnošću djelovanja koji nadmašuju mnoge vlade. Tehnološka moć tako poprima neviđen, pretežno „privatni” oblik, zbog čega ju je još teže razlučivati, usmjeravati i upravljati njome prema općem dobru.

6. Zato je nužno započeti proces zajedničkoga razlučivanja kako bismo prepoznali duhovne i kulturne korijene preobrazbi koje su u tijeku. Ako se usredotočimo samo na nepredviđene okolnosti, izlažemo se opasnosti da niz izvanrednih situacija određuje smjer našega puta. Proživljavamo brzu fazu prijelaza, „promjenu epohe”, u kojoj — dok se jedni natječu za budućnost novih tehnologija, a drugi se posvećuju promišljanju o tome — većina ljudi promatra i čeka, gleda izdaleka i naprosto se nada najboljemu. Upravo se zato presudna pitanja nameću našoj savjesti i više ih se ne može izbjeći: Kamo idemo? Prema kojem se cilju želimo usmjeriti? Koji smjer trebamo odabrati kao narod i kao ljudska zajednica?

Dvije biblijske slike

7. Da bismo odgovorili na ta pitanja i razlučili kako odgovorno ploviti dobom umjetne inteligencije, želio bih dozvati u sjećanje dva prizora iz Biblije: gradnju Babilonske kule (usp. *Post* 11,1-9) i obnovu jeruzalemskih zidina (usp. *Neh* 2–6). Pripovijest o Babelu nalazi se u Knjizi Postanka, na počecima čovječanstva, neposredno nakon rodoslovljâ Noinih sinova. Nastanivši se u ravnici u zemlji Šinear, ljudi su odlučili sagraditi grad i toranj „s vrhom do neba” (*Post* 11,4). Bojeći se da se ne rasprše po zemlji, nastojali su sebi osigurati postojanost i moć, a iznad svega „pribaviti sebi ime”. Bio je to dojmljiv pothvat: jedan jezik, jedna tehnologija, jedan smjer. Ipak, taj je naum krio duboku

⁷ Isto.

opasnost. Bio je to naum zamišljen bez upućenosti na Boga, poduprt jednoličnošću koja je uklanjala raznolikost i koja je nad zajedništvo pretpostavljala izjednačivanje. Kad se grad gradi na oholosti i prisvajanju samodostatnosti, komunikacija se ruši, jezici se brkaju i ljudi se više ne razumiju. Ishod nije jedinstvo, nego raspršenje. Babel tako otkriva granice svakoga nastojanja koje, koliko god bilo veličanstveno, izvire iz samopotvrđivanja, žrtvuje ljudsko dostojanstvo radi učinkovitosti i teži dosegnuti nebo bez Božjega blagoslova.

8. Knjiga Nehemijina pak započinje u vrijeme velike ranjivosti u povijesti drevnoga Izraela. Nakon babilonskoga sužanjstva dio se naroda vratio u Jeruzalem, ali je grad još bio u ruševinama, zidine srušene, a vrata spaljena (usp. *Neh* 1–2). Nehemija, Židov u službi perzijskoga kralja Artakserksa, primio je vijest o pogubnu stanju grada svojih otaca. Prije nego što je poduzeo bilo što, postio je, molio i posredovao za narod. Potom je od kralja zatražio dopuštenje da se vrati u Jeruzalem te je, stigavši onamo, u tišini razgledao porušena područja. Nije nametao rješenja odozgo. Sazvao je obitelji, svakoj dodijelio dio zida za obnovu, slušao njihove brige, usklađivao njihove napore i suočavao se sa svakim protivljenjem. Pripovijest pokazuje kako se grad ponovno rađa, ne zahvaljujući inicijativi jednoga čovjeka, nego zajedničkom odgovornošću svih: muškarci, žene, svećenici, obrtnici, glavari obitelji i mladi — svi imaju svoju ulogu. Riječ je o pothvatu kojemu je Bog u središtu, koji obnavlja odnose prije nego što obnovi kamenje. Tako drevni Jeruzalem ponovno otkriva zajednički jezik — ne jezik jednoličnosti, nego jezik zajedništva, to jest sklad koji nastaje kad svaka osoba preuzme vlastitu ulogu i prizna da njezina snaga dolazi od Gospodina.

9. U svjetlu tih dviju slika Duh Sveti danas nas propituje o našem odnosu prema tehnologiji i digitalnoj revoluciji koja je u tijeku. Znanstvena otkrića talenti su povjereni čovječanstvu da urode plodom (usp. *Mt* 25,14-30). Tehnologija ima moć liječiti, povezivati, odgajati i štiti naš zajednički dom; ali može i razdvajati, isključivati i stvarati nove oblike nepravde. Apstraktno gledano, tehnologija sama po sebi nije rješenje čovjekovih problema, kao što ni sama po sebi nije zla. U praksi, međutim, tehnologija nikada nije neutralna jer poprima obilježja onih koji je osmišljavaju, financiraju, reguliraju i upotrebljavaju. Stoga prvotni izbor nije između „da” ili „ne” tehnologiji, nego između gradnje Babela ili obnove Jeruzalema; između moći koja prisvaja vlast

nad nebesima i naroda koji zajedno radi u Božjoj nazočnosti da obnovi zidine bratskoga suživota.

10. Moramo, dakle, izbjeći „babelski sindrom”, to jest idolopoklonstvo dobiti koje žrtvuje slabe, jednoličnost koja neutralizira razlike i pretenziju da jedan jedini jezik — pa makar i digitalni — može sve, uključujući i otajstvo osobe, prevesti u podatke i učinak. Opasnost dehumanizacije — gradnje budućnosti koja isključuje Boga i drugoga svodi na sredstvo — drevna je i uvijek nova napast koja danas poprima tehnički oblik. Umjesto toga, odaberimo „Nehemijin put”, koji ističe važnost zajedničkoga rada kako bismo grad Božji učinili sigurnim mjestom za povratak prognanika. Obnavljati danas znači priznati da upravo iz mnoštva glasova i vizija — premda nas ponekad podsjećaju na pomutnju izazvanu raznolikošću govorenih jezika — izranja svijetla mogućnost. Doista, to je mogućnost da gradimo zajedno, da raznolikost preobrazimo u bogatstvo te da slušanje i dijalog učinimo zajedničkim tлом na kojem ćemo gajiti pravdu i bratstvo. Unutar te zajedničke zadaće kršćani otkrivaju svoju osebujnu ulogu usmjeravanja djelovanja prema Bogu, tako da se u njegovu svjetlu pluralizam ne rasprši u nered, nego, kroz prakticiranje sinodalnosti, postane prostor u kojem čovječanstvo ponovno otkriva svoje čvrste temelje i svoju konačnu svrhu. U Knjizi Otkrivenja Ivan vidi novi Jeruzalem gdje „silazi s neba od Boga” (*Otk 21,2*) kao dar za cijelo čovječanstvo. A ta je vizija milosti poziv nama kršćanima da radimo zajedno kako bismo promicali miran, pravedan i dostojanstven život u zajednici unutar današnjih „gradova”.

Graditi za opće dobro

11. Graditi grad utemeljen na općem dobru podrazumijeva, prije svega, graditi na čvrstu odnosu s Bogom. To znači priznati da nas istina njegove ljubavi poziva na život „u izobilju” (*Iv 10,10*) i na zajedništvo s njime. Poput svetoga Augustina i mi možemo reći: „Stvorio si nas za sebe, Gospodine, i nemirno je srce naše dok ne počine u tebi”.⁸ Doista, Bog je u naša srca upisao čežnju za srećom koja obuhvaća sve dimenzije života. Crkva, u dijalogu s ljudima našega vremena, prepoznaje žurnu potrebu da se ta težnja čuva i usmjerava prema njezinoj najdubljoj istini.

12. Drugo, graditi za opće dobro znači prihvatiti granice i slabost čovjeka, ne smatrajući ih pogreškom koju treba ispraviti. Danas postoji opasnost da

⁸ Sveti Augustin, *Ispovijesti*, I, 1, 1: CCSL 27, Turnhout 1981., 1.

čovjekovu čežnju za puninom života zavedu varljivi ciljevi, poput izgleda tehnologije koja obećava osloboditi nas svake slabosti i modelâ blagostanja koji ostavljaju iza sebe čitave narode. Odveć često svoju nadu polažemo u neograničena „nadograđivanja”, u oblike napretka koji produbljuju nejednakosti i u trenutačna rješenja nesposobna da iscijele rane ljudi. Posljedično, dok jedni slijede iluziju neograničenoga samopotvrđivanja, mnogi su lišeni osnovnih potrepaština. Crkva nas, čvrstim ali poniznim glasom, podsjeća da se istinsko ispunjenje ne postiže uklanjanjem slabosti, nego skladnim rastom. Ono se nalazi ondje gdje se sloboda i odgovornost prepleću s međusobnom brigom i istinskom solidarnošću te gdje se napredak mjeri dostojanstvom svake osobe i dobrom svih narodâ.

13. Treće, izgradnja svijeta u kojem svatko može uspijevati zahtijeva zajedničku odgovornost i hrabrost. Nitko sam ne može ponijeti teret izazova s kojima se svijet suočava, kao što ni nitko nije toliko slab da ne bi mogao odigrati svoj dio, jer „snaga se u slabosti usavršuje” (2 Kor 12,9). Svima je dodijeljen vlastiti dio zida: znanstvenicima i istraživačima, poduzetnicima i radnicima, odgojiteljima i zakonodavcima, civilnom društvu, narodnim pokretima i vjerskim zajednicama. To je logika supsidijarnosti, koja suradnju među naraštajima, narodima, disciplinama i kulturama vrednuje kao najbolji put za promicanje postojanosti, blagostanja i mira. Ne treba nas zastrašivati napetosti ni razlike jer one mogu postati stvaralačke snage kad ih vodi zajednička odgovornost.

14. Naposljetku, graditi za opće dobro zahtijeva evanđeoski jezik. Moramo izbjegavati ponižavajuće ili neprijateljske riječi, opredjeljujući se radije za jasnoću koja rasvjetljuje i za iskrenost koja otvara nove mogućnosti. Ne smijemo podupirati naivna oduševljenja ni hraniti neutemeljene strahove. Umjesto toga, postavimo mjerila za razlučivanje — dostojanstvo ljudske osobe, opću namjenu dobara, prvenstvenu opredijeljenost za siromahe, brigu za naš zajednički dom i mir — i prevedimo ta mjerila u prakse poput odgovornoga planiranja, procjene ljudskoga i društvenog učinka, uključivanja najranjivijih, promicanja digitalne pismenosti te usmjeravanja istraživanja i industrije prema pravdi i miru.

Ostati čovjekom

15. U nedavnoj redovitoj jubilarnoj godini 2025. hodili smo kao hodočasnici nade i bili obdareni mnogim milostima. Osnaženi tim darovima, možemo s

pouzdanjem ići naprijed i suočiti se s teškim zadaćama i zahtjevnim izazovima koji su pred nama. U doba umjetne inteligencije, kad ljudskome dostojanstvu prijete novi oblici dehumanizacije, naša je goruća dužnost ostati duboko ljudskima. Moramo s ljubavlju čuvati veličinu čovječstva koja nam je darovana i koja se u svojoj punini objavila u Kristu, čiji sjaj nijedan stroj nikada neće moći zamijeniti. Istinski napredak uvijek izvire iz srca otvorena drugima, iz inteligencije spremne slušati i iz volje koja traži ono što spaja, a ne ono što razdvaja.

16. Upućujem ovaj iskreni poziv svim vjernicima katolicima, svim kršćanima i svim ljudima dobre volje. Ne bojmo se zaprljati ruke na „gradilištu” našega vremena. Poput Nehemije, molimo, mudro planirajmo i ustrajno radimo, stavljajući Boga na čelo svojih djelovanja, a ljudsku osobu u središte svojih izbora. Tako će „odbačeno kamenje” — siromasi, bolesnici, migranti i najmanji među nama — postati zaglavni kamen, i na zemlji će izrasti čvrst, gostoljubiv zajednički dom, gdje će se napokon susresti ljubav i vjernost, a pravda i mir zagrliti (usp. *Ps* 85 (84),11). To je blagoslov koji molimo od Boga; a zadaća koja je pred nama jest da budemo graditelji zajedništva, a ne neimari Babela. Treba da budemo sluge Kraljevstva koje dolazi, a ne gospodari kulâ osuđenih na propast. Sa srcem pastira i oca molim sve da napuste gradnju još jedne Babilonske kule i da udruže snage u izgradnji općega dobra, kako čovječanstvo nikada ne bi izgubilo svoju ljepotu i kako bi svijet ponovno prepoznao ljudsko srce kao mjesto na kojem Bog želi prebivati.

PRVO POGLAVLJE

DINAMIČAN PRISTUP VJERAN EVANĐELJU

17. U ovome prvom poglavlju namjeravam sažeto prikazati kako se socijalni nauk Crkve uobličio u novijem papinskom Učiteljstvu i na Drugome vatikanskom saboru, da bih pokazao njegovu dinamičnu narav. Doista, u svakom dobu *res novae* iziskuju da taj nauk povijesna pitanja prosuđuje u svjetlu objavljene Istine. U tom smislu ni umjetnu inteligenciju ne treba smatrati tek još jednom temom koju valja proučiti ili krizom kojom treba upravljati, nego razvojem koji iznutra propituje kategorije socijalnoga nauka i poziva na njihovo daljnje razvijanje u vjernosti Evanđelju.

18. Taj pregled, međutim, ne bi bio osobito razumljiv kad, prije promišljanja o doprinosu pojedinih papa i njihovih najvažnijih dokumenata, ne bismo

najprije razjasnili neka temeljna načela o tome kako Crkva postoji u povijesti i kako se odnosi prema svijetu. Propust da to učinimo izložio bi socijalni nauk opasnosti da ga se doživi kao neprimjereno uplitanje u „svjetovne” stvari ili kao izvanjski etički kodeks nametnut odozgo. Zapravo, on izvire iz Crkve koja hodi uz čovječanstvo, priznajući autonomiju zemaljskih stvarnosti i razliku između crkvene i političke zajednice. Doista, upravo zato ona nastoji služiti općem dobru.

Crkva na putu kroz ljudsku povijest

19. Crkva je nazočna u svijetu kao znak jedinstva cijele ljudske obitelji. Današnja pitanja i izazove prepoznaje kao trenutačni okvir u kojem ostvaruje svoj osobiti poziv slušanja, dijaloga i služenja te osjetljivosti za sve što se tiče života suvremenih ljudi. Ta uključenost u živote ljudi pomaže Crkvi da sve jasnije razumije kako njezino poslanje ima povijesni doseg i sa sobom nosi odgovornost za način na koji se grade društveni odnosi. Stoga ona sebe ne može smatrati tuđinkom silama koje oblikuju društvo. Naprotiv, Crkva djelatno sudjeluje u procesima kojima društvo raste i ustrojava se te daje vlastiti doprinos stvaranju pravednijega i bratskoga društva. Papa Franjo istaknuo je tu povijesnu dimenziju poslanja Crkve: „Nitko ne može zahtijevati da se religija prognana u unutarnju klijet osobnoga života, bez ikakva utjecaja na društveni i nacionalni život, bez brige za zdravlje građanskih ustanova, bez prava da se očituje o događajima koji zanimaju društvo”.⁹

20. Poziv i dužnost Crkve da prati čovječanstvo u konkretnostima povijesti navode je da prizna kako zemaljske stvarnosti posjeduju vlastitu narav i red. Drugi vatikanski sabor izrazio je to načelo s osobitom preciznošću u pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes*, čiju smo šezdesetu obljetnicu sa zahvalnošću spomenuli i proslavili 7. prosinca 2025.: „Ako se pod autonomijom zemaljskih stvarnosti razumije to da stvorene stvari i sama društva imaju vlastite zakone i vrijednosti... onda je zahtjev za autonomijom posve opravdan”.¹⁰ Ta tvrdnja pokazuje da stvorenje nosi pečat iskonske dobrote koju naš ljudski pogled mora čuvati, njegovati i dovoditi do punine. U tom se smislu Crkva nudi na način koji pomaže protumačiti stvarnost u svoj njezinoj

⁹ Franjo, apostolska pobudnica *Evangelii gaudium* (24. studenoga 2013.), 183: AAS 105 (2013.), 1097.

¹⁰ Drugi vatikanski ekumenski sabor, pastoralna konstitucija *Gaudium et spes*, 36: AAS 58 (1966.), 1054; usp. dekret o apostolatu laikâ *Apostolicam actuositatem*, 7: AAS 58 (1966.), 843–844.

dubini. Poniznom čvrstoćom podupire izbore koji promiču dostojanstvo svake osobe, povezanost zajednica i dobro svih. Crkva tako stoji uz bok svijetu a da ga ne nadvladava, kako bi obećanje pravde i mira koje Duh Sveti i dalje održava u srcu čovječanstva urodilo plodom u svakom ljudskom pothvatu.

21. Priznajući da Bog podupire slobodu ljudi u odvijanju povijesti, Drugi vatikanski sabor potvrdio je razliku između crkvene i političke zajednice, naglašavajući da svaka mora djelovati s punom autonomijom. Nazočnost Crkve u svijetu izražava se i kroz njezin odnos prema civilnomu društvu i javnim ustanovama. Stupajući u odnos s tim subjektima, Crkva priznaje vrijednost društvenih i političkih stvarnosti te poštuje njihove specifične odgovornosti, podupirući sve što promiče dobrobit pojedinaca i jača društveno tkivo. Crkva ne pretendira preuzeti zadaće koje pripadaju državi. Naprotiv, cijeni one koji služe općem dobru i odlučno priznaje odgovornost koju građanske ustanove imaju u društvu. Istodobno, poslanje povjereno Crkvi potiče je da se pozabavi stvarnom patnjom ljudi našega vremena. Ta bliskost ne proizlazi iz nakane da zamijeni građanske ustanove, a još manje iz prikrivene kritike njihova rada. Ona proizlazi iz evanđeoske ljubavi, koja Crkvu nagoni da se približi ranama čovječanstva kad god se one pojave s većom oštrinom. Kad Crkva intervenira, čini to po uzoru na milosrdnoga Samarijanca, s obzirnošću i blizinom, svjesna da ono što proizlazi iz žurne potrebe ne može postati pravilo niti zamijeniti institucionalne odgovornosti svojstvene građanskoj zajednici.

22. Polazeći od toga dvostrukoga priznanja — autonomije zemaljskih stvarnosti i razlike između crkvenoga i političkoga područja nadležnosti — moguće je jasnije razumjeti smjer koji je Drugi vatikanski sabor odredio Crkvi u njezinu odnosu prema svijetu. *Gaudium et spes* podsjeća nas da je „dužnost cijeloga naroda Božjega, osobito pastira i teologa, da uz pomoć Duha Svetoga oslušuju, razlučuju i tumače mnogostruke glasove našega vremena te ih prosuđuju u svjetlu riječi Božje, kako bi se objavljena Istina mogla sve dublje spoznavati, bolje razumijevati i prikladnije izlagati”.¹¹ Oslušivanje „mногоstrukih glasova” nije puka sociološka vježba, nego iziskuje duhovno razlučivanje. Vođen Duhom, narod Božji dolazi do toga da u kulturnim i društvenim preobrazbama prepozna i znakove nazočnosti Krista, koji dolazi i vodi povijest prema njezinoj punini, i ona zastranjenja koja zamračuju njegovo lice. Na taj se način bitna jezgra objavljene Istine ne mijenja, nego se izričito

¹¹ Drugi vatikanski ekumenski sabor, pastoralna konstitucija *Gaudium et spes*, 44: AAS 58 (1966.), 1065.

očituje i usvaja kao živo mjerilo za usmjeravanje konkretnih izbora, nadahnjujući putove osobnoga i zajedničkog obraćenja, promičući strukturne reforme i podupirući nove oblike evanđeoskoga svjedočenja u javnom životu. Povijest se tako razumijeva kao jedno od mjesta na kojima se Crkva pušta da je Duh poučava o čovjekoljubnoj snazi Evanđelja; i ona uči razvijati vlastiti nauk u službi dostojanstva svake osobe i dobra svih narodâ.

Mudrost riječi Božje u dijalogu s humanističkim znanostima

23. Crkva sve koji iskreno traže „istinu, dobrotu i ljepotu” smatra suputnicima na putu te ih drži „dragocjenim saveznicima”¹² u obrani dostojanstva svake osobe i u skrbi za stvorenje. Usvajajući pastoralni pristup Drugoga vatikanskog sabora, koji nas poziva da oslušujemo, razlučujemo i tumačimo znakove vremena, i prosvijetljena mudrošću riječi, Crkva se ne boji susreta s ljudskim znanjem. Doista, riječ Božja pruža pouzdana mjerila za utiranje putova pravde i otvaranje putova pomirenja i mira među narodima. Kad je riječ o primjeni tih mjerila na složene situacije našega vremena, doprinos filozofije te humanističkih i društvenih znanosti neophodan je. Te nam discipline pomažu da dublje razumijemo i analiziramo kulturne, gospodarske i političke dinamike. Sveti Ivan Pavao II. podsjetio je da Crkva prihvaća doprinose društvenih znanosti kako bi „iz njih crpla konkretne spoznaje koje joj pomažu u vršenju njezine učiteljske službe”.¹³ Dijalog s takvim oblicima znanja ne umanjuje snagu Evanđelja. Naprotiv, omogućuje da se s većom jasnoćom prepozna ono što uistinu pogoduje životu pojedinaca i zajednica. Slijedeći tu perspektivu, papa Franjo naglasio je da Crkva, baveći se mnogim specifičnim pitanjima, ne pretendira ponuditi „konačno mišljenje”,¹⁴ nego priznaje važnost oslušivanja znanstvenih istraživanja i poticanja ozbiljne i poštene rasprave među stručnjacima, prihvaćajući pritom raznolikost mišljenja.

24. Hranjena tim plodnim dijalogom između Evanđelja i ljudskoga znanja, Crkva je postupno razvijala svoj socijalni nauk, njegujući kroz povijest mudru baštinu obilježenu teološkom i antropološkom dosljednošću ukorijenjenom u kršćanskom shvaćanju osobe. Upravo zato što ta baština izvire iz vjere i njoj

¹² Franjo, apostolska pobudnica *[Evangelii gaudium](#)* (24. studenoga 2013.), 257: AAS 105 (2013.), 1123.

¹³ Sveti Ivan Pavao II., apostolsko pismo u obliku „motu proprio” *[Socialium scientiarum](#)* (1. siječnja 1994.): AAS 86 (1994.), 209.

¹⁴ Franjo, enciklika *[Laudato si'](#)* (24. svibnja 2015.), 61: AAS 107 (2015.), 871.

odgovarajuće vizije stvarnosti, ona nije zbirka tehničkih rješenja ni gospodarski ili politički model koji bi se suprotstavljao drugima. Ona, naprotiv, pripada drugomu redu,¹⁵ to jest redu načela koja vode tumačenje događaja i podržavaju evanđeosko razumijevanje povijesnih procesa i izbora koje oni sa sobom nose. U tome je vlastita zadaća socijalnoga nauka, koji ne pretendira zamijeniti odgovornosti politike ili ustanova, nego se nudi kao temelj za zajedničko razlučivanje, pomažući da se prepozna i promiče sve ono što služi dostojanstvu osobâ, životnosti zajednica i općem dobru.

Socijalni nauk kao zajedničko razlučivanje

25. Spoznaja da je istina dar koji treba dijeliti, a ne posjed koji treba monopolizirati, oslobađa Crkvu od napasti da traži oblike nazočnosti utemeljene na moći. Da bismo ponovno otkrili evanđeoski pristup blagoga naviještanja istine koja se ne nameće, sveti Ivan Pavao II. pozvao nas je da pošteno preispitamo razdoblja kad se popuštalo „nesnošljivosti, pa i uporabi nasilja u službi istine”.¹⁶ U istom smislu i ja sam potvrdio da Crkva „ne pretendira na monopol nad istinom”,¹⁷ jer istina nije područje koje treba braniti, nego dobro koje treba dijeliti. Sa svoje strane, papa Franjo izrazio je tu istu perspektivu svojom upečatljivom izrekom: „vrijeme je važnije od prostora”.¹⁸ Najvažnije nije zauzimati položaje moći ili braniti kulturna uporišta, nego pokretati dobre procese i omogućiti im da sazru. Na taj se način istina Evanđelja ne nameće odozgo, nego raste tijekom vremena unutar konkretnoga prepletanja životâ, zajednica i kulturâ. Nije to istina koja se boji raznolikosti, nego je prihvaća i usmjerava. Ne dokida sukobe, nego ih preobražava, ponovno sjedinjujući ono što povijest nastoji rasuti. Taj se pojam može oslikati i slikom mnogostranoga poliedra,¹⁹ u kojem se jedna istina Evanđelja zrcali iz različitih kutova.

¹⁵ Usp. sveti Ivan Pavao II., enciklika *Sollicitudo rei socialis* (30. prosinca 1987.), 41: AAS 80 (1988.), 570–572.

¹⁶ Sveti Ivan Pavao II., apostolsko pismo *Tertio millennio adveniente* (10. studenoga 1994.), 35: AAS 87 (1995.), 27.

¹⁷ *Govor članovima Zaklade „Centesimus Annus Pro Pontifice”* (17. svibnja 2025.): AAS 117 (2025.), 696.

¹⁸ Franjo, apostolska pobudnica *Evangelii gaudium* (24. studenoga 2013.), 222: AAS 105 (2013.), 1111.

¹⁹ Usp. isto, 236: AAS 105 (2013.), 1115; Franjo, enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 215: AAS 112 (2020.), 1045–1046.

26. Taj stav otvorenosti istini, koja je istodobno i jedna i raznolika, duboko izražava katoličnost Crkve, jer ona obuhvaća cijelu ljudsku obitelj, a ujedno je uronjena u konkretne situacije narodâ i kulturâ. Drugi vatikanski sabor podsjeća nas da, upravo na temelju te katoličnosti, „svaki dio donosi svoje vlastite darove drugim dijelovima i cijeloj Crkvi”.²⁰ Tako Crkva raste kao cjelina i kao pojedine zajednice zahvaljujući uzajamnoj razmjeni i zajedničkim nastojanjima usmjerenima prema sve punijem zajedništvu. Iz toga slijedi da narod Božji nije samo sabran iz mnogih narodâ, nego je i isprepleten kroz različite službe, pozive, kulture i predaje, od kojih je svaka pozvana podupirati i obogaćivati druge. Iz te je perspektive sveti Pavao VI. priznao da je, s obzirom na veliku raznolikost povijesnih situacija, nerealno misliti da socijalni nauk Crkve može predložiti jedinstven odgovor valjan u svim kontekstima.²¹ Stoga je pozvao svaku kršćansku zajednicu da s jasnoćom i odgovornošću tumači stvarnost u svojoj zemlji. Plodna napetost između univerzalnosti poslanja Crkve i njezine mjesne ukorijenjenosti unutar nje je značajka njezina života, jer ona obuhvaća cijeli svijet, a ujedno se bavi specifičnim pitanjima svakoga konteksta kao stvarnim okvirom u kojem Evanđelje poprima oblik.

27. U svjetlu dosad rečenoga, socijalni nauk Crkve može se sagledati na autentičniji način. Nije riječ o priručniku načelâ i normi koje treba primijeniti, nego o procesu zajedničkoga razlučivanja. On se rađa iz susreta između vječne istine Evanđelja i pitanja povijesti. Pušta se propitivati znakovima vremena i crpi hranu iz doprinosa znanosti, kulture i ljudskoga iskustva. Stoga, kad se povrijedi dostojanstvo naše braće i sestara, kad politika ne uspijeva odgovoriti na tragedije čovječanstva, kad se gospodarstvo okrene protiv osobe ili kad znanost prekorači granice svoje nadležnosti,²² Crkva — zajedno s drugim kršćanskim zajednicama i vjernicima drugih religija — mora dati da se čuje njezin glas, ne da bi vladala, nego da bi promicala zajedništvo. Tako shvaćen, socijalni nauk postaje teologija zajedništva u povijesti, povijesti u kojoj utjelovljena Riječ i dalje ostaje nazočna kroz dijalog, sjećanje i proroštvo.

²⁰ Drugi vatikanski ekumenski sabor, dogmatska konstitucija *Lumen gentium*, 13: AAS 57 (1965.), 17.

²¹ Usp. sveti Pavao VI., apostolsko pismo *Octogesima adveniens* (14. svibnja 1971.), 4: AAS 63 (1971.), 403.

²² Usp. Franjo, apostolska pobudnica *Evangelii gaudium* (24. studenoga 2013.), 243: AAS 105 (2013.), 1118.

Razvoj socijalnoga nauka od Lava XIII. do danas

28. Nakon što sam ocrtao način na koji je Crkva nazočna u povijesti i stupa u dijalog sa svijetom, želio bih sada razmotriti razvoj socijalnoga nauka u Učiteljstvu, koje je odgovaralo na velike društvene preobrazbe od devetnaestoga stoljeća do danas. Naravno, ne mogu odati priznanje punomu bogatstvu toga nauka, čija su temeljna načela izložena u *Kompendiju socijalnoga nauka Crkve* i koja je novije učiteljsko poučavanje dodatno produbilo. Ne mogu ni sustavno istražiti sve ono što je razrađeno u enciklikama mojih pokojnih časnih prethodnika, osobito u *Laudato si'* i *Fratelli tutti*. Ipak, istaknut ću neke bitne točke da bih pokazao kako ovaj tekst stoji u kontinuitetu s tom predajom. Želio bih također naglasiti kako se, unutar te predaje, nepromjenjiva jezgra objavljenih istina o ljudskoj osobi i društvu neprestano isprepleće s obnovljenom sposobnošću oslušivanja povijesnih situacija i odgovaranja na suvremena pitanja. Sada ću pregledati neke značajne etape toga razvoja, počevši od razdoblja koje je započela enciklika *Rerum novarum*.

Prvi koraci socijalnoga nauka Crkve

29. Ono što danas nazivamo „socijalnim naukom Crkve” nije spontani proizvod modernoga doba. Naprotiv, plod je primanja i strukturiranja duge predaje crkvenoga promišljanja o životu u društvu, ukorijenjene u Svetome pismu, crkvenim ocima te teološkim i pravnim dostignućima srednjega i novoga vijeka. Premda je izraz „socijalni nauk Crkve” skovao Pio XII. godine 1950.,²³ njegov se sadržaj počeo uobličavati kao organski *korpus* socijalnoga naučavanja s enciklikom *Rerum novarum* Lava XIII. Suočen s „novim stvarima” svojega vremena — sukobom kapitala i rada, pitanjem radne snage te gospodarskim i društvenim preobrazbama — Lav XIII. nije se ograničio na puko priznavanje nemira, nego je u tim situacijama vidio područje pastoralnoga poslanja Crkve. Izložio ih je strogomu razlučivanju, rasvjetljujući njihove uzroke i moguća rješenja u svjetlu Evanđelja i cjelovite vizije ljudske osobe stvorene na sliku Božju. Sveti Ivan Pavao II. taj je pristup smatrao „trajnom paradigmom”²⁴ socijalnoga nauka: uzornom praksom kojom Crkva, suočena s povijesnim promjenama, ostvaruje svoje pravo i dužnost da ispituje društvene stvarnosti, izriče sudove o njima i pokazuje putove za pronalaženje

²³ Usp. Pio XII., apostolska pobudnica *Menti nostrae* (23. rujna 1950.): AAS 42 (1950.), 657–702.

²⁴ Sveti Ivan Pavao II., enciklika *Centesimus annus* (1. svibnja 1991.), 5: AAS 83 (1991.), 799.

pravednih rješenja. Na taj način trajni sadržaji vjere i drevna crkvena mudrost nalaze izraz u živome nauku koji ostaje vjeran Evanđelju, a ujedno raste kao odgovor na „nove stvari” svakoga doba.

30. Enciklika [*Rerum novarum*](#) Lava XIII. predstavlja prekretnicu u razvoju socijalnoga naučavanja Crkve. Taj dokument u središte svojega promišljanja stavlja dostojanstvo rada i radnikâ; potvrđuje pravo na pravednu plaću za sebe i svoju obitelj; priznaje da osobe imaju temeljnu vrijednost koja ima prednost pred kapitalom i dobiti; brani privatno vlasništvo zajedno s njegovom nezamjenjivom društvenom ulogom; cijeni radničke udruge; i predlaže oblike suradnje između različitih sastavnica društva kao alternativu mentalitetu klasne borbe. Nije onda čudo što ju je Pio XI. odredio kao „*Magna Carta*”²⁵ kršćanskoga društvenog djelovanja. U [*Rerum novarum*](#) drevna mudrost Crkve o ljudskoj osobi i životu u društvu poprimila je novi oblik kadar odgovoriti industrijskomu dobu i ponuditi prvi velik sustavni okvir socijalnoga nauka koji će se dalje razvijati u sljedećim desetljećima. Premda su se mnoge povijesne okolnosti koje je opisao Lav XIII. promijenile, barem dva uvida ostaju i danas vrlo aktualna: prvenstvo ljudskoga rada nad svakim mentalitetom usredotočenim isključivo na financije ili produktivnost — s posljedičnom pozornošću prema ljudima i obiteljima najpodložnijima izrabljivanju — i nerazdvojiva povezanost između naviještanja Evanđelja i nastojanja oko pravednijega društvenog poretka. [*Rerum novarum*](#) tako nas i dalje podsjeća da nema autentične evangelizacije koja ne bi zadirala i u strukture ljudskoga društva.

31. Enciklika [*Quadragesimo anno*](#) Pija XI. objavljena je 1931. o četrdesetoj obljetnici [*Rerum novarum*](#), na vrhuncu velike svjetske gospodarske krize, označivši daljnji korak u socijalnom naučavanju Crkve. Umjesto da se ograniči na „pitanje radne snage”, proširila je svoj fokus tako da obuhvati cjelokupnu strukturu gospodarskoga i političkoga poretka. Enciklika osuđuje koncentraciju gospodarske moći u rukama nekolicine; kritizira i neograničeno natjecanje i kolektivističke naume koji podrivaju slobodu i odgovornost pojedinca; snažno potvrđuje pravo radnikâ na udruživanje; i ponavlja zahtjev da plaće budu razmjerne ne samo učinku, nego i potrebama radnikâ i njihovih obitelji. Unutar toga okvira Pio XI. sustavno je formulirao načelo supsidijarnosti, koje će postati jedan od kamena temeljaca socijalnoga nauka.

²⁵ Pio XI., enciklika [*Quadragesimo anno*](#) (15. svibnja 1931.), 39: AAS 23 (1931.), 189; usp. Pio XII., *Radijska poruka o 50. obljetnici „Rerum Novarum”*: AAS 33 (1941.), 198.

Prema tome načelu, ono što mogu obaviti pojedinci, obitelji, posredničke organizacije i mjesne zajednice ne smiju preuzimati više instance vlasti. Uz te doprinose, u raznim zahvatima svojega Učiteljstva — od enciklika *Non abbiamo bisogno* i *Mit brennender Sorge* do *Divini Redemptoris* — Pio XI. jasno je podsjetio na društvenu ulogu privatnoga vlasništva i osudio oblike totalitarizma koji ponizuju dostojanstvo osobe, guše život u društvu, uzdižu državu iznad njezine pravedne vrijednosti i provode diskriminaciju prema rasi. Barem tri uvida njegova socijalnog naučavanja ostaju osobito aktualna i danas: svijest da se nepravda ne tiče samo individualnoga ponašanja, nego i gospodarskih i institucionalnih struktura; važnost načela supsidijarnosti, koje poziva na jačanje tkiva udruga i zajednica uz izbjegavanje daljnje centralizacije moći; i povezanost između dostojanstva rada, pravedne naknade i istinske mogućnosti da obitelji vode dostojanstven život.

32. U tragičnom kontekstu Drugoga svjetskog rata i godina obnove koje su uslijedile, naučavanje Pija XII. znatno je pridonijelo razvoju socijalnoga nauka. To osobito vrijedi za njegove božićne radijske poruke, u kojima je ocrtao okvir međunarodnoga poretka utemeljenoga na pravdi, miru i priznanju ljudskoga dostojanstva. U tim je porukama Papa predložio dijalog s društvom utemeljen na pozivanju na naravni zakon, shvaćen kao skup objektivnih načela koja prethode interesima pojedinaca i državâ i koja moraju uređivati i unutarnji život narodâ i njihove uzajamne odnose. Pio XII. također je pripisao odlučujuću ulogu strukovnim udrugama, sindikatima i raznim posredničkim organizacijama u gospodarskom i društvenom poretku. Te organizirane oblike društva prepoznao je kao bitno jamstvo za građansku ravnotežu i za zaštitu općega dobra. Potvrdio je potrebu za zdravom vladavinom prava radi zaštite od zlouporabe moći te je priznao demokraciju kao sredstvo za osiguranje ispravnoga vršenja vlasti. Istodobno je upozorio na svaki pokušaj utemeljenja prava na korisnosti ili sili, podsjećajući da međunarodni poredak vođen probitkom najjačih izlaže slabije narode ugnjetavanju i iz temelja podriva povjerenje među nacijama. Naposljetku, Pio XII. prepoznao je duboke gospodarske neravnoteže među zemljama kao jedan od čimbenika koji potpiruju sukobe.²⁶ Tri smjernice ostaju osobito značajne za naše vrijeme, obilježeno novim oblicima globalne moći i rastućim nejednakostima: potreba da pravo ima prednost pred interesima; svijest da su gospodarske nejednakosti

²⁶ Usp. Pio XII., *Govor Svetom kardinalskom zboru i rimskoj prelaturi* (24. prosinca 1940.): AAS 33 (1941.), 13.

plodno tlo za napetosti i nasilje; i nužnost mreže udruga kadre posredovati između pojedinca i države. Te smjernice i dalje pružaju važna mjerila koja socijalnomu nauku omogućuju da tumači dinamike globalizacije i promiče pravedniji i mirniji međunarodni poredak.

Godine Drugoga vatikanskog sabora

33. Nova faza u socijalnom naučavanju Crkve započela je sa svetim Ivanom XXIII., koji je stavio veći naglasak na globalnu dimenziju društvenih pitanja i na jezik prava. U enciklici *Mater et Magistra* predstavio je kršćansku vjeru kao svjetlo kadro sjediniti nebo i zemlju. Podsjetio je da Crkva, premda joj je prvotno poslanje posvećenje i naviještanje vječnih dobara, ne zanemaruje konkretne potrebe svakodnevnoga života ljudi i da joj je stalo do svakoga autentičnog ljudskog dobra.²⁷ Polazeći od te jedinstvene vizije čovjeka, Ivan XXIII. naglasio je da život u društvu iziskuje ravnotežu između inicijative građana i skupina — koji su pozvani organizirati se i raditi zajedno — i djelovanja države, koja mora usklađivati i pružati potporu a da pritom ne guši slobodu i odgovornost pojedinaca. Stoga je svratio pozornost na pravednu naknadu za rad, sudjelovanje radnikâ i rastuće nejednakosti među zemljama. Nekoliko godina poslije, u enciklici *Pacem in terris*, Ivan XXIII. obratio se prvi put ne samo vjernicima, nego i svim ljudima dobre volje, organski povezujući dostojanstvo osobe s priznanjem temeljnih prava i dužnosti te predlažući smjer za društvo — i na međunarodnoj razini — utemeljen na istini, pravdi, ljubavi i slobodi.²⁸ U današnje vrijeme, obilježeno raširenim sukobima i novim oblicima globalne međuovisnosti, osobito značajni ostaju sljedeći vidovi njegove misli: univerzalna perspektiva njegova apela; njegovo pozivanje na ljudska prava kao zajednički okvir; i njegovo uvjerenje da trajni mir iziskuje ustanove i odnose među narodima nadahnute dostojanstvom svake osobe.

34. Drugi vatikanski sabor označio je prekretnicu u shvaćanju Crkve o samoj sebi u suvremenom svijetu. U pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes* Sabor je predstavio sliku Crkve koja je bliska čovječanstvu, uključena u svijet i predana promišljanju o konkretnoj stvarnosti povijesnih situacija, a ne o apstraktnim pojmovima. Tekst se bavi velikim pitanjima ženidbe i obitelji, gospodarskoga i društvenog života, političke zajednice, rata i mira. Ustraje na tome da su gospodarske i institucionalne strukture pravedne samo u onoj mjeri u kojoj

²⁷ Usp. sveti Ivan XXIII., enciklika *Mater et Magistra* (15. svibnja 1961.), 2–3: AAS 53 (1961.), 402.

²⁸ Usp. sveti Ivan XXIII., enciklika *Pacem in terris* (11. travnja 1963.), 87: AAS 55 (1963.), 301.

služe cjelovitomu razvoju osobe i promiču odgovorno sudjelovanje svih.²⁹ Važnost toga saborskog dokumenta za socijalni nauk Crkve nije samo u tome što je otvorio obzore za tematsko promišljanje, nego i u njegovoj metodi razlučivanja koja nas poziva da povijesne promjene tumačimo vođeni Evanđeljem i ljudskim stručnim znanjem. Taj pristup otkriva da dijalog sa svijetom za Crkvu nije taktički izbor, nego konkretan izraz njezina poslanja, jer je Evanđelje, poput kvasca, kadro iznutra preobraziti strukture društva i utirati putove prema većoj čovječnosti. U isti se kontekst može uvrstiti i deklaracija *Dignitatis humanae*. Ovdje je Sabor priznao da je vjerska sloboda temeljno pravo utemeljeno na ljudskom dostojanstvu, koje mora biti zajamčeno zakonom kako bi se spriječilo da se ljude prisiljava na postupanje protiv savjesti ili da ih se priječi u traženju i ispovijedanju istine, kako privatno tako i javno.³⁰ To je načelo vrlo aktualno i danas te i dalje pruža socijalnomu nauku odlučujuća mjerila za zaštitu pojedinaca i izgradnju pluralističkih i mirnih društava.

35. Za pontifikata svetoga Pavla VI. izniklo je shvaćanje mira koje nije svedeno na puku odsutnost rata, nego se uobličilo unutar okvira cjelovitoga ljudskog razvoja. U enciklici *Populorum progressio* on je razvoj opisao kao prijelaz od manje ljudskih prema čovječnijim životnim uvjetima. Nadalje ga je shvatio kao proces koji se tiče „svakoga čovjeka i cijeloga čovjeka”,³¹ to jest svake dimenzije osobe i svih ljudi bez iznimke. Stoga je Pavao VI. mogao ustvrditi da je razvoj tako shvaćen zapravo „novo ime za mir”,³² jer teži iskorijeniti korijene nepravde i sukoba te stvoriti prilike za dostojanstveniji život za sve. U tom svjetlu treba sagledati i osnutak Papinske komisije *Iustitia et Pax* kao pokušaj da se tomu uvidu dade trajan oblik na crkvenoj i međunarodnoj razini, imajući na umu sve veći jaz između bogatih i siromašnih zemalja te potrebu za politikama koje uistinu promiču čovječnije životne uvjete za sve.

36. U apostolskom pismu *Octogesima adveniens*, napisanu prigodom osamdesete obljetnice *Rerum novarum*, Pavao VI. primijenio je tu perspektivu

²⁹ Usp. Drugi vatikanski ekumenski sabor, pastoralna konstitucija *Gaudium et spes*, 26: AAS 58 (1966.), 1046–1047.

³⁰ Usp. Drugi vatikanski ekumenski sabor, deklaracija *Dignitatis humanae*, 2: AAS 58 (1966.), 930–931.

³¹ Sveti Pavao VI., enciklika *Populorum progressio* (26. ožujka 1967.), 14: AAS 59 (1967.), 264.

³² Isto, 76: AAS 59 (1967.), 299.

na postindustrijsko društvo, obilježeno urbanizacijom, novim oblicima siromaštva i naglim kulturnim promjenama koje su dovodile u pitanje budućnost pojedinaca i zajednica. Pavao VI. smatrao je da, premda je Evandjelje naviješteno, napisano i proživljeno u povijesnom i kulturnom kontekstu vrlo različitu od našega, njegova poruka nije „zastarjela”.³³ Naprotiv, ono nudi viziju ljudske osobe, odnosa, vlasti i općega dobra koja je i danas kadra usmjeravati gospodarske, političke i kulturne izbore. Drugim riječima, Evandjelje ostaje relevantno jer pruža mjerila za prepoznavanje onoga što u uvijek promjenjivim situacijama čini čovjeka čovječnijim ili nečovječnim te onoga što oslobađa ili ugnjetava. Za socijalni nauk Crkve najzahtjevnija je baština Pavla VI. upravo ovo: sve dok u svijetu postoje ljudi isključeni iz razvoja dostojna čovjeka, kršćanska se zajednica ne može zadovoljiti teorijskim naviještanjem mira. Naprotiv, polazeći odande gdje su ljudi marginalizirani, ona mora dopustiti Evandjelju da izrekne sud o onim gospodarskim i političkim strukturama koje — kako će nas poslije podsjetiti Ivan Pavao II. — mogu postati prave „strukture grijeha”.³⁴ Posljedično, nijednu osobu ni narod neće se u procesima razvoja tretirati kao potrošnu kategoriju.

Novije Učiteljstvo

37. Bogato socijalno naučavanje svetoga Ivana Pavla II. smješteno je na razmeđu krize velikih ideoloških sustava dvadesetoga stoljeća i nastupa gospodarske globalizacije. Njegova enciklika *Laborem exercens*, napisana devedeset godina nakon objave *Rerum novarum*, otvorila je nov pravac promišljanja o radu. Pravednu plaću predstavlja kao konkretno sredstvo provjere pravednosti cijeloga društveno-gospodarskog sustava, jer ona otkriva tretira li se radnik kao osoba ili tek kao trošak proizvodnje.³⁵ Rad se ne promatra naprosto kao problem kojim se treba pozabaviti ili kao sredstvo stjecanja prihoda, nego kao temeljno dobro za osobu, načelo gospodarske djelatnosti i ključ cjelokupnoga društvenog pitanja. Radom ljudsko biće u igru unosi svoju slobodu, stvaralaštvo i sposobnost suradnje, pridonoseći kulturnomu i moralnom uzdizanju društva.³⁶ U tom svjetlu razne vrste

³³ Usp. sveti Pavao VI., apostolsko pismo *Octogesima adveniens* (14. svibnja 1971.), 4–7: AAS 63 (1971.), 404–406.

³⁴ Sveti Ivan Pavao II., enciklika *Sollicitudo rei socialis* (30. prosinca 1987.), 36: AAS 80 (1988.), 561.

³⁵ Usp. sveti Ivan Pavao II., enciklika *Laborem exercens* (14. rujna 1981.), 19: AAS 73 (1981.), 625–629.

³⁶ Usp. isto, 10: AAS 73 (1981.), 600–602.

nesigurnosti radnoga mjesta, isprekidanih karijernih putova i automatizacije ne smiju se vrednovati isključivo prema učinkovitosti, nego u odnosu na dostojanstvo radnika, pravo na dostatnu naknadu i istinsku mogućnost sudjelovanja u društvu.

38. Svojom enciklikom *Sollicitudo rei socialis*, kojom je obilježio dvadesetu obljetnicu *Populorum progressio*, Ivan Pavao II. ponovno je razmotrio pošast nerazvijenosti. Priznao je neuspjeh brojnih pokušaja da se ubrza gospodarski razvoj siromašnih naroda i da im se pomogne u procesu industrijalizacije, ustvrdivši ustrajan, štoviše sve veći jaz između svjetskoga Sjevera i Juga.³⁷ Osudio je i gospodarske, financijske i trgovinske mehanizme koji, vođeni od najjačih gospodarstava, strukturno pogoduju vlastitim interesima a guše slabija gospodarstva, te je zatražio da ih se podvrgne ozbiljnu etičkom, a ne samo tehničkom propitivanju.³⁸ U tom je kontekstu solidarnost shvaćena kao konkretna, zajednička odgovornost među pojedincima, narodima i nacijama — oblik društvenoga prijateljstva ili političke ljubavi usmjeren prema „civilizaciji ljubavi” koju je predložio Pavao VI.³⁹

39. O stogodišnjici *Rerum novarum*, enciklika *Centesimus annus* ponudila je promišljanje o slomu sovjetskoga sustava te o usponu demokracije i tržišnoga gospodarstva. Sveti Ivan Pavao II. ponovio je poruku Pija XII. da Crkva cijeni demokraciju u mjeri u kojoj ona jamči djelotvorno sudjelovanje građana, omogućuje im da biraju i mirno smjenjuju svoje vođe te sprječava da moć monopoliziraju male elitne skupine vođene posebnim ili ideološkim interesima.⁴⁰ Jednako tako, Crkva priznaje pozitivni potencijal tržišta i privatne inicijative samo ako ostaju podređeni moralnomu zakonu i ako ih vodi načelo solidarnosti, bez žrtvovanja najranjivijih logici dobiti.⁴¹ Time se socijalnomu nauku Crkve dodaje osobito relevantna baština. Potvrda povezanosti između dostojanstva rada, solidarnosti među narodima te kritičkoga vrednovanja demokracije i tržišnoga gospodarstva i dalje pruža mjerila za prosudbu novih oblika izrabljivanja, isključivanja i kriza političkoga predstavnštva.

³⁷ Usp. sveti Ivan Pavao II., enciklika *Sollicitudo rei socialis* (30. prosinca 1987.), 14: AAS 80 (1988.), 526–528.

³⁸ Usp. isto, 16: AAS 80 (1988.), 531.

³⁹ Usp. isto, 31–33: AAS 80 (1988.), 555–559.

⁴⁰ Usp. sveti Ivan Pavao II., enciklika *Centesimus annus* (1. svibnja 1991.), 46: AAS 83 (1991.), 850–851.

⁴¹ Usp. isto, 42: AAS 83 (1991.), 844–846.

40. U svojoj socijalnoj enciklici *Caritas in veritate* papa Benedikt XVI. nastojao je preispitati i proširiti pojam razvoja iznesen u *Populorum progressio*, tumačeći ga u svjetlu globalizacije. Napomenuo je da bi se takav razvoj trebao pretočiti u „pravi rast, na korist svima i uistinu održiv”.⁴² To jest, u gospodarski napredak koji je istinski uključiv i koji poštuje granice stvorenja. Ipak je potvrdio da se i u bogatim zemljama pojavljuju nove vrste siromaštva te dotad neviđeni oblici isključenosti, dok su u siromašnijim krajevima malene manjine živjele u potrošačkom izobilju usporedo sa stanjima dehumanizirajućega siromaštva.⁴³ Usto je primijetio da je novi globalni gospodarski i financijski sustav, obilježen golemom pokretljivošću kapitala i sredstava proizvodnje, umanjio političku moć država i njihovu sposobnost utjecaja na gospodarske procese.⁴⁴ Stoga je Benedikt XVI. ponovio da gospodarska djelatnost ne može pretendirati na to da društvene probleme riješi naprosto širenjem trgovačkoga mentaliteta, nego mora biti usmjerena prema općem dobru, za koje politička zajednica nosi vlastitu nezamjenjivu odgovornost.⁴⁵

41. Benedikt XVI. stavio je ljubav u središte svoje analize, ustvrdivši da je ona „u srcu socijalnoga nauka Crkve”,⁴⁶ pod uvjetom da je uvijek sjedinjena s istinom. Sa zabrinutošću je također primijetio da postoji sklonost odbacivanju moralne relevantnosti upravo na društvenom, pravnom, političkom i gospodarskom području. Izvornost je njegova doprinosa u tome što pokazuje da razvoj, pravda, ustanove i tržište nisu neutralne stvarnosti, nego prostori u kojima ljubav u istini mora pronaći povijesni izraz. To je naučavanje osobito aktualno danas, u svjetlu rastućih nejednakosti, pritisaka na financijskim tržištima, ekološke krize i pomanjkanja povjerenja u politiku. Ono stoji kao poziv da se svaki model razvoja vrednuje prema njegovoj sposobnosti da bude uključiv i održiv, da se odnos između gospodarstva i politike iznova izgradi na općem dobru te da se prizna kritička i tvorbena uloga ljubavi u javnom životu.

42. Socijalno naučavanje pape Franje razvija se u skladu s *Gaudium et spes*, koja nas poziva da povijest promatramo kroz prizmu ljudskih nada i ranjivosti te da ih dovedemo u dijalog s Evanđeljem. Taj pristup izranja s osobitom

⁴² Benedikt XVI., enciklica *Caritas in veritate* (29. lipnja 2009.), 21: AAS 101 (2009.), 656.

⁴³ Usp. isto, 22: AAS 101 (2009.), 657.

⁴⁴ Usp. isto, 24: AAS 101 (2009.), 658–659.

⁴⁵ Usp. isto, 36: AAS 101 (2009.), 671–672.

⁴⁶ Isto, 2: AAS 101 (2009.), 642.

jasnoćom u *Evangelii gaudium*, gdje on tvrdi da kršćansko naviještanje ima nutarnju društvenu dimenziju i poziva na Crkvu kadru oslušivati vapaj siromaha, migranata i žrtava novih oblika ropstva. U tu se perspektivu uklapa i Franjino ustrajanje na sinodalnoj Crkvi, Crkvi koja „hodi zajedno”, koja nastoji čitati znakove vremena u svjetlu Evanđelja i pušta da je evangeliziraju siromasi s kojima dijeli povijest.⁴⁷

43. U *Laudato si'* Franjo je pružio prvu znatnu sustavnu obradu ekološke krize u jednoj socijalnoj enciklici, pokazavši da nije riječ o izoliranom pitanju, nego o ekološkom vidu suvremene društveno-gospodarske krize. Njegov prijedlog cjelovite ekologije povezao je skrb za naš zajednički dom s prvenstvenom opredijeljenošću za siromahe i snažno potvrdio da se „vapaj zemlje i vapaj siromahâ”⁴⁸ ne mogu razdvojiti. U tom je svjetlu u prvi plan istaknuta opća namjena dobara, usporedo s kritikom tehnokratske paradigme koja sve nastoji svesti na predmet kojim treba ovladati; obranom ljudskoga rada ugroženoga mentalitetom otpada; i potrebom za međugeneracijskom pravdom. Naposljetku, zauzeo se za istinski dijalog između onih koji djeluju na područjima politike i financija, kako nijedno od njih ne bi postalo samoreferencijalno.

44. Suočen s raspadom društvenoga tkiva, „svjetskim ratom koji se vodi u dijelovima”, individualističkom globalizacijom i utjecajem pandemije na zajedničke veze, Franjo je u *Fratelli tutti* nastojao oživjeti san o čovječanstvu koje se opredjeljuje za društveno prijateljstvo i univerzalno bratstvo. Predložio je kulturu susreta, „bolju politiku” kadru tražiti opće dobro, putove pomirenja i svijet koji svima jamči „zemlju, dom i rad”.⁴⁹ Naposljetku, u *Dilexit nos* pokazao je da se ta značajna društvena nastojanja ne mogu odvojiti od osobnoga odnosa s Kristom. Obrativši se riječi Božjoj, podsjetio nas je da je najistinitiji odgovor na ljubav srca Isusova konkretna ljubav prema našoj braći i sestrama, te ustvrdio da „nema većega načina da uzvratimo ljubav za ljubav”.⁵⁰

Tumačenje povijesti u svjetlu vjere

45. S obzirom na taj povijesni pregled, jasno je da socijalni nauk Crkve nije rezultat nauma osmišljena za pisaćim stolom, nego plod strpljiva procesa u

⁴⁷ Usp. Franjo, apostolska pobudnica *Evangelii gaudium* (24. studenoga 2013.), 198: AAS 105 (2013.), 1103.

⁴⁸ Franjo, enciklika *Laudato si'* (24. svibnja 2015.), 49: AAS 107 (2015.), 866.

⁴⁹ Franjo, enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 127: AAS 112 (2020.), 1013.

⁵⁰ Franjo, enciklika *Dilexit nos* (24. listopada 2024.), 167: AAS 116 (2024.), 1421.

kojem je svaki papa — zajedno s Drugim vatikanskim saborom — dao jedinstven doprinos u svjetlu „novih stvari” svakoga pojedinog doba. Odgovarajući na izazove svojega vremena, svaki je od njih tumačio povijesne promjene u skladu s Evanđeljem, iznoseći na vidjelo različite vidove jedne jedine baštine: dostojanstvo osobe, vrijednost rada, opću namjenu dobara, solidarnost i supsidijarnost, skrb za stvorenje te središnje mjesto mira i bratstva. Ishod je skladan, premda ne uvijek pravocrtan razvoj, obilježen različitim naglascima, postupnim uvidima i, kadšto, promjenama perspektive koje ne raskidaju s onim što je prethodilo, nego dopuštaju da njegove implikacije sazru. Ako danas možemo govoriti o *korpusu* zajedničkih načela i mjerila, to je zato što to vjerom utemeljeno tumačenje povijesti nikada nije bilo prekinuto, ostajući uvijek otvoreno izazovima što ih postavlja svaki naraštaj. Upravo velikim načelima socijalnoga nauka, koja usmjeravaju razlučivanje vjernika u njihovu osobnom i javnom životu, želim sada posvetiti našu pozornost, da bismo djelotvornije shvatili njihovu unutarnju dosljednost i sposobnost da usmjeravaju naše vrijeme.

DRUGO POGLAVLJE

TEMELJI I NAČELA SOCIJALNOGA NAUKA CRKVE

46. Socijalni nauk Crkve živa je stvarnost, u dijalogu s poviješću, kulturama i znanostima. Istodobno u sebi čuva jezgru nepromjenjivih istina. Zato se može smatrati oblikom mudrosti kadrim usmjeravati osobni i društveni život vjernika i danas. U ovome drugom poglavlju želio bih se usredotočiti na neke temelje i načela socijalnoga nauka Crkve koji će nam pomoći da protumačimo „nove stvari” našega vremena, osobito s obzirom na urođeno dostojanstvo ljudske osobe. Da bismo zaštitili ljudsku osobu u doba umjetne inteligencije, vjerujem da danas moramo iznova promišljati o općem dobru, općoj namjeni dobara, supsidijarnosti, solidarnosti i socijalnoj pravdi. Uvjeren sam da skladan odnos među tim načelima iziskuje da ih se promatra zajednički, kako bi postalo jasno kako se međusobno povezuju i nadopunjuju.

47. Iznoseći ova promišljanja, nadam se ponajprije da ću vjernicima laicima i ljudima dobre volje pomoći da ponovno otkriju svoju dužnost da spomenuta načela provode u svakodnevnom životu, obiteljskim odnosima, radu i sudjelovanju u društvu. Tako će se pustiti nadahnuti ciljem da Božju ljubav utjelove u konkretnim događajima života. Istodobno bih želio potaknuti

akademske ustanove i sveučilišta da tim načelima dadu nov zamah i da ih primjenjuju na način koji će biti relevantan i djelotvoran u suočavanju s digitalnom revolucijom. Na taj će način teološko i filozofsko istraživanje moći dodatno produbiti i poduprijeti pastoralni hod Crkve te pridonijeti zadaći Učiteljstva da prosvjetljuje savjesti vjernika i usmjerava njihove napore kako bi život naših društava bio pravedniji i bratskiji.

Temelji socijalnoga nauka

Ljudska osoba: slika trojedinoga Boga

48. Socijalni nauk Crkve dovodi nas u samo srce naše vjere: u otajstvo živoga Boga, objavljenoga u Isusu Kristu, koji je, kao zajedništvo Osoba — Oca, Sina i Duha Svetoga — sama ljubav u odnosu, izražena u uzajamnom darivanju sebe i u dijeljenju sa svijetom.⁵¹ Kako je Sabor podsjetio, ljudske su osobe pozvane na zajedništvo s Bogom i „ne mogu potpuno naći sebe osim po iskrenom darivanju samih sebe”.⁵² Doista, njihov je najdublji poziv ući u trojstvenu dinamiku primljene i darovane ljubavi.

49. Ako je otajstvo Boga kao Ljubavi izvor socijalnoga nauka, njegov najkonkretniji izraz vidimo u licu Isusa Krista, utjelovljene Riječi. Postavši čovjekom, Sin Božji ulazi u našu povijest i uzima na se ljudsko tijelo, donoseći sa sobom ljubav koja ga sjedinjuje s Ocem i Duhom Svetim. U njemu se „uistinu razjašnjava otajstvo čovjeka”,⁵³ jer je njegovo čovječstvo posve slobodno, otvoreno drugima, kadro graditi zdrave i lijepe odnose te predano potpuno darivanju sebe. Oni koji u njega vjeruju uključeni su u veliko djelo obnove koje je započelo s otajstvom njegove muke, smrti i uskrsnuća, te surađuju u izgradnji kraljevstva Božjega, učeći prigrliti sve ljude kao braću i sestre, djecu jednoga Oca. Na taj način i naviještanje Evanđelja i kršćanski život, vođeni djelovanjem Duha Svetoga, teže izazvati društvene posljedice u svijetu.⁵⁴

50. U srcu kršćanskoga shvaćanja ljudske osobe leži velika biblijska tvrdnja da su muškarac i žena stvoreni na sliku i priliku (usp. *Post* 1,26-27) trojedinoga Boga. Stvorena za odnos, svaka je ljudska osoba zamišljena i htjela ju je Bog da uđe u zajedništvo s njime, s drugima i sa stvorenjem. Ljudsko dostojanstvo ne

⁵¹ Usp. Papinsko vijeće „Iustitia et Pax”, *Kompendij socijalnoga nauka Crkve*, Vatikan 2004., 32.

⁵² Drugi vatikanski ekumenski sabor, pastoralna konstitucija *Gaudium et spes*, 24: AAS 58 (1966.), 1045.

⁵³ Isto, 22: AAS 58 (1966.), 1042.

⁵⁴ Usp. Papinsko vijeće „Iustitia et Pax”, *Kompendij socijalnoga nauka Crkve*, 38.

ovisi o sposobnostima osobe, bogatstvu ili položaju u životu, ni o ispravnim ili pogrešnim izborima koje je učinila; ono je, naprotiv, dar koji prethodi svakoj osobi i nadilazi je, darovan od Boga kao izraz njegove nepokolebljive ljubavi. Zato ljudska osoba uvijek ostaje „put Crkve”⁵⁵ i srce svakoga autentičnog puta cjelovitoga ljudskog razvoja.⁵⁶

Jednako dostojanstvo svih ljudskih bića

51. Sveti Ivan Pavao II. ustvrdio je da „taj produbljeni osjećaj za dostojanstvo ljudske osobe i njezinu jedincatost te za poštovanje koje duguje putu savjesti zacijelo predstavlja jednu od pozitivnih stečevina moderne kulture”.⁵⁷ Ta tvrdnja slijedi smjernicu koju je već zacrtao Drugi vatikanski sabor, koji je primijetio sve veće priznavanje uzvišena dostojanstva svih osoba, njihove nadmoći nad materijalnim stvarima te njihovih univerzalnih i nepovredivih prava i dužnosti.⁵⁸ Važno je pobrinuti se da taj rast u vrednovanju ljudskoga dostojanstva ne bude zamračen pritiskom novih ideologija ili vrlo moćnih interesa u današnjem svijetu. Među tim ideologijama osobito podmuklom smatram onu koja sugerira da svaka osoba mora zaslužiti ili opravdati vlastitu vrijednost, sve do pripisivanja veće vrijednosti onima koji su učinkovitiji ili djelotvorniji. Iz te perspektive osobe naposljetku bivaju svedene na sredstvo za postizanje rezultata, na resurs koji treba upotrijebiti i izrabljivati, te ih se više ne priznaje kao svrhu samima sebi koju nikada ne bi smjelo instrumentalizirati. Vrijednost osobâ, međutim, ne ovisi o tome što postižu ili proizvode. Postoje prava koja vrijede za svakoga naprosto na temelju toga što je čovjek, i nijedna ih ljudska vlast ne može zakonito zaniijekati ni proizvoljno ograničiti.⁵⁹

52. Kad govorimo o dostojanstvu, ne upotrebljavamo tu riječ uvijek na isti način. Katkad mislimo na moralno dostojanstvo, to jest na način na koji osoba usmjerava svoje izbore i postupke. Drugi put mislimo na društveno dostojanstvo, koje se odnosi na životne uvjete osobe i konkretno poštovanje koje prima od društva. U drugim slučajevima mislimo na egzistencijalno

⁵⁵ Sveti Ivan Pavao II., enciklika *Redemptor hominis* (4. ožujka 1979.), 14: AAS 71 (1979.), 284.

⁵⁶ Usp. Benedikt XVI., enciklika *Caritas in veritate* (29. lipnja 2009.), 11: AAS 101 (2009.), 647–648.

⁵⁷ Sveti Ivan Pavao II., enciklika *Veritatis splendor* (6. kolovoza 1993.), 31: AAS 85 (1993.), 1159.

⁵⁸ Usp. Drugi vatikanski ekumenski sabor, pastoralna konstitucija *Gaudium et spes*, 26: AAS 58 (1966.), 1046–1047.

⁵⁹ Usp. sveti Ivan Pavao II., enciklika *Centesimus annus* (1. svibnja 1991.), 11: AAS 83 (1991.), 806–807.

dostojanstvo, to jest na način na koji osoba doživljava vlastitu vrijednost i vrijednost života. Ti se vidovi dostojanstva mogu povećati ili umanjiti. Uz te pojmove, postoji i dublja i važnija razina ontološkoga dostojanstva. To je dostojanstvo koje pripada svakomu ljudskom biću naprosto na temelju toga što postoji, što ga je Bog htio, stvorio i ljubio.⁶⁰ Nijedan grijeh, neuspjeh, poniženje ili isključenje ne može umanjiti duboku vrijednost ljudskoga života koji je Bog htio i pozvao u postojanje.⁶¹

53. Temeljno dostojanstvo svake osobe, dakle, niti se stječe niti zaslužuje, niti ga treba opravdavati. Nedavna deklaracija *Dignitas infinita* nudi sažetak razmišljanja Crkve o toj temi: „Svaka ljudska osoba posjeduje beskonačno dostojanstvo, neotuđivo utemeljeno u samome njezinu biću, koje prevladava u svakoj okolnosti, stanju ili situaciji u kojoj se osoba ikada može naći i nadilazi ih”⁶² — drugim riječima, uvijek i bez iznimke. Dostojanstvo svakoga ljudskog bića može se opisati kao beskonačno, kako je ustvrdio sveti Ivan Pavao II.,⁶³ iz dvaju razloga: prvo, jer je ljubav Boga, koji nas poziva na prijateljstvo sa sobom, beskonačna; i drugo, jer je njegova ljubav posve bezuvjetna, u smislu da, ma koliko beskrajno tragali, nikada nećemo naći ništa što bi je moglo izbrisati ili zanijekati.

Najviša vrijednost ljudskih prava

54. Crkva sa zahvalnošću priznaje da je „pokret za prepoznavanje i proglašenje ljudskih prava jedan od najznačajnijih pokušaja djelotvorna odgovora na neizbježne zahtjeve ljudskoga dostojanstva”.⁶⁴ U tom je smislu sveti Ivan Pavao II. ustvrdio da *Opća deklaracija o ljudskim pravima*, koju su Ujedinjeni narodi proglasili 10. prosinca 1948., ostaje jedan od najviših izraza ljudske savjesti našega vremena.⁶⁵ Ona je „kamen međaš na dugom i teškom putu ljudskoga roda”.⁶⁶ Zato, iz kršćanske perspektive, ljudska prava nisu

⁶⁰ Usp. Dikasterij za nauk vjere, deklaracija *Dignitas infinita* (2. travnja 2024.), 7: AAS 116 (2024.), 592–593.

⁶¹ Usp. isto, 8: AAS 116 (2024.), 593–594.

⁶² Isto, 1: AAS 116 (2024.), 589–590.

⁶³ Usp. sveti Ivan Pavao II., *Anđeo Gospodnji s osobama s invaliditetom u osnabrüčkoj katedrali* (16. studenoga 1980.): *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, sv. III/2, Vatikan 1980., 1232.

⁶⁴ Papinsko vijeće „Iustitia et Pax”, *Kompendij socijalnoga nauka Crkve*, 152.

⁶⁵ Usp. sveti Ivan Pavao II., *Govor 50. Općoj skupštini Ujedinjenih naroda* (5. listopada 1995.), 2: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, sv. XVIII/2, Vatikan 1998., 731.

⁶⁶ Sveti Ivan Pavao II., *Govor 34. Općoj skupštini Ujedinjenih naroda* (2. listopada 1979.), 7: AAS 71 (1979.), 1148.

izvanjski dodatak osobi, nego izraz urođenoga ljudskog dostojanstva, koje je međunarodna zajednica pozvana štiti i promicati.

55. Ljudska su prava nepovrediva, jer su „svojstvena ljudskoj osobi i ljudskom dostojanstvu”.⁶⁷ Posljedično, ona su univerzalna i neotuđiva.⁶⁸ Upravo zato što su utemeljena na zajedničkom dostojanstvu svakoga muškarca i žene, ona imaju praktične posljedice i pravne učinke, jer bi „bilo uzaludno proglašavati ljudska prava ako se istodobno ne bi učinilo sve da se osigura dužnost njihova poštovanja — poštovanja od svih, na svim mjestima i za sve”.⁶⁹ Među tim pravima prvo je pravo na život, od začeca do naravnoga svršetka,⁷⁰ bez kojega je nemoguće ostvarivati ijedno drugo pravo. Kad se to temeljno pravo niječe — kao u slučajevima izazvanoga pobačaja, ubijanja nevinih i eutanazije — suočavamo se s izborima koje Crkva smatra teško pogrešnima.⁷¹

56. Promatrajući naše vrijeme, ne možemo zanemariti činjenicu da je zaštita ljudskih prava izložena dvjema osobito ozbiljnim opasnostima. Prva je da se ta prava proglašavaju u čisto formalnom smislu, dok tehnološki napredak supostoji s prikrivenim ili otvorenim kršenjima ljudskoga dostojanstva. Druga, koja je zapravo korijen prve, jest nesposobnost da se prepozna temelj njihove univerzalnosti, jer smo napustili „traganje za čvrstim temeljima koji podržavaju naše odluke i naše zakone”.⁷² Papa Franjo pozvao nas je da to posljednje pitanje ne podcjenjujemo. Istaknuo je da razum, kad ozbiljno ispituje ljudsku narav, jest kadar otkriti vrijednosti koje vrijede za sve, jer proizlaze iz ljudske naravi. Kad bi se ta zadaća istraživanja napustila, zamislivo je da bi prava koja se danas smatraju nedodirljivima u budućnosti mogla biti dovedena u pitanje ili zanijekana od strane onih na vlasti, možda nakon što su pribavili tek prividan pristanak prestrašenih ili manipuliranih stanovništava.⁷³

⁶⁷ Sveti Ivan Pavao II., *Poruka za 32. Svjetski dan mira* (1. siječnja 1999.), 3: AAS 91 (1999.), 379.

⁶⁸ Usp. sveti Ivan XXIII., enciklika *Pacem in terris* (11. travnja 1963.), 5: AAS 55 (1963.), 259.

⁶⁹ Sveti Pavao VI., *Poruka Međunarodnoj konferenciji o ljudskim pravima* (15. travnja 1968.): AAS 60 (1968.), 285.

⁷⁰ Usp. sveti Ivan Pavao II., enciklika *Evangelium vitae* (25. ožujka 1995.), 2: AAS 87 (1995.), 402.

⁷¹ Usp. Drugi vatikanski ekumenski sabor, pastoralna konstitucija *Gaudium et spes*, 27: AAS 58 (1966.), 1047–1048; usp. sveti Ivan Pavao II., enciklika *Veritatis splendor* (6. kolovoza 1993.), 80: AAS 85 (1993.), 1197–1198; usp. sveti Ivan Pavao II., enciklika *Evangelium vitae* (25. ožujka 1995.), 7–28: AAS 87 (1995.), 408–427.

⁷² Franjo, enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 208: AAS 112 (2020.), 1043.

⁷³ Usp. isto, 209: AAS 112 (2020.), 1043–1044.

57. Usporedo s većom sviješću o vrijednosti svake ljudske osobe i njezinih prava, poraslo je i priznavanje prava manjina. Ipak, još je dug put do toga da se prava velikoga mnoštva, naime ženâ, jednako i istinski zajamče diljem svijeta. Činjenica je da su „dvostruko siromašne one žene koje trpe situacije isključenosti, zlostavljanja i nasilja, jer su često manje sposobne braniti svoja prava”.⁷⁴ Stoga nije dovoljno tek ustvrditi da muškarci i žene imaju jednako dostojanstvo i prava; potrebno je da se to odrazi u konkretnim odlukama, poput zakonâ, pristupa zaposlenju, obrazovanju, društvenim i političkim odgovornostima te u načinu na koji društvo osluškuje i vrednuje doprinose ženâ. Sve dok taj jaz postoji, ne možemo reći da društvo uistinu i potpuno priznaje da žene imaju isto dostojanstvo kao muškarci.

58. Važni su pojedinci, svaki i svaka osoba, zajedno sa svojim obiteljima. Društveni pokreti, zajedničke ideologije i velike političke proklamacije u korist nekoga naroda bezvrijedni su ako ne dovode do procvata osobâ — muškaraca i žena — s njihovim neotuđivim pravima. Jednako tako, nije dovoljno uzdizati individualnu slobodu ili privatno poduzetništvo ako potom dopuštamo da mnoštvo ljudi i dalje živi bez dostojna rada, zaštite ili pristupa osnovnim potrepsinama.

Načela socijalnoga nauka

Načelo općega dobra

59. Priznanje da svaki muškarac i žena posjeduju neotuđivo dostojanstvo, zajedno s pravima koja nijedna ljudska vlast ne može iznevjeriti ni poništiti, traži od nas da oblikujemo način na koji živimo zajedno, uključujući naše gospodarske i političke izbore te ustroj naših gradova. Iz toga proizlazi prvo veliko načelo socijalnoga nauka koje želim istaknuti: opće dobro. Možemo ga opisati kao društveni izraz dostojanstva priznatoga u svakoj osobi. Kad je Benedikt XVI. govorio o neupitnim vrijednostima koje Crkva uvijek mora braniti, među njih je uvrstio i „promicanje općega dobra”.⁷⁵ Za kršćanina je izlaženje izvan uskih granica vlastitih interesa i zauzimanje, u granicama svojih mogućnosti, za opće dobro neupitna vrijednost, kao i promicanje života.

⁷⁴ Isto, 23: AAS 112 (2020.), 977. Usp. apostolska pobudnica *Evangelii gaudium* (24. studenoga 2013.), 212: AAS 105 (2013.), 1108.

⁷⁵ Benedikt XVI., apostolska pobudnica *Sacramentum caritatis* (22. veljače 2007.), 83: AAS 99 (2007.), 169.

60. Drugi vatikanski sabor potvrdio je da se opće dobro sastoji od „ukupnosti onih uvjeta društvenoga života koji skupinama i pojedincima omogućuju da potpunije i lakše dođu do vlastita savršenstva”.⁷⁶ Ta nam definicija pruža dragocjenu početnu uporišnu točku, jer se opće dobro ne može svesti na puk popis uvjeta ili ustanova. Ono nije zbroj pojedinačnih probitaka ni presjek njihovih partikularnih interesa; ono je veće dobro koje pripada svima i koje se može ostvariti, njegovati i štiti samo našim zajedničkim naporima. Možemo reći da društveno djelovanje doseže svoju puninu kad je usmjereno prema tom zajedničkom dobru, baš kao što moralno djelovanje osobe nalazi svoje ispunjenje u izboru istinskoga dobra.⁷⁷

61. U tom smislu možemo reći da je cjelina „veća od zbroja svojih dijelova”⁷⁸ i da, upravo zato, „puki zbroj pojedinačnih interesa nije kadar stvoriti bolji svijet za cijelu ljudsku obitelj”.⁷⁹ Doista, iluzija je misliti da je puko traženje vlastita napretka bez brige za druge dovoljno za pridonšenje dobru svih. Takvo gledište zanemaruje urođenu i specifičnu vrijednost općega dobra, koje je ishod „međuovisnosti”⁸⁰ što stvara mrežu društvenoga dobra koja se širi i utječe na ljude. Opće je dobro „višak”, ishod uzajamnoga djelovanja i utjecaja koji povezuje razne radnje, inicijative, napore i odluke. Kad bismo zbrojili pojedinačna dobra, ne bismo mogli objasniti postojanje toga „viška” koji ih nadilazi, a istodobno ih obogaćuje.

62. Upravo traženje općega dobra daje život narodu, shvaćenu ne kao puk skup pojedinaca, nego kao živu stvarnost u kojoj ljudi uče prepoznavati da su i sami međusobno povezani i zajednički odgovorni za *res publicu*. U tom smislu svaka osoba pridonosi izgradnji svojega naroda kroz „spor i mukotrpan napor koji zahtijeva želju za integracijom i spremnost da se ona ostvari kroz rast mirne i mnogolike kulture susreta”.⁸¹ Raditi zajedno za opće dobro znači imati zajedničku viziju. Jasno je da među ljudima postoje mnoge ideološke i

⁷⁶ Drugi vatikanski ekumenski sabor, pastoralna konstitucija *Gaudium et spes*, 26: AAS 58 (1966.), 1046–1047.

⁷⁷ Usp. Papinsko vijeće „Iustitia et Pax”, *Kompendij socijalnoga nauka Crkve*, 164.

⁷⁸ Franjo, apostolska pobudnica *Evangelii gaudium* (24. studenoga 2013.), 235: AAS 105 (2013.), 1115.

⁷⁹ Franjo, enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 105: AAS 112 (2020.), 1005.

⁸⁰ Sveti Ivan Pavao II., enciklika *Sollicitudo rei socialis* (30. prosinca 1987.), 38: AAS 80 (1988.), 564.

⁸¹ Franjo, apostolska pobudnica *Evangelii gaudium* (24. studenoga 2013.), 220: AAS 105 (2013.), 1110.

praktične razlike, kao i različiti interesi i česta neslaganja, ali to ne znači da je nemoguće upustiti se u dijalog kako bi se uspostavio skup temeljnih dogovora koji omogućuju stvaranje zajedničke vizije, na temelju koje svi mogu zajedno kročiti naprijed.

63. Odgovornost je države da osigura koheziju, jedinstvo i ispravno ustrojstvo civilnoga društva, kako bi se opće dobro moglo ostvarivati uz doprinos svih. U praktičnom smislu, to znači da javne vlasti imaju osjetljivu dužnost „uskладiti različite sektorske interese sa zahtjevima pravde”,⁸² tražeći ravnotežu između pojedinačnih interesa i općega dobra, a da ne ostavljaju iza sebe najranjivije. Kad politika napusti dugoročnu perspektivu i svede se na kratkoročne računice ili jalove polarizacije, tada jezik općega dobra gubi vjerodostojnost, a istodobno rastu društvene nejednakosti i podjele.

64. To vrijedi i za međunarodnu politiku. Kako se jaz među narodima širi, sve više se učvršćuje mentalitet sukobljavanja i agresije, a teški put prema ujedinjenijem i bratskijem svijetu trpi nove i bolne neuspjehe. U tom kontekstu, govoriti o zajedničkom hodu prema pravednijem razvoju za cijelu ljudsku obitelj „zvuči kao ludost”.⁸³ Ipak, ne smijemo izgubiti nadu. Pozivam sve da osmisle načine suradnje i djelotvornije međunarodne ustanove, kadre čuvati globalno opće dobro a da pritom ne ugroze legitimnu raznolikost narodâ i nacijâ. Doista, promicanje općega dobra nikada se ne može odvojiti od poštovanja prava narodâ na opstanak, na očuvanje vlastita identiteta i na doprinos svojih osobitih značajki obitelji narodâ.⁸⁴ Štoviše, svaki pokušaj ili naum da se neka nacija dokine ili podjarmi teško je nemoralan i stoga neprihvatljiv.

Načelo opće namjene dobara

65. „Među brojnim implikacijama općega dobra, neposrednu važnost poprima načelo opće namjene dobara”.⁸⁵ Prije svega, to nas načelo podsjeća da su zemaljska dobra — tlo, voda, zrak i prirodni resursi — od Boga dani cijeloj ljudskoj obitelji da uzdržavaju život svih te da svaka osoba ima urođeno pravo na uporabu tih dobara, i sada i u budućnosti. Sveti Ivan Pavao II. podsjetio je da je „Bog dao zemlju cijelomu ljudskom rodu za uzdržavanje svih njegovih

⁸² Papinsko vijeće „Iustitia et Pax”, *Kompendij socijalnoga nauka Crkve*, 169.

⁸³ Franjo, enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 16: AAS 112 (2020.), 974.

⁸⁴ Usp. sveti Ivan Pavao II., *Govor 50. Općoj skupštini Ujedinjenih naroda* (5. listopada 1995.), 8: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, sv. XVIII/2, 735.

⁸⁵ Papinsko vijeće „Iustitia et Pax”, *Kompendij socijalnoga nauka Crkve*, 171.

članova, ne isključujući niti povlašćujući nikoga”.⁸⁶ Posljedično, „nije u skladu s Božjim naumom da se taj dar upotrebljava tako da njegova dobra pripadnu samo nekolicini odabranih”.⁸⁷ Danas smo pozvani priznati da se ta opća namjena ne odnosi samo na materijalna dobra, nego i na nematerijalna i kulturna dobra.

66. Zacijelo postoji pravo na privatno vlasništvo, koje ima svoje specifično značenje i svrhu, ali je ono uvijek podređeno općoj namjeni dobara. Prema Ivanu Pavlu II., ta je podređenost zlatno pravilo društvenoga ponašanja i „prvo načelo cjelokupnoga etičkog i društvenog poretka”.⁸⁸ U predaji Crkve vlasništvo se promatralo kao sredstvo zaštite dobara i upravljanja njima kako bi ona bolje služila općem dobru. Budući da „kršćanska predaja nikada nije priznala pravo na privatno vlasništvo kao apsolutno ili nepovredivo”,⁸⁹ njegova se društvena funkcija ne smije smatrati pukim teološkim mišljenjem, nego naukom Crkve, već prisutnim u Svetome pismu i u spisima crkvenih otaca. Zato nas je papa Franjo podsjetio da solidarnost, kad se proživljava u svojem najpunijem smislu, znači i „vratiti siromasima ono što im pripada”.⁹⁰

67. Danas, među dobrima koja su univerzalno namijenjena svima, moramo uključiti i nove oblike vlasništva, poput patenata, algoritama, digitalnih platformi, tehnološke infrastrukture i podataka. U kontekstu u kojem bogatstvo narodâ sve više ovisi o znanju i tehnologiji, kad ta dobra ostaju koncentrirana u rukama nekolicine, bez primjerenih oblika dijeljenja i pristupa, stvara se nova neravnoteža koja proturječi općoj namjeni dobara. Ona pak proširuje jaz između uključenih i isključenih, između onih koji mogu sudjelovati u digitalnoj revoluciji i onih koji ostaju na rubu. Nadalje, skrb za naš zajednički dom i naša odgovornost prema siromasima i budućim naraštajima iziskuju da se uporaba dobara stvorenja i nove mogućnosti koje pruža tehnologija urede tako da se poštuje okoliš, izbjegava rasipanje i sprječavaju novi oblici izrabljivanja.

⁸⁶ Sveti Ivan Pavao II., enciklika *Centesimus annus* (1. svibnja 1991.), 31: AAS 83 (1991.), 831.

⁸⁷ Sveti Ivan Pavao II., *Homilija na misi za poljoprivrednike u Recifeu* (7. srpnja 1980.), 4: AAS 72 (1980.), 926.

⁸⁸ Sveti Ivan Pavao II., enciklika *Laborem exercens* (14. rujna 1981.), 19: AAS 73 (1981.), 626.

⁸⁹ Franjo, enciklika *Laudato si'* (24. svibnja 2015.), 93: AAS 107 (2015.), 884; usp. enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 120: AAS 112 (2020.), 1010.

⁹⁰ Franjo, apostolska pobudnica *Evangelii gaudium* (24. studenoga 2013.), 189: AAS 105 (2013.), 1099.

Načelo supsidijarnosti

68. Načelo supsidijarnosti proizlazi iz upravo onoga istog shvaćanja ljudske osobe koje je vodilo naše promišljanje o dostojanstvu i općem dobru. Ako je svaka žena i svaki muškarac pozvan preuzeti odgovornost za vlastiti život i pridonijeti oblikovanju društva, onda i društvene ustanove moraju poštovati i podupirati tu odgovornost. Socijalni nauk Crkve naziva supsidijarnošću načelo prema kojem ulogu pojedinaca, obitelji, mjesnih zajednica i posredničkih organizacija ne smiju istisnuti više instance vlasti. Štoviše, više ustanove moraju priznavati, štiti i promicati slobodu i stvaralaštvo nižih subjekata, usklađujući njihove doprinose kako bi mogli djelotvorno surađivati za opće dobro.⁹¹

69. Počevši od Lava XIII. i početaka modernoga socijalnog naučavanja, Crkva je ustrajala na tome da ni pojedinca ni obitelj ne smije progutati država, nego im treba dopustiti da djeluju slobodno, koliko je god moguće, a da se pritom ne šteti općem dobru.⁹² Sveti Ivan Pavao II. preuzeo je i razvio tu perspektivu, primijetivši da je politička zajednica u službi civilnoga društva i da država mora štiti opće dobro, intervenirajući kad je potrebno, ali a da trajno ne istiskuje odgovornosti posredničkih organizacija i društvenih ustanova.⁹³ Supsidijarnost ne opravdava nezauzimanje države, nego usmjerava njezino djelovanje. Doista, javna je intervencija nužna upravo zato da se svim društvenim dionicima omogući ispunjenje njihova poslanja a da ne budu ugušeni. Odgovornost je političke zajednice da stvori uvjete koji pojedincima, obiteljima, udrugama i posredničkim organizacijama omogućuju da ispune svoje poslanje u društvu, a da ne budu zamijenjeni ili svedeni na puke posrednike.⁹⁴

70. To nas načelo potiče da nadiđemo svaki oblik paternalističkoga ili socijalno-skrbničkog upravljanja društvenim životom te da, umjesto toga, promičemo kulturu zajedničke odgovornosti u državi koja cijeni inicijativu građana, i civilno društvo kadro tkati veze i pokretati energije u službi općega dobra. U skladu s načelom supsidijarnosti, odluke se donose na razini što bližoj osobama na koje se odnose, čime se potiče život zajednice i izbjegava da se

⁹¹ Usp. Papinsko vijeće „Iustitia et Pax”, *Kompendij socijalnoga nauka Crkve*, 187.

⁹² Usp. Lav XIII., enciklika *Rerum novarum* (15. svibnja 1891.), 26: ASS 23 (1890.–1891.), 656.

⁹³ Usp. sveti Ivan Pavao II., enciklika *Centesimus annus* (1. svibnja 1991.), 11: AAS 83 (1991.), 806–807.

⁹⁴ Usp. isto.

ljudima predočavaju već donesene odluke. Tako ljudi mogu sudjelovati u procesu odlučivanja. Kad se obitelji, udruge, mjesne zajednice, dobrovoljne organizacije i oni u takozvanom „trećem sektoru” priznaju i podupiru, društveni život postaje pristupačniji ljudima, usluge se bolje usklađuju sa stvarnim potrebama, a rješenja su stvaralačkija i s više poštovanja prema dostojanstvu svake osobe.⁹⁵

71. Načelo supsidijarnosti primjenjuje se osobito u kontekstu digitalne revolucije. Ovdje najviša razina nije država, nego veliki gospodarski i tehnološki akteri koji *de facto* vrše moć nad uvjetima svakodnevnoga života. Ta razina, koja monopolizira stručnost, podatke i ovlast odlučivanja, obuhvaća poduzeća i platforme koje određuju uvjete pristupa, pravila vidljivosti, oblike interakcije, pa i gospodarske prilike. Načelo supsidijarnosti iziskuje da se takvi procesi ne nameću odozgo na neproziran i jednostran način, nego da budu usmjereni prema općem dobru uz transparentnost, odgovornost i smislene oblike sudjelovanja (uključujući neovisne provjere, transparentnost u pogledu algoritama, pravičan pristup podacima i mogućnosti pravnoga lijeka).⁹⁶

72. U tom su kontekstu države i transnacionalne ustanove pozvane osigurati pravična pravila i djelotvorne zaštitne mehanizme, kako bi mjesne zajednice, posredničke organizacije, škole, sveučilišta, vjerske ustanove i udruge imali svoj glas i mogli pridonijeti razlučivanju izbora koji utječu na svakodnevni život ljudi, poput zaposlenja, pristupa uslugama, upravljanja podacima i digitalnih okruženja. Kad je riječ o odlukama o gospodarskim tokovima i digitalnim platformama te o upravljanju podacima i algoritmima, ne možemo dopustiti da nekolicina aktera sama diktira te procese; umjesto toga, moramo graditi oblike suradnje koji poštuju različite razine globalne zajednice i čine ih zajednički odgovornima za opće dobro.⁹⁷

Načelo solidarnosti

73. Razmotrivši opće dobro i supsidijarnost, želio bih promisliti o načelu solidarnosti. Ono izvire iz vizije ljudske osobe rođene iz vjere, naime da je svako ljudsko biće stvoreno na sliku Božju i dio mreže odnosa koji ga vezuju uz druge, uz određena stanovništva i uz stvorenje. Sveti Pavao VI. primijetio je da su obveze solidarnosti, pravde i ljubavi ukorijenjene u ljudskim i nadnaravnim

⁹⁵ Usp. isto, 48: AAS 83 (1991.), 852–854.

⁹⁶ Usp. Franjo, enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 169: AAS 112 (2020.), 1028.

⁹⁷ Usp. isto, 168: AAS 112 (2020.), 1027–1028.

bratskim vezama koje sjedinjuju pojedince i stanovništva.⁹⁸ Bratstvo nije tek težnja vjernika, nego društvena i politička stvarnost koju treba utjeloviti u zajedničkim izborima i pothvatima. Solidarnost je, dakle, konkretno priznanje da je budućnost svakoga pojedinca povezana s budućnošću svih; doista, „nitko se ne spašava sam”.⁹⁹ Time postaje očita tijesna povezanost između supsidijarnosti i solidarnosti. Jasno je, dakle, da postoji prisna povezanost između supsidijarnosti i solidarnosti. Kad supsidijarnost nije povezana sa solidarnošću, ona naposljetku postaje puka zaštita partikularnih interesa; kad solidarnost nije poduprta supsidijarnošću, ona se izrođava u oblik skrbništva koji ne potiče odgovornost.¹⁰⁰ Ta se međupovezanost odnosi i na odgovornost autentičnoga sudjelovanja. Solidarnost se izražava kad svaka osoba, i pojedinačno i zajednički, sudjeluje u životu zajednice — ostajući informirana, povezujući se s drugima, dajući da se čuje njezin glas i pridonoseći javnim odlukama i izborima — preuzimajući pritom i stvarnu odgovornost kako bi se opće dobro ostvarilo kroz zajedničko odlučivanje.

74. U mnogim područjima već doživljavamo svojevrsnu „*de facto* solidarnost”, jer su naši životi isprepleteni; digitalne mreže povezuju ljude i zajednice diljem svijeta u stvarnom vremenu, a globalna gospodarstva i komunikacije znače da događaji na jednome mjestu imaju dalekosežan utjecaj. Ta mreža odnosa, međutim, čini solidarnost u najpunijem smislu riječi tek kad postane svjestan izbor. Vjera nas poziva da tu stvarnost vidimo kao poziv: nismo tek bližnji jedni drugima, nego smo jedni drugima povjereni, tako da svatko od nas može preuzeti odgovornost, koliko najbolje može, za živote i rane svoje braće i sestara. Solidarnost nastaje upravo kad odlučimo da nećemo ostati ravnodušni prema onome što se događa našem bližnjemu, nego ćemo neizbježne veze — gospodarske, kulturne i tehnološke — preobraziti u putove dijeljenja, suradnje i uzajamne skrbi, prihvaćajući ideju „mišljenja i djelovanja u kategorijama zajednice”.¹⁰¹

75. Socijalno naučavanje Crkve naglašava da je solidarnost i načelo i krepost. Kao načelo, ona izražava objektivni poredak odnosa među

⁹⁸ Usp. sveti Pavao VI., enciklika *Populorum progressio* (26. ožujka 1967.), 17: AAS 59 (1967.), 265–266.

⁹⁹ Franjo, enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 32 i 54: AAS 112 (2020.), 980 i 988.

¹⁰⁰ Usp. Benedikt XVI., enciklika *Caritas in veritate* (29. lipnja 2009.), 58: AAS 101 (2009.), 693–694.

¹⁰¹ Franjo, enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 116: AAS 112 (2020.), 1009.

pojedincima, skupinama i narodima, upućujući na svijest o međuovisnosti po kojoj dobro svake osobe ovisi o dobru drugih. Kao krepost, ona iziskuje „čvrstu i postojanu odlučnost”¹⁰² da se zauzimamo za opće dobro, s osobitom pozornošću prema onima najpotrebnijima. Papa Franjo primijetio je da je solidarnost „način tvorbe povijesti”¹⁰³ koji stvara zajednice, a ne tek mase pojedinaca. Zato ona iziskuje skroman i dijeljen način života, sposobnost da se odrekemo neposrednih probitaka kako bismo u budućnosti stvorili prilike za druge te spremnost da preispitamo navike i povlastice — uključujući one povezane s digitalnom potrošnjom i uporabom tehnologije — kad one drugima priječe da žive dostojanstveno.

76. U svijetu obilježenu sve tješnijim vezama među ljudima, zajednicama i nacijama, solidarnost poprima i globalnu dimenziju. Benedikt XVI. snažno je naglasio povezanost između razvoja, pravde i odgovornosti prema budućim naraštajima, ustvrdivši da autentičan razvoj iziskuje solidarnost i međugeneracijsku pravdu,¹⁰⁴ kao i svijest o vezama koje nas sjedinjuju s prirodnim okolišem. Danas se ta odgovornost proteže i na digitalnu i informacijsku infrastrukturu. Poput prirodnoga okoliša, „digitalni ekosustav” može se čuvati ili izrabljivati, dijeliti ili monopolizirati. Solidarnost zahtijeva da odluke o podacima, algoritmima, platformama i umjetnoj inteligenciji uzmu u obzir ne samo neposrednu korist za nekolicinu, nego i utjecaj na sve narode i na buduće naraštaje.

Načelo socijalne pravde

77. Za kršćansku zajednicu socijalna je pravda konkretan način nasljedovanja Isusa i vjernosti Evanđelju. U Novome zavjetu Isus naviješta „Radosnu vijest siromasima” (Lk 4,18) i poistovjećuje se s malenima, bolesnima, utamničenima i strancima (usp. Mt 25,31-46). Tako nas uči da se pravda rađa iz bratstva i u njemu se ispunja, jer način na koji pristupamo najmanjima i odnosimo se prema njima u konkretnom smislu postaje mjera našega odnosa s Bogom i s našom braćom i sestrama. Pravda se, međutim, ne tiče samo ponašanja pojedinaca, nego i načina na koji se osmišljavaju i ustrojavaju strukture društva. U tom nas smislu Drugi vatikanski sabor podsjeća da je svaka ustanova pozvana služiti ljudskoj osobi i njezinu

¹⁰² Sveti Ivan Pavao II., enciklika *Sollicitudo rei socialis* (30. prosinca 1987.), 38: AAS 80 (1988.), 564.

¹⁰³ Franjo, enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 116: AAS 112 (2020.), 1009.

¹⁰⁴ Usp. Benedikt XVI., enciklika *Caritas in veritate* (29. lipnja 2009.), 48: AAS 101 (2009.), 685.

dostojanstvu.¹⁰⁵ Socijalna se pravda, dakle, odlikuje sposobnošću društvenoga, gospodarskog i političkog poretka da svima — osobito najslabijima — omogući uistinu dostojanstven život, ne ostavljajući nikoga iza sebe.

78. Novije je Učiteljstvo ustrajalo na tome da socijalna pravda počinje od najmanjih među nama. Sveti Ivan Pavao II. govorio je o prvenstvenoj opredijeljenosti za siromahe¹⁰⁶ koja mora voditi i osobne i društvene izbore, dok je papa Franjo osudio „kulturu odbacivanja”¹⁰⁷ koja stvara sve nove oblike isključenosti. Iz te perspektive, socijalna pravda traži od nas da gledamo pojedince i zajednice, počevši od najranjivijih: siromaha, migranata, izbjeglica, interno raseljenih osoba, žrtava nasilja i ljudi koji žive na urbanim ili egzistencijalnim periferijama.

79. Pojam „socijalne pravde” pomaže nam prepoznati da nepravde ne nastaju samo iz pogrešnih izbora pojedinaca, nego i iz struktura, mehanizama te gospodarskih i kulturnih sustava koji nejednakost proizvode gotovo automatski. Sveti Ivan Pavao II. govorio je u tom smislu o strukturama grijeha¹⁰⁸ koje se protive volji Božjoj i iziskuju zauzimanje za osobno i društveno obraćenje. U toj perspektivi pravda nije tek pravednija raspodjela resursa ili ispravljanje sadašnjih nepravda, nego poprma i obnoviteljsku dimenziju. Ona teži zacijeliti prekinute veze i ponovno uključiti one koji su bili isključeni, vodeći računa o ranama prouzročenima nepravdama, poput ratova, kolonijalizma, rasne ili rodne diskriminacije, nasilja nad cijelim narodima i izrabljivanja. To može uključivati vraćanje dostojanstva i glasa onima koji su bili zanemareni, poticanje procesa ozdravljenja kolektivnoga sjećanja, suprotstavljanje diskriminacijskim zakonima i praksama te pružanje konkretne potpore onima koji još snose posljedice nepravda pretrpljenih u prošlosti.

80. U današnje doba socijalna se pravda mora uhvatiti ukoštac i s okruženjem koje oblikuju digitalne tehnologije. Širenje globalnih mreža, platformi i sustava umjetne inteligencije mijenja način na koji pribavljamo

¹⁰⁵ Usp. Drugi vatikanski ekumenski sabor, pastoralna konstitucija *Gaudium et spes*, 25: AAS 58 (1966.), 1045–1046.

¹⁰⁶ Usp. sveti Ivan Pavao II., enciklika *Sollicitudo rei socialis* (30. prosinca 1987.), 42: AAS 80 (1988.), 572–574.

¹⁰⁷ Franjo, apostolska pobudnica *Evangelii gaudium* (24. studenoga 2013.), 53: AAS 105 (2013.), 1042.

¹⁰⁸ Usp. sveti Ivan Pavao II., enciklika *Sollicitudo rei socialis* (30. prosinca 1987.), 36–37: AAS 80 (1988.), 561–564.

informacije, komuniciramo i pristupamo uslugama. Pravda zahtijeva da spriječimo pojavu novih oblika isključenosti i uskraćivanja slobodâ: pojedinaca i naroda kojima je pristup osnovnim tehnologijama otežan ili zanijekan, zajednica izloženih nametljivu nadzoru i društvenih skupina kažnjenih neprozirnim algoritmima koji ovjekovječuju predrasude i diskriminaciju. U digitalno doba pravedan društveni poredak svima jamči jednak pristup prilikama, štiti najmlađe i najslabije članove društva, suzbija mržnju i dezinformacije te uporabu podataka i tehnologije podvrgava javnom nadzoru, tako da vodeće načelo ne bude samo dobit, nego dostojanstvo svake osobe i opće dobro svih ljudi.

81. Lakmusov test za socijalnu pravdu danas jest postupanje prema migrantima, izbjeglicama i onima koji su prisiljeni na seobu zbog siromaštva, nasilja, klimatskih promjena i ekoloških katastrofa. Način na koji ih društvo tretira otkriva pokreće li njegov osjećaj za pravdu strah ili duh bratstva. Papa Franjo pozvao nas je da migrante ne vidimo naprosto kao problem kojim treba upravljati, nego kao živu sliku naroda Božjega na putu.¹⁰⁹ To su ljudi s dostojanstvom, sposobnostima i snovima, koji imaju pravo da ih se tretira s poštovanjem i da zatraže da postanu djelatni članovi društava koja ih primaju. Socijalna pravda na tom području podrazumijeva barem dvije komplementarne obveze. S jedne strane, to znači štiti opravdane nade onih koji su prisiljeni otići, osiguravajući sigurne i zakonite putove, dostojanstvene uvjete prihvata i istinske putove integracije. S druge strane, to znači promicati pravo na ostanak u vlastitoj domovini u miru i sigurnosti, otklanjajući temeljne uzroke koji ljude prisiljavaju na seobu, uključujući one povezane s gospodarskim nepravdama i klimatskom krizom. Kad se ta prava poštuju, seoba može postati prilika za susret i uzajamno obogaćivanje među narodima.

Cjeloviti ljudski razvoj

82. U svojoj enciklici *Populorum progressio* Pavao VI. ustvrdio je da je razvoj autentičan samo ako je „cjelovit”, to jest ako je kadar „promicati razvoj svakoga čovjeka i cijeloga čovjeka”.¹¹⁰ U desetljećima koja su uslijedila socijalni je nauk Crkve preuzeo i promišljao taj izraz kako bi naznačio konkretne načine na koje se plemenita načela — dostojanstvo, opće dobro, opća namjena dobara,

¹⁰⁹ Usp. Franjo, *Poruka za 110. Svjetski dan selilaca i izbjeglica* (29. rujna 2024.): AAS 116 (2024.), 735.

¹¹⁰ Sveti Pavao VI., enciklika *Populorum progressio* (26. ožujka 1967.), 14: AAS 59 (1967.), 264.

supsidijarnost, solidarnost i socijalna pravda — provode u stvarnom životu. Pod „cjelovitim ljudskim razvojem” razumijevamo proces u kojem rast pojedinaca i narodâ obuhvaća sve dimenzije postojanja i budućnost otvara i nadolazećim naraštajima.

83. I za pojedince i za nacije razvoj je istodobno dužnost i pravo. Potrebni su minimalni uvjeti da bi svaka osoba i svaki narod mogli procvjetati u skladu sa svojim dostojanstvom, a da ih se ne drži u stanju ovisnosti ili isključuje iz pristupa potrebnim dobrima. Razvoj je uistinu ljudski kad u središte stavlja ljude umjesto gomilanja bogatstva i kad se tiče narodâ jednako kao i pojedinaca. Pravda zahtijeva priznavanje prava društva i prava narodâ te uključuje odgovornost prema budućim naraštajima. Razvoj nije uistinu ljudski ako jednim povećava potrošnju a troškove i terete prebacuje na druge ili ako čitave regije svodi na podređene uloge, priječeći im da ostvare svoj puni potencijal.¹¹¹ Razvoj je cjelovit kad nije ograničen na gospodarsko područje, nego promiče kvalitetu života u njezinim duhovnim, kulturnim, moralnim i odnosnim dimenzijama, poštujući pritom naš zajednički dom, raznolikost narodâ i njihove načine života.¹¹²

84. Danas je pojam cjelovitoga ljudskog razvoja mjerilo za vrednovanje cjelovite ekologije, koja je postala neizostavna dimenzija socijalnoga nauka Crkve. Doista, kvaliteta se razvoja mjeri sposobnošću da se objedini pravda prema ljudima i skrb za naš zajednički dom te da se promiču dostojanstveni životni uvjeti, pristup potrebnim dobrima, pravedni društveni odnosi, skrb za stvorenje i obzir prema budućim naraštajima. Iz toga slijedi da pravi napredak nije ono što jednim povećava blagostanje degradirajući ekosustave, prebacujući troškove na najugroženije zajednice ili ugrožavajući životne uvjete onih koji će doći za nama.

85. Sagledan u tom svjetlu, cjeloviti ljudski razvoj okvir je kroz koji možemo protumačiti promjene našega vremena, uključujući one koje donosi digitalna revolucija. Tehnološke inovacije, pa tako i umjetna inteligencija, nisu neutralne, jer mogu ili poticati sudjelovanje i pravdu ili produbljivati

¹¹¹ Usp. isto, 17: AAS 59 (1967.), 265–266; Franjo, enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 125–127; AAS 112 (2020.), 1012–1013.

¹¹² Usp. sveti Pavao VI., enciklika *Populorum progressio* (26. ožujka 1967.), 14: AAS 59 (1967.), 264; Benedikt XVI., *Govor diplomatskom zboru akreditiranom pri Svetoj Stolici* (8. siječnja 2007.): AAS 99 (2007.), 73; Franjo, *Govor sudionicima 3. svjetskog susreta Foruma autohtonih naroda Međunarodnoga fonda za poljoprivredni razvoj* (15. veljače 2017.): AAS 109 (2017.), 244–245.

nejednakost, kontrolu i isključenost. Zato ih treba vrednovati postavljajući presudno pitanje: pomažu li uistinu pojedincima i narodima da postanu čovječniji i bratskiji, poštujući pritom naš zajednički dom i buduće naraštaje? Upravo tu načela socijalnoga nauka postaju konkretna mjerila razlučivanja za pitanja kojima ćemo se baviti u sljedećim poglavljima.

Ispit savjesti za Crkvu

86. Na kraju bih se želio dotaknuti točke koja mi je osobito draga. Socijalni nauk nije tek poruka upućena društvu; on je i ispit savjesti za samu Crkvu — dom i školu zajedništva koja je uvijek pozvana pobrinuti se da se načela ocrtana u ovome poglavlju primjenjuju, osobito unutar njezinih vlastitih struktura. U crkvenom kontekstu opće dobro poprima oblik sinodalnoga pristupa poslanju u službi Kraljevstva. Doista, Crkva je „zajedničarski i povijesni subjekt sinodalnosti i poslanja”.¹¹³ To iziskuje pozornost prema načinu na koji se donose odluke i vrše odgovornosti. *Završni dokument* Sinode prepoznaje kulturu transparentnosti, odgovornosti i vrednovanja kao ključne prakse za misionarsku preobrazbu.¹¹⁴

87. Imajući to na umu, supsidijarnost postaje vodeće načelo za upravljanje i pastoralni život. Ona uključuje priznavanje i podupiranje vjernika i posredničkih crkvenih organizacija dok izvršavaju svoje odgovornosti, vrednovanje karizmi i sposobnosti te izbjegavanje svakoga oblika paternalizma koji guši evanđeosku slobodu. U praktičnom smislu, sudjelovanje krštenika u procesima odlučivanja i njihova zajednička odgovornost u poslanju ostvaruju se kroz istinska, a ne tek nominalna participativna tijela.¹¹⁵

88. Za kršćansku zajednicu solidarnost svoj izvor nalazi u otajstvu Krista i hrani se Euharistijom. Solidarnost izvire iz zajedništva u vjeri i sakramentima: krštenje i potvrda sjedinjuju nas u Kristu, tako da postanemo jedno tijelo i jedan duh, jedno srce i jedna duša (usp. *Ef* 4,4; *Dj* 4,32). Euharistija, koja je sakrament jedinstva, hrani naše pripadanje Tijelu Kristovu i uči nas kako dijeliti. Različite osjetljivosti prisutne u Crkvi i snažna uvjerenja koja oživljavaju svaku osobu izvor su bogatstva ako ostaju usidreni u sigurnosti da je jedinstvo primljeni dar i odgovornost koju treba ispuniti.

¹¹³ *Završni dokument druge zasjedanja XVI. redovite opće skupštine Biskupske sinode* (26. listopada 2024.), 17.

¹¹⁴ Usp. isto, 11.

¹¹⁵ Usp. isto, 103–108.

89. Živjeti pravdu u Crkvi znači čistiti crkvene odnose i strukture od izobličenja koja rađaju nejednakost, nedostatak transparentnosti i zlouporabu moći. U tom je smislu oslušivanje žrtava duhovne, gospodarske, institucionalne, seksualne i na moći utemeljene zlouporabe, kao i zlouporaba savjesti, sastavni dio puta prema pravdi, koji uključuje priznavanje učinjene štete, pravednu naknadu i poduzimanje koraka da se spriječi ponavljanje. Svaka je moć u službi zajedništva i poslanja. Sva je vlast u službi naroda Božjega. Ta se služba služenja izražava ne samo kroz našu vjeru slavljenu i proživljavanu u sakramentima i kroz usvajanje sinodalnoga stila, nego i u konkretnom dijeljenju dobara. Po uzoru na ranu Crkvu, crkvene resurse treba dijeliti tako da nitko među nama ne bude u oskudici (usp. *Dj* 4,34) i da njihova uprava podupire poslanje naviještanja Evanđelja najsiromašnijima. Treba poticati redovita vrednovanja vršenja službeničkih odgovornosti, ne kao sudove o pojedincima, nego kao oruđa učenja i ispravljanja usmjerena prema poslanju.¹¹⁶ Samo u mjeri u kojoj budemo otvoreni djelovanju Duha Svetoga ta će se načela socijalnoga nauka utjeloviti u crkvenom životu. Tako će Crkva moći vjerodostojno svjedočiti društvu da zajedničko traženje općega dobra, sa zajedničkom odgovornošću i bratstvom, nije utopija, nego stvarna mogućnost.

117

TREĆE POGLAVLJE

TEHNOLOGIJA I VLADAVINA. VELIČINA ČOVJEKA U SVJETLU OBEĆANJÂ UMJETNE INTELIGENCIJE

90. Pošto sam podsjetio na načela koja rasvjetljuju socijalni nauk, želio bih se sada usredotočiti na neke izazove koji duboko oblikuju naš današnji način života. Biblijska slika koja prati ova promišljanja jest slika graditeljskoga pothvata. S jedne strane, tu je Babilonska kula, gdje zajednički napor slijedi naum koji vlada i naposljetku dehumanizira (usp. *Post* 11,1-9). S druge strane, tu su ruševine Jeruzalema, koje se pod Nehemijinim vodstvom obnavljaju dio po dio kao pothvat zajedničke odgovornosti (usp. *Neh* 2-6). Pozvani smo promišljati o velikim „gradilištima” našega doba i upitati se: što gradimo? Dok tehnološki razvoj naglo preobražava jezike, odnose, ustanove i oblike moći, mi vjernici moramo i možemo birati na kojim pothvatima i na koji način raditi,

¹¹⁶ Usp. isto, 100-101.

¹¹⁷ Usp. Franjo, enciklika [*Fratelli tutti*](#) (3. listopada 2020.), 94: AAS 112 (2020.), 1001.

kako bismo čuvali i vrednovali veličinu čovještva koja nam je darovana. To je izbor ne samo za našu budućnost, nego i za našu sadašnjost, jer su umjetna inteligencija i druge tehnologije u nastajanju već dio našega svakodnevnog života.

91. Uvjeren sam da konkretan način življenja društvenih odnosa u svjetlu Evanđelja nije utvrđen jednom zauvijek, nego ostaje zadaća povjerena, iz naraštaja u naraštaj, kršćanskoj zajednici. Pod vodstvom Duha Svetoga Crkva se pušta prosvijetliti riječju Božjom, čita znakove vremena i stvaralački traži nove putove kako bi odnosi među narodima i nacijama postajali sve sukladniji zahtjevima kraljevstva Božjega.¹¹⁸ Zato potičem sve članove Crkve da se ne boje sadašnjih izazova, nego da osluškuju jedni druge i čvrsto preuzmu svoje odgovornosti u izgradnji čovječnijega i bratskijega društva.

Tehnokratska paradigma i digitalna moć

92. U svojoj enciklici *Laudato si'* papa Franjo razotkrio je sve veću prevlast tehnokratske paradigme¹¹⁹ u našem globaliziranom svijetu: sklonost da logika učinkovitosti, kontrole i dobiti sama oblikuje osobne, društvene i gospodarske odluke. To jasno pokazuje da tehnologija nije naprosto oruđe. Kad postane mjerilo prema kojem se sve prosuđuje, ona počinje diktirati što je važno, a što se može odbaciti, svodeći stvorenje na predmet izrabljivanja, a ljudska bića na puke kotačiće u sustavu pokretanu prema sve većoj učinkovitosti.

93. Ta se paradigma posljednjih godina naglo proširila, dijelom potaknuta širenjem umjetne inteligencije, kognitivnih znanosti, nanotehnologije, robotike i biotehnologije. Same po sebi, te inovacije mogu uvelike služiti cjelovitomu ljudskom razvoju i skrbi za naš zajednički dom. Ipak, upravo zbog svoje moći, one mogu i ubrzati širenje tehnokratske paradigme te stoga iziskuju nov duhovni, etički i politički okvir. Veća moć ne podrazumijeva nužno nešto bolje. U tom su smislu i dalje aktualne riječi Romana Guardinija: „Suvremeni čovjek nije odgojen da dobro upotrebljava moć”.¹²⁰

94. Opasnost da čovječanstvo postane žrtva vlastitih dostignuća jasno je prepoznao već sveti Pavao VI., koji je upozorio da će se „najizvanredniji znanstveni napredak, najzapanjujući tehnički podvizi i najnevjerojatniji gospodarski rast, ako ih ne prati autentičan moralni i društveni napredak,

¹¹⁸ Usp. Papinsko vijeće „Iustitia et Pax”, *Kompendij socijalnoga nauka Crkve*, 53.

¹¹⁹ Usp. Franjo, enciklika *Laudato si'* (24. svibnja 2015.), 106–109: AAS 107 (2015.), 889–891.

¹²⁰ R. Guardini, *Das Ende der Neuzeit*, Würzburg 1951., 89.

dugoročno okrenuti protiv čovjeka”.¹²¹ Zato tehnološki napredak — vrijedan sam po sebi — iziskuje pomno razlučivanje antropološke vizije koja ga vodi i ciljeva koje slijedi. Ako tehnološki razvoj napreduje bez odgovarajućega etičkog i društvenog napretka, ishod može biti porast sredstava bez rasta čovječnosti: „imati više” bez „biti više”. U takvu scenariju postoji opasnost da se pojedince vrednuje ponajprije prema rezultatima koje proizvode.¹²²

95. Ovdje moramo prepoznati još jedan ključan vid, koji sam već istaknuo. U mnogim slučajevima unutar digitalnoga konteksta nadzor nad platformama, infrastrukturu, podacima i računalnom moći ne počiva u državama, nego u velikim gospodarskim i tehnološkim akterima. Ti subjekti zapravo postavljaju uvjete pristupa, određuju pravila vidljivosti i oblikuju same mogućnosti sudjelovanja. Kad je takva moć koncentrirana u rukama nekolicine, ona postaje neprozirna i izmiče javnom nadzoru, povećavajući opasnost od izobličjenih oblika razvoja koji rađaju nove ovisnosti, isključenosti, manipulacije i nejednakosti.

96. Suočeni s tom koncentracijom moći u digitalnom svijetu, mjerila za prosudbu i razlučivanje u toj novoj situaciji jesu plemenita načela socijalnoga nauka: neotuđivo dostojanstvo ljudske osobe, opće dobro, opća namjena dobara, supsidijarnost, solidarnost i socijalna pravda. Ona zahtijevaju da prosudimo potiče li moć digitalnih infrastruktura i algoritama uistinu sudjelovanje i odgovornost, štiti li ranjive, jamči li pravičan pristup prilikama i ostaje li usmjerena prema dobru svih. Na toj osnovi sada možemo pobliže razmotriti što je umjetna inteligencija, koje mogućnosti otvara i koje rizike nosi.

Umjetna inteligencija

97. Nije mi ovdje namjera ponuditi sveobuhvatnu obradu umjetne inteligencije ni dati pregled opsežne relevantne literature, jer mjerodavni doprinosi već postoje, uključujući i one unutar crkvenoga konteksta.¹²³

¹²¹ Sveti Pavao VI., *Govor u prigodi 25. obljetnice FAO-a* (16. studenoga 1970.): AAS 62 (1970.), 833.

¹²² Usp. Franjo, *Govor Vijeću za uključivi kapitalizam* (11. studenoga 2019.): *L'Osservatore Romano*, 11.–12. studenoga 2019., 8.

¹²³ Usp. Dikasterij za nauk vjere – Dikasterij za kulturu i odgoj, nota *Antiqua et nova* (14. siječnja 2025.): AAS 117 (2025.), 159–210; Franjo, *Poruka za 57. Svjetski dan mira* (8. prosinca 2023.): AAS 116 (2024.), 54–64; Franjo, *Poruka za 58. Svjetski dan sredstava društvene komunikacije* (24. siječnja 2024.): AAS 116 (2024.), 261–266; Franjo, *Govor na zasjedanju skupine G7 o umjetnoj inteligenciji: „Uzbudljivo i zastrašujuće oruđe”* (14. lipnja 2024.): AAS 116 (2024.),

Ograničavam se na podsjećanje na nekoliko bitnih elemenata za moralno i društveno razlučivanje koje čuva prvenstvo ljudske osobe, kako bi se osiguralo da uvijek ljudska inteligencija, sa svojom savješću i slobodom, vodi tehničke inovacije te odgovorno određuje njihovu uporabu i granice.

98. Prikladno je tu raspravu predgovoriti dvama promišljanjima. Prvo, svaka tvrdnja o UI riskira da brzo zastari, s obzirom na izvanrednu brzinu kojom se ti sustavi razvijaju. Drugo, svi mi, uključujući i one koji ih osmišljavaju, posjedujemo tek ograničeno razumijevanje njihova stvarnog funkcioniranja. Doista, sadašnji su sustavi UI više „uzgojeni” nego „izgrađeni”, jer razvojni inženjeri ne osmišljavaju izravno svaki detalj, nego stvaraju okvir unutar kojega inteligencija „raste”. Posljedično, temeljni znanstveni vidovi — poput unutarnjih reprezentacija i računalnih procesa tih sustava — zasad ostaju nepoznati. Tako se javlja žurna potreba za dvostrukim zauzimanjem: s jedne strane, produbljivanjem znanstvenoga istraživanja; s druge, vršenjem moralnoga i duhovnog razlučivanja.

99. Nije moguće dati jedinstvenu, sveobuhvatnu definiciju UI. Ono što se ipak može ustvrditi jest da moramo izbjeći zabludu izjednačivanja te vrste „inteligencije” s onom ljudskih bića. Ti sustavi tek oponašaju određene funkcije ljudske inteligencije. Pritom često nadmašuju ljudsku inteligenciju brzinom i računalnom moći, nudeći opipljive koristi na mnogim područjima. Ipak, ta moć ostaje posve vezana uz obradu podataka. Takozvane umjetne inteligencije ne proživljavaju iskustva, ne posjeduju tijelo, ne osjećaju radost ni bol, ne sazrijevaju kroz odnose i ne znaju iznutra što znače ljubav, rad, prijateljstvo ili odgovornost. Niti imaju moralnu savjest, jer ne prosuđuju dobro i zlo, ne shvaćaju krajnji smisao situacija niti snose odgovornost za posljedice. Mogu oponašati jezik, ponašanje i analitičke vještine, pa čak i simulirati empatiju i razumijevanje, ali ne razumiju ono što proizvode, jer im nedostaje afektivna, odnosna i duhovna perspektiva kroz koju ljudska bića rastu u mudrosti. Čak i kad se ta oruđa opisuju kao sposobna „učiti”, njihov je način učenja drukčiji od onoga ljudske osobe. Nije to iskustvo onih koji se puštaju oblikovati životom i rastu tijekom vremena kroz izbore, pogreške, oprostjenje i vjernost. To je, naprotiv, oblik statističke prilagodbe utemeljen na podacima i povratnim

866–875; Međunarodna teološka komisija, *Quo vadis, humanitas? Promišljanje o kršćanskoj antropologiji pred nekim scenarijima budućnosti čovječanstva* (9. veljače 2026.); *Poruka za 60. Svjetski dan sredstava društvene komunikacije* (24. siječnja 2026.); *L'Osservatore Romano*, 24. siječnja 2026., 2–3.

informacijama, koji može biti vrlo djelotvoran, ali ne podrazumijeva nutarnji rast.

Dragocjeno oruđe koje zahtijeva budnost

100. U svjetlu rečenoga, možemo bolje razumjeti zašto UI može biti dragocjeno oruđe i, istodobno, zašto zahtijeva odmjeren i budan pristup. Posljednjih se godina njezina privatna uporaba znatno proširila, potaknuvši sve veće promišljanje kako o prilikama koje nudi tako i o rizicima vezanima uz njezino brzo širenje. U osobnoj uporabi osobitu pozornost zaslužuju tri vida: lakoća s kojom se dobivaju rezultati, dojam objektivnosti i simulacija ljudske komunikacije. Brzina i jednostavnost kojom se može pristupiti informacijama, složenim analizama, medijskim sadržajima i praktičnoj pomoći nedvojbeno olakšavaju život. Ipak, oni mogu i poticati pretjerano oslanjanje i traženje gotovih odgovora te oslabiti osobno stvaralaštvo i prosudbu. Prividna objektivnost odgovora i prijedloga koje ti sustavi pružaju može nas navesti da previdimo činjenicu da oni odražavaju kulturne pretpostavke onih koji su ih osmislili i uvježbali, sa svim njihovim prednostima i ograničenjima. Umjetno oponašanje pozitivne ljudske komunikacije — riječi savjeta, empatije, prijateljstva, pa i ljubavi — može biti privlačno i kadšto uistinu od pomoći. Međutim, za manje pronicave korisnike ono može biti i zavaravajuće, stvarajući iluziju odnosa sa stvarnim osobnim subjektom. Kad se riječi simuliraju, one ne grade istinske odnose, nego samo njihov privid. Umjetno oponašanje skrbi ili potpore može postati osobito riskantno kad uđe u kontekste u kojima nedostaju stvarni odnosi i emocionalne veze. Tu opasnost nije toliko u tome da bi osoba mogla povjerovati da komunicira s drugom osobom, koliko u tome da bi mogla postupno izgubiti samu želju za stvaranjem istinskih ljudskih veza.

101. Proširimo li perspektivu na uporabu UI u društvu, vidimo da je ona danas ugrađena u procese odlučivanja u mnogim sektorima i na više razina: u komunikaciji, upravljanju i nadzoru. Dobitci u učinkovitosti i mogućnost poboljšanja određenih usluga jasni su, no njihovo brzo i nekritičko usvajanje izlaže nas nizu rizika, uključujući sklonost da se zanemari utjecaj na okoliš. Sadašnji sustavi UI iziskuju goleme količine energije i vode, znatno utječući na emisije ugljikova dioksida, te snažno opterećuju prirodne resurse. Kako njihova složenost raste, osobito u slučaju velikih jezičnih modela, raste i potreba za računalnom moći i kapacitetom pohrane, što iziskuje opsežnu mrežu strojeva, kabela, podatkovnih centara i energetske zahtjevne

infrastrukture. Zato je nužno razvijati održivija tehnološka rješenja koja smanjuju utjecaj na okoliš i pomažu zaštititi naš zajednički dom.¹²⁴

Odgovornost, transparentnost i upravljanje umjetnom inteligencijom

102. Uporaba UI nikada nije čisto tehnička stvar: kad ulazi u procese koji utječu na živote ljudi, ona dotiče prava, prilike, status i slobodu. Važne i osjetljive odluke — o zaposlenju, kreditu, pristupu javnim uslugama, pa i o nečijem ugledu — riskiraju da budu posve prepuštene automatiziranim sustavima koji ne poznaju „suosjećanje, milosrđe, oprostjenje i, iznad svega, nadu da se ljudi mogu promijeniti”,¹²⁵ te stoga mogu rađati nove oblike isključenosti. Postoje očito štetne uporabe, poput manipulacije informacijama ili kršenja privatnosti. Ipak, postoji i suptilnija opasnost, jer kad se sustavi UI predstavljaju kao neutralni i objektivni, oni naposljetku odražavaju i osnažuju stereotipe ili ideološke pristranosti svojih osmišljivača i razvojnih inženjera.

103. Doista, povjeriti u praksi algoritmu moć da odabire tko jest, a tko nije vrijedan, a da nitko ne snosi odgovornost za tu prosudbu, znači predati zadaću ponovnoga definiranja granica ljudskih mogućnosti. U tom se procesu gubi i politička odgovornost, ne samo empatija prema isključenima, koja se, uostalom, može simulirati. Isključivanje ranjivih biva zaogrnuo prividom neutralnosti i objektivnosti, kojemu se teško prigovara. Tako nepravda prolazi nezamijećeno, a suosjećanje, milosrđe i oprostjenje — shvaćeni ne kao puki privid, nego kao stvarni politički čini — postupno nestaju iz vida.

104. Iz toga slijedi jednostavna, ali uvjerljiva posljedica: ne možemo UI smatrati moralno neutralnom. Zapravo, svako tehničko oruđe utjelovljuje izbore i prioritete kroz ono što mjeri, zanemaruje i optimizira te kroz to kako razvrstava ljude i situacije. Ako je sustav osmišljen ili upotrijebljen tako da neke živote tretira kao manje vrijedne ili ih isključuje bez mogućnosti priziva, onda on nije tek oruđe „koje treba dobro upotrebljavati”, jer je već uveo mjerila koja proturječe neotuđivu dostojanstvu ljudske osobe. Zato se etičko razlučivanje ne može ograničiti na pitanje upotrebljavamo li neki sustav u dobre ili loše svrhe; ono mora ispitati i kako je taj sustav osmišljen i koja je vizija ljudske osobe i društva ugrađena u podatke i modele koji ga vode.¹²⁶

¹²⁴ Usp. Dikasterij za nauk vjere – Dikasterij za kulturu i odgoj, nota *Antiqua et nova* (14. siječnja 2025.), 96: AAS 117 (2025.), 201.

¹²⁵ Franjo, *Govor sudionicima susreta „Minerva Dialogues” u organizaciji Dikasterija za kulturu i odgoj* (27. ožujka 2023.): AAS 115 (2023.), 465.

105. Da bi UI poštovala ljudsko dostojanstvo i uistinu služila općem dobru, odgovornost mora biti jasno određena u svakoj fazi: od onih koji te sustave osmišljavaju i razvijaju do onih koji ih upotrebljavaju i oslanjaju se na njih u konkretnim odlukama. U mnogim slučajevima, međutim, unutarnji procesi koji vode do rezultata ostaju neprozirni, što otežava pripisivanje odgovornosti i ispravljanje pogrešaka. Tu odgovornost (engl. *accountability*) postaje presudna: mogućnost da se utvrdi tko mora „položiti račun” za odluke, opravdati ih, nadzirati i, kad je potrebno, osporiti te ispraviti svaku prouzročenu štetu.¹²⁷

106. Pozivati na razboritost, strogo vrednovanje, pa i, kadšto, na sporiji tempo u usvajanju UI ne znači protiviti se napretku; to je, naprotiv, čin odgovorne skrbi za ljudsku obitelj. Ta je potreba to žurnija s obzirom na čestu neravnotežu između brzine tehnološkoga rasta i sporijega razvoja svijesti, normi, zaštitnih mehanizama i ustanova kadrih upravljati njegovim učincima. Nije dovoljno apstraktno se pozivati na etiku; potrebni su čvrsti pravni okviri, neovisni nadzor, informirani korisnici i politički sustav koji se ne odriče svoje odgovornosti. Inače će promjenom upravljati samo tehnokratsko mišljenje, predstavljeno kao nužno i neizbježno, namećući naposljetku pravila koja oblikuju oni koji nadziru podatke, infrastrukturu i računalnu moć.

107. Ne možemo se zadovoljiti pukim pozivanjem na moraliziranje strojeva — takozvano „usklađivanje” (engl. *alignment*) UI s ljudskim vrijednostima — a da nemamo hrabrosti ustrajati i na daljnjem uvjetu: mogućnosti da se otvoreno raspravlja o uključenim etičkim okvirima i da ih se podvrgne zajedničkim mjerilima socijalne pravde. Inače će oni koji nadziru UI nametnuti vlastitu moralnu viziju, koja će postati nevidljiva infrastruktura tih sustava. Moralnija UI nije dovoljna ako taj moral određuje nekolicina. Potrebna je djelatnija politička uključenost, kadra usporiti stvari kad se sve ubrzava i zaštititi prilike da zajednice i dalje mogu sudjelovati i postavljati pitanja.

108. Zapravo, kao i sa svakim velikim tehnološkim zaokretom, UI sklona je pojačati moć onih koji već posjeduju gospodarske resurse, stručnost i pristup podacima. U svjetlu općega dobra i opće namjene dobara to izaziva ozbiljnu zabrinutost, jer male, ali vrlo utjecajne skupine mogu oblikovati obrasce informiranja i potrošnje, utjecati na demokratske procese i usmjeravati gospodarske dinamike u vlastitu korist, podrivajući socijalnu pravdu i

¹²⁶ Usp. Dikasterij za nauk vjere – Dikasterij za kulturu i odgoj, nota [Antiqua et nova](#) (14. siječnja 2025.), 41: AAS 117 (2025.), 178.

¹²⁷ Usp. isto, 44–45: AAS 117 (2025.), 179–180.

solidarnost među narodima. Zato je nužno da uporaba UI, osobito kad dotiče javna dobra i temeljna prava, bude vođena jasnim mjerilima i djelotvornim nadzorom, utemeljenima na sudjelovanju i supsidijarnosti. Zajednice i posredničke organizacije ne smiju biti svedene na pasivne primatelje odluka donesenih drugdje; one moraju moći pridonositi razlučivanju i nadzoru. Štoviše, vlasništvo nad podacima ne može se prepustiti isključivo privatnim rukama, nego mora biti primjereno regulirano. Podatci su proizvod mnogih sudionika i ne bi se smjeli tretirati kao nešto što se rasprodaje ili povjerala nekolicini odabranih. Potrebno je stvaralački promišljati kako bi se podacima upravljalo kao zajedničkim ili dijeljenim dobrom, u duhu sudjelovanja, kako je sveti Ivan Pavao II. već predložio u pogledu kolektivnih dobara.¹²⁸

109. Načela socijalnoga nauka pružaju okvir za razumijevanje te nove stvarnosti. U svijetu u kojem podatci, računalni resursi i regulatorni utjecaj ostaju u rukama nekolicine, govoriti o općem dobru znači razotkriti taj novi oblik epistemičke, gospodarske i političke asimetrije te imenovati nove monopole UI. Govoriti o općoj namjeni dobara znači pronaći načine osiguranja univerzalnoga pristupa i tehnologijama i obrazovanju potrebnu za njihovu uporabu. Govoriti o supsidijarnosti poziva na zaštitu sposobnosti zajednica da donose izbore i ispravke, umjesto da im se uloga svodi na puk nadzor nakon što su mjerila postavljena drugdje. Govoriti o solidarnosti obvezuje nas da prepoznamo skrivene, često izrabljivane radnike koji održavaju algoritamske sustave. Govoriti o pravdi iziskuje propitivanje globalne raspodjele moći koja odlučuje tko zapravo može uvježbavati te modele, a tko im je tek podvrgnut. Jednako tako, to znači priznati da socijalna pravda nije samo cilj koji treba čuvati nakon što su tehnologije uvedene, nego uvjet koji mora oblikovati sam njihov dizajn od samoga početka.

110. Naposljetku, želio bih se poslužiti izrazom „razoružati”, koji mi je drag. Razoružati UI znači osloboditi je od mentaliteta „naoružana” natjecanja, koje danas nije ograničeno samo na vojni kontekst, nego je i gospodarska i kognitivna pojava. To podrazumijeva utrku za sve moćnijim algoritmima i većim skupovima podataka, vođenu željom da se osigura geopolitička ili komercijalna prevlast. Razoružati znači obeskrjepiti pretpostavku da tehnička moć automatski daje pravo na vladanje. Razoružati ne znači odbaciti tehnologiju, nego spriječiti je da vlada nad čovječanstvom. To znači osloboditi

¹²⁸ Usp. sveti Ivan Pavao II., enciklika *Centesimus annus* (1. svibnja 1991.), 40: AAS 83 (1991.), 843.

tehnologiju od monopolističkoga nadzora i otvoriti je raspravi i propitivanju, čineći je tako naklonom čovjeku i vraćajući je mnoštvu ljudskih kultura i načina života. Naša zadaća danas nije samo etička ili tehnička. Ona je ekološka u najdubljem smislu, jer se tiče nove dimenzije našega zajedničkog doma. UI je već okruženje u koje smo uronjeni, kao i sila s kojom se moramo nositi. Zato je puko reguliranje nedovoljno; nju treba razoružati, učiniti gostoljubivom i pristupačnom.

111. Želim uputiti poseban apel onima koji razvijaju umjetnu inteligenciju. U jednom smislu, tehnološka inovacija može predstavljati ljudsko sudjelovanje u božanskom činu stvaranja. Razvojni inženjeri stoga nose osobitu etičku i duhovnu odgovornost, jer svaki izbor u dizajnu odražava neku viziju čovjeka. Kao što tvorac umjetničkoga ili književnog djela mora voditi računa o vrijednostima koje ono prenosi, tako su i razvojni inženjeri pozvani da s dužnom ozbiljnošću ugrade vrijednosti u svoje projekte: s transparentnošću, odgovornošću prema pogođenim zajednicama i pomnom pozornošću da ono što se uzgaja bude istinsko dobro.

Što se ne smije izgubiti

112. Razmotrivši pitanja odgovornosti i upravljanja UI, moramo se sada vratiti na svoje središnje pitanje: što znači čuvati našu čovječnost? Rizik se proteže dalje od zlouporabe određenih tehnologija. Teže je to što sveprožimajuća tehnokratska paradigma u koju smo uronjeni, a koju pojačavaju digitalna revolucija i UI, prijeti normalizacijom protučovječne vizije. U toj se viziji punina života izjednačuje s imati više, smanjivanjem slabosti, uklanjanjem neizvjesnosti i vršenjem potpune kontrole. Kad učinkovitost postane krajnje mjerilo vrijednosti, ljudska su bića u napasti da sebe vide kao projekt koji treba optimizirati, a ne kao osobe pozvane na odnos i zajedništvo.

113. Zapravo, uzdizanje bilo koje pojedine dimenzije ljudskoga postojanja u apsolut uvijek je pogreška. Doista, nered ne nastaje samo iz oskudice; i nesputani rast može roditi osiromašenje. U ekosustavu se ravnoteža narušava kad se jedna vrsta širi na štetu drugih; u ljudskom životu nešto se slično događa kad jedna sposobnost prisvaja ulogu mjerila svega. Tako inteligencija, kad se apsolutizira, zasjenjuje druge bitne dimenzije života, poput osjećaja, volje, zauzimanja i odnosa. Slično tomu, tehnička moć, ostane li neuravnotežena, ne čini nas sposobnijima; čini nas izoliranijima i ranjivijima

za to da nad nama vladaju i da nas isključuju. Ta kritička točka ne protivi se inteligenciji, nego služi kao podsjetnik da se, kad inteligencija postane samoreferencijalna, gubi njezina prava svrha služenja životu i ljudskoj osobi.

114. Kvaliteta se neke civilizacije ne mjeri moći njezinih sredstava, nego skrbi koju je kadra pružiti, njezinom sposobnošću da drugoga prepozna kao lice, a ne tek kao funkciju. Sposobnost da skrbimo jedni za druge temeljna je dimenzija naše čovječnosti, ona koja se uči i usvaja kroz proživljeno iskustvo. Čitati djetetu priče, praviti društvo starijoj osobi i urediti dom tako da bude gostoljubiv — to su jednostavne geste, često ukorijenjene u obiteljskom životu. One nas uče vrednovati skrb na društvenoj razini i osposobljavaju nas da druge prepoznamo kao osobe vrijedne pozornosti. Tehnologija također može poduprijeti tu uzajamnu skrb među ljudima, primjerice pružajući oruđa koja nam pomažu predvidjeti i organizirati stvari, a da pritom ne podriva ljudsku slobodu i prosudbu. Naposljetku, ljudska su bića subjekti odnosa i odgovorna su za vlastite odluke.

Pozadinski narativi: transhumanizam i posthumanizam

115. U nastojanju da rasvijetlim kulturne pretpostavke koje prate digitalnu revoluciju u tijeku, želio bih sada svratiti našu pozornost na neke struje mišljenja koje napredak tumače kao nadilaženje ljudskoga stanja i koje se često svrstavaju pod nazive transhumanizma i posthumanizma. Te perspektive tvore ideološku pozadinu prisutnu u nekim središtima tehnološke moći i zaposjedaju kolektivnu maštu u pojednostavnjenu obliku, osobito u medijima i na društvenim mrežama. One su sklone hraniti oduševljenje novim tehnologijama kroz futurističku viziju „poboljšanoga ljudskog bića” ili „hibrida čovjeka i stroja”.

116. Transhumanizam i posthumanizam obuhvaćaju niz struja i osjetljivosti, zbog čega ih je teško definirati na jedinstven i nedvosmislen način. Mogu se usporediti s arhipelagom pojmovnih „otoka”, različitih, ali povezanih zajedničkim „morem” pretpostavki, naime središnjom ulogom tehnologije i težnjom da se nadiđu granice ljudskoga stanja. Općenito, transhumanizam zamišlja poboljšanje ljudskih bića pomoću tehnologija — poput biomedicine, inženjeringa tijela, uređaja i algoritama — s ciljem povećanja učinka i sposobnosti. Posthumanizam, osobito u svojim radikalnijim oblicima, ide dalje: osporava antropocentrizam i zamišlja hibridizaciju ljudskih bića, strojeva i okoliša, predviđajući čak prag na kojem čovječanstvo nadilazi samo sebe u novom evolucijskom stadiju. Čak i kad takve ideje ostaju uvelike spekulativne,

dobivaju na važnosti mijenjajući kolektivnu maštu i time utječu na društvene, gospodarske i političke izbore.¹²⁹

117. Iz perspektive socijalnoga nauka Crkve, ključno pitanje nije uporaba tehnologije kao takve, nego vizija koja joj je u podlozi. Ako se prema ljudskom biću postupa kao prema nečemu što treba usavršiti ili nadići, postaje lakše prihvatiti da su neki životi manje korisni, manje poželjni ili manje vrijedni. U ime napretka mogle bi se početi opravdavati „nužne žrtve”, prebacujući teret na najranjivije u potrazi za tobožnjom optimizacijom vrste. U tom smislu spomenuto upozorenje svetoga Pavla VI. zadržava veliku dalekovidnost: doista, znanstveni i tehnološki napredci, odvojeni od moralnoga i društvenog napretka, naposljetku se okreću protiv čovječanstva.¹³⁰ Zato treba jasno razlikovati. Jedno je integrirati tehnologiju unutar vizije usredotočene na čovjeka i odnose; posve je drugo dati se voditi pogledom koji obezvrjeđuje ljudske granice i obećava posve tehnički oblik „spasenja”.

Granica, srce i veličina ljudske osobe

118. Naš se odnos prema životu danas čini u krizi. Sve što se javlja kao „granica” — nesposobnost, bolest, starost, patnja, ranjivost — sklono je biti viđeno ponajprije kao nedostatak koji treba ispraviti, a ne kao stvarnost kroz koju naša čovječnost sazrijeva i otvara se odnosu. Pa ipak, moramo se sjetiti da čovječanstvo cvjeta ne *unatoč* ograničenjima, nego često *kroz* njih. Svjetlo vjere nudi pogled na stvarnost koji nam pomaže prepoznati ono što nazivamo „kontingentnošću” stvari ovoga svijeta. Premda je ispravno nastojati ublažiti patnju koja obilježava ljudski život, mudro je i priznati našu temeljnu konačnost, znajući da „religiozno iskustvo, a osobito kršćanska vjera, predlažu da, bez pojednostavnjivanja, živimo tu dvojnost između ljudske veličine i ograničenja, tumačeći je u svjetlu našega iskonskog i temeljnog odnosa s Bogom”.¹³¹

119. Upravo unutar naših ograničenja nalaze svoje mjesto: suosjećanje, kao i iskrena briga za potrebe drugih; velikodušnost koja može izniknuti i usred tame i neuspjeha; duhovno iskustvo i klanjanje Bogu. To vidimo u mnogim

¹²⁹ Usp. Međunarodna teološka komisija, [Quo vadis, humanitas? Promišljanje o kršćanskoj antropologiji pred nekim scenarijima budućnosti čovječanstva](#) (9. veljače 2026.), 63.

¹³⁰ Usp. sveti Pavao VI., *Govor u prigodi 25. obljetnice FAO-a* (16. studenoga 1970.): AAS 62 (1970.), 833.

¹³¹ Međunarodna teološka komisija, [Quo vadis, humanitas? Promišljanje o kršćanskoj antropologiji pred nekim scenarijima budućnosti čovječanstva](#) (9. veljače 2026.), 3.

trenutcima u kojima naše granice postaju opipljive: kad se suočavamo s odbacivanjem, kad trpimo bolest ili gubitak voljene osobe, kad se susrećemo s vlastitom slabošću ili neuspjehom. Otajstveno, upravo u takvim trenutcima možemo otkriti novu mudrost, opipljivo iskusiti blizinu drugih i susresti nazočnost Gospodina.

120. Čak i kad se ograničenja doživljavaju kao nutarnja patnja, ljudska nas mudrost uči da je ne niječemo ni potiskujemo, nego da je integriramo. Posve ukloniti patnju značilo bi, naposljetku, ugasiti i ljubav i čežnju. Oni koji ljube i čeznu ne mogu izbjeći prolazak kroz kušnju i patnju; i tijekom godina u sebi nosimo pouke koje ostavljaju trag poput ožiljaka, sjećanja na put oblikovan slobodom i neuspjehom, snovima i razočaranjima. Samo zahvaljujući međuigri tih elemenata u nama se zbivaju čudesa duše, dopuštajući nam da naslutimo bogatstvo svoje čovječnosti.¹³² Odreći se te pustolovine, i tragične i veličanstvene, u ime tobožnjega nadilaženja svih granica moglo bi značiti mnogo toga, ali to više ne bi bilo ljudski.

121. Moralna pokvarenost naših ograničenja kao stvorenih bića — naime zlo koje očito uznemiruje ljudsko srce — upropašćuje društvo i život, dosežući kadšto krajnje oblike nečovječnosti. Pa ipak, i ti bolni izrazi naših ograničenja ostavljaju otvore za dobro. Čak i kad se osobe dehumaniziraju i prouzroče tragediju, malo svjetlo i dalje sja unutar čovječanstva, svjetlo koje se, milošću Božjom, može iznova raspiriti na putovima obraćenja i pomirenja. Kako je ispravno primijetio Viktor Frankl, u trenutcima užasa „upoznali smo čovjeka kakav uistinu jest. Naposljetku, čovjek je ono biće koje je izumilo plinske komore Auschwitzta; ali je i ono biće koje je u te plinske komore ušlo uspravno, s Očenašem ili *Šema Jisrael* na usnama”.¹³³

122. Konačnost, kad je se uistinu prihvati, ne umanjuje nas, nego nas otvara da prepoznamo lice Boga i drugih. Doista, upravo zato što iskusujemo granice — ranjivost, patnju i neuspjeh — možemo prepoznati nepovredivo dostojanstvo svake osobe, kako vlastito tako i ono drugih. U tom istom iskustvu ostajemo kadri naslutiti bratstvo veće od nas samih i nepravdu doživjeti kao

¹³² „Ako obezvrijedimo srce, obezvrjeđujemo i ono što znači govoriti iz srca, djelovati srcem, gajiti i liječiti srce. Ako ne cijenimo osobitost srca, promiču nam poruke koje um sam ne može priopćiti; promiče nam bogatstvo naših susreta s drugima; promiče nam poezija. Gubimo i nit povijesti i vlastite prošlosti, jer se naša prava osobna povijest gradi srcem. Na koncu našega života jedino će to biti važno.” Franjo, enciklika *Dilexit nos* (24. listopada 2024.), 11: AAS 116 (2024.), 1372.

¹³³ V. Frankl, *Man's Search for Meaning. An Introduction to Logotherapy*, Boston 1963., 213.

sablazan. Autentična kultura i umjetnost čuvaju tu iskru, opirući se normalizaciji zla. Zato su neka djela poprimila gotovo proročko značenje: Beethovenova Deveta simfonija može se vidjeti kao čežnja za jedinstvom; *Guernica* kao osuda dehumanizacije; *Schindlerova lista* kao poziv da se prošlost ne preda zaboravu.

123. Povijest se ne ukazuje samo kao zapis o ljudskom nasilju, nego i kao dokaz da je čovječanstvo kadro stvarati ustanove koje štite naš zajednički život. Tijekom posljednja dva stoljeća to se vidi u nekoliko znakovitih dostignuća: osnutku Međunarodnoga odbora Crvenoga križa (1863.), čija operativna neutralnost jamči milosrdnu skrb za sve; dugom procesu koji je doveo do ukinuća ropstva, koji je predstavljao ne samo pravni zaokret, nego i preobrazbu savjesti; uspostavi Ujedinjenih naroda (1945.) i *Opće deklaracije o ljudskim pravima* (1948.), koje su iznjedrile zajednički jezik za potvrđivanje, barem kao zajedničkoga ideala, univerzalnosti ljudskoga dostojanstva; te *Konvenciji o izbjeglicama iz 1951.*, koja priznaje dužnost zaštite onih koji bježe od progona i opasnosti. U svakom od tih slučajeva želja za dobrom poprimila je konkretan oblik u javnim kontekstima — zakonima, ustanovama i praksama — kadrima ograničiti zlouporabu moći i braniti ranjive. Ipak, nijedan od tih razvoja nije nastao a da nije naišao na otpor, uske interese ili kulturnu inerciju. Moralni napredak gotovo se uvijek odvija kroz dug i zahtjevan put, često obilježen neuspjesima. Dovoljno je pomisliti na zastale mirovne procese ili sporu provedbu ekoloških obveza. Sama krhkost tih dostignuća ističe koliko je dragocjena odgovornost onih koji ih pokreću i održavaju.

124. Određeni događaji jasno pokazuju da se povijest može i promijeniti kad pojedinci uistinu ozbiljno shvate dostojanstvo svakoga: pokret za građanska prava u Sjedinjenim Američkim Državama, tijesno povezan sa svjedočanstvom Martina Luthera Kinga ml., ili kraj aparthejda u Južnoj Africi nakon oslobođenja Nelsona Mandele i njegove odluke da budućnost ne preda mržnji. U različitim su se kontekstima istaknule i mnoge hrabre i velikodušne žene, uključujući svetu Lauru Montoyu, svetu Tereziju iz Kalkute, Dorothy Day, Mariju Skłodowsku-Curie, Mariju Montessori, Elisabeth Elliot, Wangari Maathai, Benazir Bhutto i nebrojene druge sa svakoga kontinenta čije je zauzimanje pridonijelo tomu da povijest postane čovječnija.

125. Uz te javne znakove, postoji i skrovitija, ali odlučujuća priča. Vidimo je u redovničkim zajednicama koje odabiru služiti na siromašnim i opasnim mjestima. Vidimo je i u mučenicima bratstva i pravde, poput svetoga

Maksimilijana Marije Kolbea, svetoga Oscara Romera i blaženoga Enriquea Angelellija; te u onim svjedocima koji su utjelovili nadu Evanđelja kao i ljudsko dostojanstvo usred teških, često nečovječnih uvjeta, poput časnoga Franje Ksavera Nguyễna Vãn Thuậna. Iznad svega, ona je vidljiva u „mučenicima svakodnevice” koji skrbe, odgajaju, prate i tješe bez pompe, poput roditelja, medicinskih sestara, liječnika, dobrovoljaca i onih koji ostaju uz stariju osobu ili izopćenika. Njihovo svjedočanstvo pokazuje da dobrota ne napreduje automatski, nego iziskuje ustrajnost, sjećanje i nutarnje obraćenje nužno da se započne iznova, čak i nakon poraza.

126. Upravo to prepletanje pravednih ustanova, vjerodostojnih svjedoka i svakodnevnosti vjernosti održava nadu i daje jasan smjer tehnološkomu napretku a da pritom srce ne nazaduje. Zato čovječanstvo — u svoj svojoj veličini i ranjenosti — nikada ne smije biti zamijenjeno ni nadiđeno. Možemo prigrliti tehnološki napredak koji ublažuje patnju i otključava nove mogućnosti, pod uvjetom da ne napustimo samu bit naše čovječnosti, naime sposobnost za odnos i ljubav. To vodi do presudnoga pitanja: ako postoji autentično „više od čovjeka”, gdje ga treba tražiti? Kršćanska vjera odgovara na to pitanje pokazujući na puninu koja ne proizlazi iz tehnološkoga pobožanstvenjenja, nego kroz milost Božju primljenu u Kristu.

Autentično „više od čovjeka”: milost i kršćanski humanizam

127. Izraz „više od čovjeka” nije isključivo područje tehnološkoga obećanja. Kroz stoljeća je kršćanska predaja držala da ljudska bića nisu zatočena granicama vlastite naravi; ona su, naprotiv, pozvana na samonadilaženje, ne kroz bijeg od stvarnosti ili prezir prema svojim ograničenjima, nego kroz svoje ispunjenje u ljubavi. Vjera prepoznaje otvorenost prema „onkraj”, koja izvire kao dar od Boga. Ta je preobrazba djelo Duha Svetoga. Kako je naučavao sveti Toma Akvinski, taj proces uzdizanja i preobrazbe „nadilazi svaku sposobnost stvorene naravi”,¹³⁴ jer beskonačna nejednakost dijeli našu konačnu narav od života Božjega.¹³⁵ Ipak, ostaje moguće ući u srce toga neiscrpnog života, čak i dok prolazimo kroz ograničenja ovoga svijeta. Onaj koji taj prijelaz čini mogućim može biti jedino Vječni koji daruje sebe. Doista, sam Bog svladava taj

¹³⁴ Sveti Toma Akvinski, *Summa Theologiae*, I-II, q. 112, a. 1, co; q. 114, a. 5, co.: izd. Leonina, VII, Rim 1892., 323 i 349.

¹³⁵ Usp. isto, q. 114, a. 1, co.: izd. Leonina, VII, 344.

„beskonačni” nerazmjer.¹³⁶ U njemu se zbiva ponovno stvaranje ljudske osobe. „Je li tko u Kristu, nov je stvor. Staro uminu, novo, gle, nastala!” (2 Kor 5,17).

128. Kad prihvatimo mogućnost da nadiđemo sebe milošću Božjom, ne nijećemo svoju narav niti postajemo manje ljudski. Naprotiv, kako je objasnio papa Franjo, „postajemo potpuno ljudski kad postanemo više od čovjeka, kad dopustimo Bogu da nas povede onkraj nas samih da bismo dosegнули najpuniju istinu svojega bića”.¹³⁷ U tome je radikalna odmak od prometejskih snova: ono što spašava čovječanstvo nije pojačana samodostatnost, nego odnos koji oslobađa, zajedništvo koje preobražava. U tom svjetlu tehnologija koja tek razvrstava i optimizira ono što već postoji može, ma koliko nehotice, postati zaprekom promjeni i rastu. Za algoritam je pogreška nedostatak koji treba ispraviti; za osobu, međutim, pogreška može biti pokretač duboke promjene. Budućnost osobe nije izračunljiva, nego ovisi o njezinoj slobodi — uzdignutoj neiscrpnom milošću Božjom — i o njegovanim odnosima.

Dva grada i dvije ljubavi

129. Kršćanski humanizam ne odbacuje znanost ni tehnologiju, nego ih prihvaća sa zahvalnošću i realizmom te ih utemeljuje unutar višega poziva. Stvaralačka inteligencija čovječanstva dar je koji može ublažiti patnju i otvoriti nove mogućnosti, ali mora ostati usmjerena prema općem dobru, pravdi, skrbi za ranjive i za stvorenje. U tom smislu, prava alternativa nije između oduševljenja i straha, nego između dvaju putova razvoja: napretka koji služi pojedincima i narodima ili napretka koji ih podvrgava mentalitetu moći. Naposljetku, ključno pitanje ostaje ono koje je postavio sveti Ivan Pavao II.: čini li UI „ljudski život na zemlji ‘ljudskim’ u svakom vidu toga života? Čini li ga dostojnijim čovjeka?”¹³⁸ Ako je odgovor potvrđan, onda je možemo prepoznati kao priliku koju treba odgovorno prigrliti, na putu strpljive, zajedničke obnove, srodne obnovi Jeruzalema o kojoj pripovijeda Knjiga Nehemijina. Ako, međutim, moć raste dok srce vene i ljudske se veze troše, onda smo suočeni s novim oblikom Babela — gradnjom koja je veličanstvena, a u biti dehumanizirajuća.

¹³⁶ Usp. sveti Toma Akvinski, *Super Boetium de Trinitate*, q. 1, a. 2, ad 3: izd. Leonina, L, Rim 1992., 96; *Summa Theologiae*, I, q. 7, a. 1, ad 3: izd. Leonina, IV, Rim 1888., 72.

¹³⁷ Franjo, apostolska pobudnica *Evangelii gaudium* (24. studenoga 2013.), 8: AAS 105 (2013.), 1022.

¹³⁸ Sveti Ivan Pavao II., enciklika *Redemptor hominis* (4. ožujka 1979.), 15: AAS 71 (1979.), 286–287.

130. Propitivanje toga alternativnog puta napretka te toga kako ga tumačimo i živimo naposljetku je stvar ispitivanja vlastitih srca. Način na koji razumijemo i oblikujemo odnose, rad i ustanove u praksi otkriva naše temeljne vrijednosti. Na koncu, sve proizlazi iz onoga što nam je najdraže. To je ljubav koja nas vodi prema onome što uistinu cijenimo, i kao pojedinci i kao društvo, te usmjerava naš život i naše postupke. Sveti Augustin opisao je ljudsku povijest kao borbu između dviju ljubavi, koje rađaju dva načina prebivanja u svijetu i zajedničkoga života — ili dva „grada”, da tako kažemo: s jedne strane, ljubav prema Bogu i bližnjemu; s druge, isključiva ljubav prema sebi. „Dvije su ljubavi sazdale dva grada: zemaljski grad ljubav prema sebi do prezira Boga; nebeski grad ljubav prema Bogu do prezira sebe”.¹³⁹ Kao i kroz povijest, te se dvije ljubavi i danas natječu za prevlast u našim srcima. Doba UI nije iznimka: gradnja Babela ili obnova Jeruzalema započinje u svakome od nas.

ČETVRTO POGLAVLJE

ZAŠTITA ČOVJEČNOSTI U VRIJEME PREOBRAZBE. ISTINA, RAD, SLOBODA

131. Nakon što sam ocrtao kontekst u koji je smješten izazov tehnološke preobrazbe, osobito oni vezani uz UI te uz transhumanističke i posthumanističke struje, ne možemo ostati samo na razini opće analize. Kad se mijenjaju jezici i oruđa, mijenjaju se i svakodnevni postupci i društveni odnosi. Zato se moramo usredotočiti na neka područja u kojima te preobrazbe imaju osobito konkretne, a kadšto i tragične posljedice. U svjetlu načela socijalnoga nauka Crkve, digitalna nas preobrazba poziva da iznova otkrijemo istinu kao opće dobro, da zaštitimo dostojanstvo rada i da očuvamo slobodu od svih oblika ovisnosti i komercijalizacije.

Istina kao opće dobro

Istina i demokracija

132. Uporaba digitalnih platformi i sustava UI pokreće duboke promjene u javnoj i političkoj komunikaciji. Oruđa koja bi mogla poticati dijalog i sudjelovanje često se upotrebljavaju za stvaranje izobličениh narativa i zamagljivanje granica između istine i laži, miješajući činjenice s mišljenjima.

¹³⁹ Sveti Augustin, *De civitate Dei*, XIV, 28: CCSL 48, Turnhout 1955., 451.

Dezinformacije nisu započele s UI, no danas u njoj nalaze snažan pojačivač. Sposobnost manipuliranja sadržajem, slikama i videozapisima izlaže ljude pristranim ili zavaravajućim perspektivama. Taj problem ima i kulturnu i moralnu dimenziju, jer kvaliteta javne komunikacije izravno ovisi o društvenom povjerenju i, zauzvrat, oblikuje ga. Istodobno, istinita informacija ne proizlazi iz centraliziranoga ili automatiziranog nadzora. U javnom diskursu istina činjenicâ ima racionalnu dimenziju, jer iziskuje provjeru, unakrsno provjeravanje izvora i odgovornu argumentaciju. Štoviše, ona je duboko odnosna, izgrađena kroz veze povjerenja i zajedničke prakse te kroz pošten susret s drugima i sa svijetom. Samo zajedničko traženje istinitosti činjenicâ, doživljene kao opće dobro, može pružiti čvrst temelj pravednoj komunikaciji.

133. Oni koji raspolažu moćnim tehnološkim i gospodarskim resursima, zajedno sa znatnim ljudskim kapitalom za djelovanje, posjeduju značajne sposobnosti utjecaja na kulturnu promjenu. Naposljetku, mogu utjecati na velik broj ljudi glede istine o čovjeku, svijetu, smislu postojanja, obitelji, pa i o Bogu. To je čista moć odvojena od istine, koja suptilno ili otvoreno nameće ono što želi da drugi prihvate kao istinito. U njezinu je korijenu dublja i često neprepoznata „bolest”: činjenica da je „moderni čovjek pogrešno uvjeren da je jedini tvorac sebe, svojega života i društva. To je umišljenost koja proizlazi iz sebična zatvaranja u sebe sama”.¹⁴⁰ Posljedično, ljudi vjeruju da mogu konstruirati stvarnost i da ono što najbolje odgovara njihovim tvrdnjama odgovara onomu što je istinito. Sveti Ivan Pavao II. promišljao je o posljedicama te „krize istine”, idući tako daleko da je ustvrdio kako se „gubitkom ideje o univerzalnoj istini o dobru, spoznatljivoj ljudskim razumom, neizbježno mijenja i pojam savjesti”.¹⁴¹ U takvu kontekstu više se ne priznaju univerzalno valjane istine, koje nam prethode i koje savjest mora prihvatiti. To je navelo papu Franju da realistično upita: „Što je zakon bez uvjerenja, rođenoga iz stoljetna promišljanja i velike mudrosti, da je svako ljudsko biće sveto i nepovredivo?” Na što je zaključio: „Ako društvo želi imati budućnost, mora poštovati istinu našega ljudskog dostojanstva i podvrgnuti se toj istini. Ubojstvo nije zlo naprosto zato što je društveno neprihvatljivo i kažnjivo zakonom, nego zbog dubljega uvjerenja. To je neupitna istina dosegnuta uporabom razuma i prihvaćena u savjesti. Društvo je plemenito i čestito, ne

¹⁴⁰ Benedikt XVI., enciklika *Caritas in veritate* (29. lipnja 2009.), 34: AAS 101 (2009.), 668–669.

¹⁴¹ Sveti Ivan Pavao II., enciklika *Veritatis splendor* (6. kolovoza 1993.), 32: AAS 85 (1993.), 1159.

najmanje, po svojoj potpori traženju istine i po prianjanju uz najtemeljnije od istina”.¹⁴²

134. Traženje istine bitan je element demokracije, koja je i sama sredstvo pridonošenja općem dobru. Kad pitanja o tome što je istinito izgube svoju privlačnost, a prevlada pragmatizam koji se zadovoljava onim što se čini korisnim ili djelotvornim, tada demokratski život slabi. Naposljetku, demokracija se ne sastoji samo od pravila i postupaka, nego prije svega od čvrste suglasnosti s činjenicama i istinskoga zauzimanja za dobro pojedinaca i društva u cjelini. Ravnodušnost prema istini vodi, polako ali sigurno, u silazak u totalitarizam. Kako je napisala filozofkinja Hannah Arendt, idealni podanici takvih režima nisu toliko oni koji su ideološki uvjereni, nego prije „ljudi za koje razlika između činjenice i izmišljotine (to jest zbiljnosti iskustva) te razlika između istinitoga i lažnoga (to jest mjerila mišljenja) više ne postoje”.¹⁴³

Komunikacija i kolektivna mašta

135. S obzirom na to, važno je podsjetiti da komunikacija „nije samo prijenos informacija, nego je i stvaranje kulture”.¹⁴⁴ Sadržaj koji kola unutar digitalnih okruženja oblikuje način na koji ljudi doživljavaju svijet i u kolektivnu svijest unosi slike i narative koji usmjeravaju naše želje i utječu na naše svakodnevne izbore. To „nije usporedan ili posve virtualan svijet”,¹⁴⁵ jer ono što nastaje na internetu sada postaje dijelom života ljudi, osobito najmlađih.

136. Zato oni koji nadziru digitalne platforme i sredstva komunikacije imaju znatnu sposobnost da utječu na kolektivnu maštu i da određenu viziju stvarnosti prikažu kao poželjnu. Takvu moć treba neprestano voditi traženje istine i poštovanje ljudskoga dostojanstva, kako kultura koja se njeguje na internetu ne bi postala oruđem pretjerana odvracanja pozornosti, izjednačivanja ili prevlasti, nego okruženjem u kojem mogu sazrijevati nutarnja sloboda i kritičko mišljenje.

Prema ekologiji komunikacije

137. Naša prva zadaća nije ni demonizirati ni idolizirati tehnološka oruđa, nego ih upotrebljavati na temelju jednoga temeljnog načela, naime da je istina

¹⁴² Franjo, enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 207: AAS 112 (2020.), 1043.

¹⁴³ H. Arendt, *The Origins of Totalitarianism*, III, New York 1962., 474.

¹⁴⁴ *Govor predstavnicima medija* (12. svibnja 2025.): AAS 117 (2025.), 681–682.

¹⁴⁵ Benedikt XVI., *Poruka za 47. Svjetski dan sredstava društvene komunikacije* (24. siječnja 2013.): AAS 105 (2013.), 183.

opće dobro, a ne vlasništvo onih koji imaju moć ili utjecaj. Moramo stoga promicati ekologiju komunikacije. Na razini javnih politika to podrazumijeva uspostavu normi kako bi odlučivanje koje stoji iza odabira sadržaja i njegova razvoja postalo transparentnije i kako bi se zaštitili osobni podatci. Glede društvenih i kulturnih vidova, to iziskuje jačanje posredničkih organizacija, ozbiljnoga novinarstva i foruma za raspravu, gdje obrazložena argumentacija i provjera imaju veću težinu od trenutačne reakcije. Za obitelji i škole sve je veća potreba za novom odgojnom sviješću i za izgradnjom koja se tiče ispravne i kritičke uporabe digitalnih oruđa, UI te internetskih komercijalnih i financijskih platformi. Na sveučilištima glavni izazov leži u integraciji znanja, njegujući i sposobnost povezivanja i sintetiziranja znanja radi shvaćanja složenosti, i vještine potrebne za provjeru činjenicâ.

138. I kršćanske su zajednice pozvane zauzeti se za transparentnost u komunikaciji i za pošteno traženje činjenicâ. Nažalost, nije uvijek bilo tako. Sa sramom smo bili svjedoci izranjanja bolnih istina koje se tiču i članova Crkve i crkvenih stvarnosti. Osobito su neki novinari, vođeni strašću za istinom, odigrali ključnu ulogu u iznošenju nepravda i zlostavljanja na vidjelo. Njima želim ponoviti riječi koje je papa Franjo uputio novinarima: „Zahvaljujem vam i za ono što nam govorite o onome što u Crkvi ne valja, što nam pomažete da to ne gurnemo pod tepih i za glas koji ste dali žrtvama zlostavljanja”.¹⁴⁶ Ipak, budnost i transparentnost ostaju ponajprije teška odgovornost same Crkve, i ne smijemo čekati da nas drugi prisile da se suočimo s neugodnim istinama o sebi.

Odgojni savez za digitalno doba

139. U doba kad se istina često izobličuje da bi služila partikularnim interesima i komunikacijskim strategijama, područje odgoja poprima odlučujuću važnost. Ipak, nagle tehnološke preobrazbe otkrivaju koliko smo nepripremljeni na odgojnoj razini. Sveprožimnost digitalnih medija potiče kulturu neposrednosti i hiperstimulacije, koja rađa umor, dosadu i ravnodušnost prema naporu koji je potreban za traženje istine.

140. Odgoj je, naprotiv, dug put koji iziskuje strpljivost te stoga treba vrijeme za razvoj i za suočavanje sa stvarnošću onkraj prividâ. To je temeljno pitanje jer svaka tehnologija oblikuje one koji je upotrebljavaju. Odgajati ljude za

¹⁴⁶ Franjo, *Govor u prigodi dodjele odlikovanja viteza i dame Velikoga križa Pijeva reda gospodinu Philipu Pullelli i gospođi Valentini Alazraki* (13. studenoga 2021.): *L'Osservatore Romano*, 13. studenoga 2021., 12.

uporabu UI, dakle, znači učiti ih da odluče kada i u koju je svrhu *ne* treba upotrijebiti. Brzina i lakoća kojom se mogu dobiti odgovori ili sažetci riskiraju ugasiti želju za postavljanjem pitanja, što je proces koji urodi plodom tek tijekom vremena. Kako je napisao Platon, najdublje i najvažnije stvari uče se tek nakon mnogo vremena i truda, ulazeći u raspravu s drugima, „udarajući” idejama i iskustvima jedni o druge poput kremenja dok se u nama ne raspiri iskra razumijevanja.¹⁴⁷ Moramo, dakle, naučiti kako se suzdržavati u uporabi UI i kako zaštititi svoje mlade od obećanja savršenoga stroja, od one suptilne napasti koja ljudsku misao čini naoko suvišnom upravo onda kad je najpotrebnija.

141. Posljednjih je godina psihološka i psihijatrijska literatura sa sve većom ustrajnošću dokumentirala kako rano i nenadzirano izlaganje digitalnim uređajima i društvenim mrežama može negativno utjecati na san, raspon pozornosti, upravljanje emocijama i odnose, osobito u najranjivijim životnim razdobljima, kadšto s tragičnim posljedicama. To se dodatno pogoršava lakim pristupom nasilnim ili ponižavajućim sadržajima koji vrijeđaju osjetljivost, pornografskomu i hiperseksualiziranom materijalu, porukama koje banaliziraju tijelo i emocije te ponudama koje normaliziraju rizično ponašanje. Internetske pojave poput mamljenja (engl. *grooming*), ucjene i seksualnoga izrabljivanja maloljetnika nisu rijetke i postaju podmuklije zbog uporabe lažnih profila, algoritama koji olakšavaju opasan kontakt i alata UI kadrih manipulirati slikama i videozapisima. Posjedovanje osobnoga mobilnog uređaja u premaloj dobi i njegova uporaba bez nadzora odraslih mogu pojačati ranjivosti mladih, poticati ovisnost i izlagati ih izolaciji, nasilju i elektroničkomu nasilju, kao i pritiscima da dijele intimne slike ili osjetljive informacije.

142. Roditeljima je teško da sami odolijevaju utjecaju poslovnih modela koji unovčuju pozornost i vrijeme. Stoga je nužno stvoriti savez između donositelja politika, odgojnih ustanova i obitelji koji je kadar konkretno poduprijeti odrasle u toj zadaći. Potrebne su dalekovidne javne politike koje će se suprotstaviti neposrednim interesima platformi, koncentriranih u rukama nekolicine, kad su u sukobu s dobrobiti maloljetnika. U tom su smislu prikladne intervencije zakonodavaca radi određivanja dobnih granica, pozivanja pružatelja usluga na odgovornost umjesto prebacivanja cijeloga

¹⁴⁷ Usp. Platon, *Sedmo pismo*, 344b-c: izd. Souilhé, XIII/1, Pariz 1931. (*CUF, Série grecque* 63), 54.

tereta nadzora na obitelji te radi pružanja posebnih zaštita protiv svih oblika internetskoga seksualnog izrabljivanja i nasilja. Tako se djecu i adolescente, koji su povjereni našoj skrbi, može uistinu zaštititi kao dragocjeno blago.¹⁴⁸ Istodobno, potrebno je i poučiti djecu, adolescente i mlade kako prepoznati manipulaciju, braniti svoje dostojanstvo i poštovati dostojanstvo drugih u digitalnim okruženjima.¹⁴⁹

Središnja uloga škole

143. Škola je mjesto na kojem novi naraštaji mogu naučiti tražiti i ljubiti istinu, promišljati o smislu života i prepoznavati dostojanstvo svake osobe. Zato mnogi roditelji, koji žele da njihova djeca rastu u sposobnosti stvaranja odnosa, razvoja kritičkoga mišljenja i prihvaćanja čvrstih vrijednosti, polažu velika očekivanja u škole kao dragocjene partnere u odgoju svoje djece. Ipak, roditelji imaju prvotno i neotuđivo pravo izabrati vrstu odgoja i izobrazbe za svoju djecu, na način sukladan svojim moralnim, kulturnim i vjerskim uvjerenjima. Danas se svijet odgoja suočava s nizom žurnih izazova.

144. Prvi je izazov društveno-politički. I unutar pojedinih nacija i među različitim regijama svijeta postoje znatne nejednakosti u pogledu pristupa osnovnomu obrazovanju i visokim studijima. U mnogim nacijama vlade još nisu uložile potrebne resurse za jamčenje kvalitetna obrazovanja za sve, bilo primjerenim podupiranjem javnoga školskog sustava bilo pomaganjem privatnim ustanovama koje pružaju tu bitnu uslugu. Kad je znatan dio obrazovanja, na različitim razinama, povjeren privatnim ustanovama, pristup školovanju može postati pretjerano ovisan o financijskim sredstvima obitelji, osobito u nedostatku primjerene javne potpore. Pred tom je opasnošću ipak važno priznati i poticati doprinos mnogih privatnih katoličkih odgojnih ustanova koje osiguravaju uključiv pristup djeci i mladima svakoga podrijetla, čak i kad im gospodarske prilike obitelji to inače ne bi dopuštale.

145. Drugi je veliki izazov pedagoški. Mnogi se obrazovni sustavi muče da održe korak s promjenama i da podupru cjeloviti razvoj učenika. Napredak informacijskih tehnologija i UI naglo čini zastarjelima kurikule osmišljene za drugo doba. Istodobno, organizaciju škola, fizičke prostore, metode vrednovanja i samu ulogu učitelja treba promisliti iznova kako bi se promicao

¹⁴⁸ Usp. Govor sudionicima konferencije „Dostojanstvo djece i adolescenata u doba umjetne inteligencije” (13. studenoga 2025.): *L’Osservatore Romano*, 13. studenoga 2025., 3.

¹⁴⁹ Usp. Govor članovima Savjetodavnoga odbora RCS Academy (7. studenoga 2025.): *L’Osservatore Romano*, 7. studenoga 2025., 4.

autentično cjelovit odgoj koji se obraća svakoj dimenziji osobe. Nužno je podupirati trajnu izobrazbu učitelja tijekom cijeloga njihova radnog vijeka, kako bi se mogli pozitivno nositi s novim tehnologijama, pomažući učenicima da ih upotrebljavaju odgovorno, kritički i stvaralački, umjesto da pasivno podliježu njihovoj utjecaju.

146. Treći je veliki izazov intelektualan i tiče se znanja. Bez pomne pozornosti može izniknuti obrazovni sustav lišen ljubavi prema istini, u kojem neprestan protok informacija zamjenjuje bitnu vježbu istraživanja, promišljanja i razlučivanja. Kako znanje postaje sve fragmentiranije, postaje teško shvatiti stvarnost kao cjelinu, postavljati duboka pitanja o smislu ili razvijati autentičnu, kritičku i stvaralačku misao. Mnogi odgojitelji već izvješćuju o znakovima dehumanizacije, gdje ljudi možda „znaju mnogo toga”, ali se muče da pronađu smjer u svojim životima, dijelom zbog nesposobnosti da povežu informacije s dubljim znanjem ili da održe osjećaj svrhe. Potreban je uistinu zdrav stav, koji iziskuje ritmove što uključuju tišinu, temeljito proučavanje, čitanje i razboritu analizu, jer bez tih elemenata nutarnja sloboda može biti ugrožena.

147. Socijalni nauk Crkve poziva obitelji, škole, kršćanske zajednice i javne ustanove da stvore obnovljeni odgojni savez. On poprima oblik kad se temeljna načela pretoče u odgojne ciljeve, uključujući poučavanje učenika osjećaju za umjerenost i granice; priznavanju prava drugih i budućih naraštaja da uživaju dobra koja su nam ili dana ili ih je učinila dostupnima ljudska domišljatost; slobodi i odgovornosti; te osjećaju za transcendenciju i opće dobro. Škole nisu pozvane slijediti tempo digitalnoga svijeta, nego ponuditi ono što digitalna sfera sama po sebi ne može pružiti, naime zajedničko vrijeme za učenje i za razvijanje odnosa povjerenja.

Dostojanstvo rada u vrijeme digitalne tranzicije

Vrijednost rada

148. Od nastanka svojega socijalnog nauka, počevši od *Rerum novarum*, Crkva je naglašavala zaštitu radnikâ i potrebu suzbijanja svih oblika izrabljivanja. Iznad svega, međutim, Učiteljstvo je u radu prepoznalo „bitan ključ”¹⁵⁰ za razumijevanje cjelokupnoga društvenog pitanja, jer čovjek upravo radom razvija mnoge dimenzije svojega postojanja. S obzirom na to, možemo

¹⁵⁰ Sveti Ivan Pavao II., enciklika *Laborem exercens* (14. rujna 1981.), 3: AAS 73 (1981.), 584.

razumjeti velik uvid svetoga Benedikta iz Nursije, koji je sjedinio molitvu i rad, pokazujući da je svakodnevna djelatnost dio ljudskoga odgovora na Božji poziv. Stvoreni na sliku Stvoritelja, mi svojim radom na neki način nastavljamo njegov, jer time pridonosimo napretku društva i općem dobru, dobro upotrebljavamo sposobnosti koje smo primili, poboljšavamo i uljepšavamo svijet, uzdržavamo svoje obitelji, ulazimo u odnose suradnje te, kroz slušanje i dijalog, učimo zajedno graditi nešto što nitko ne bi mogao postići sam.

149. Iz tih razloga rad nije naprosto oruđe; on izražava i uzdiže dostojanstvo naših života. On je zahtjev ljudskoga stanja, normalan put prema zrelosti, razvoju i osobnom ispunjenju. U tom smislu financijska pomoć siromasima kadšto može biti nužna u izvanrednim situacijama, ali ne može postati jedini odgovor, jer je cilj omogućiti svakoj osobi da dostojanstveno živi vlastitim radom.¹⁵¹

150. Danas spajanje automatizacije, robotike i UI naglo preobražava samu strukturu rada. Govori se da će to donijeti velika poboljšanja za sve. U stvarnosti, međutim, „novi načini” rada nisu nužno bolji, jer „dok UI obećava povećati produktivnost preuzimajući rutinske zadaće, ona često prisiljava radnike da se prilagode brzini i zahtjevima strojeva, umjesto da strojevi budu osmišljeni da podupru one koji rade. Posljedično, suprotno oglašavanim koristima UI, sadašnji pristupi tehnologiji mogu paradoksalno deprofesionalizirati radnike, podvrgnuti ih automatiziranomu nadzoru i svesti ih na krute i ponavljajuće zadaće. Potreba da se održi korak s tempom tehnologije može nagristi radnikov osjećaj djelatne snage (engl. *agency*) i ugušiti inovativne sposobnosti koje se od njih očekuje da unesu u svoj rad”.¹⁵² Upravo da bi se izbjeglo to zastranjenje, nužno je osmišljavati sustave usredotočene na ljudsku osobu, a ne samo na učinak.

Problem nezaposlenosti

151. Sveti Ivan Pavao II. prepoznao je da je nezaposlenost teško zlo. Doista, kad dosegne goleme razmjere, ona postaje prava društvena nesreća koja osobito iziskuje da država vrši svoju odgovornost.¹⁵³ Danas, usred „četvrte

¹⁵¹ Usp. Franjo, enciklika *Laudato si'* (24. svibnja 2015.), 128; AAS 107 (2015.), 898.

¹⁵² Dikasterij za nauk vjere – Dikasterij za kulturu i odgoj, nota *Antiqua et nova* (14. siječnja 2025.), 67; AAS 117 (2025.), 188–189.

¹⁵³ Usp. sveti Ivan Pavao II., enciklika *Laborem exercens* (14. rujna 1981.), 18; AAS 73 (1981.), 622–625.

industrijske revolucije”, ta je briga još oštija, jer se inovacija često slijedi isključivo radi smanjenja troškova i povećanja dobiti.¹⁵⁴ U nekim kontekstima postoji opravdan strah od znatna i naglog smanjenja dostupnih radnih mjesta koje bi izazvalo lančanu reakciju s dubokim utjecajem na obitelji, mlade i lokalna gospodarstva. U mnogim sektorima to se već vidi u novim oblicima nesigurnosti radnoga mjesta i nejednakosti, obilježenima prevelikim naknadama za visokospecijaliziranu manjinu usporedo s opadajućim plaćama za velik dio radne snage.

152. Zacijelo je poželjno da tehnologija oslobodi ljude napornih, ponavljajućih ili opasnih zadataka i da pruži inteligentnu potporu ljudskoj djelatnosti. Ipak, zaštita prilika za zaposlenje i nezamjenjiva uloga pojedinca moraju ostati opće pravilo. Težnja za većom dobiti ne može opravdati izbore koji sustavno žrtvuju radna mjesta, jer je ljudska osoba svrha, a ne sredstvo, te gospodarski poredak mora ostati podređen ljudskomu dostojanstvu i općem dobru.

153. Istodobno, moramo priznati da svaka stvarna tranzicija uključuje diskontinuitete, jer je neravnomjerna, fragmentirana i kadšto konfliktna. Posljedično, ne postoji jedinstven model promjene ni univerzalno rješenje, jer postoje mjesta i situacije koje iziskuju različite odgovore. S obzirom na nejednakost koja obilježava naš svijet, širenje UI i računalnih sustava proizvodi različite učinke na različitim mjestima. Bogata društva automatiziraju se naglo i kaotično, smanjujući potrebu za radnom snagom i stvarajući prostor za nezaposlenost i institucionalne napetosti. Goleme regije svijeta, naprotiv, ostaju zarobljene u hibridnim gospodarstvima, gdje potplaćeni ljudski rad i djelomične tehnologije supostojе a da ne postizu istinsku preobrazbu. Ta područja postaju mjesta nesigurna rada te žarišta nestabilnosti i prisilne seobe. Stoga rješenja treba tražiti na nacionalnim i lokalnim razinama kroz uključivanje posredničkih zajednica. Trebaju nam prilagodljiva oruđa, uključujući dobro strukturirane modele, lokalne inicijative, postupnu preraspodjelu i nova prava pristupa bitnim dobrima. Premda ne težimo apstraktnoj harmoniji, moramo graditi konkretne oblike ljudskoga suživota u ovome vremenu preobrazbe.

154. Rad ostaje temeljna dimenzija ljudskoga iskustva, jer nije samo sredstvo uzdržavanja, nego i kontekst izražavanja, odnosâ i pridonosa zajednici.

¹⁵⁴ Usp. Franjo, enciklika *Laudato si'* (24. svibnja 2015.), 109: AAS 107 (2015.), 891.

Stoga se problemi vezani uz rad protežu dalje od dohotka potrebnoga za preživljavanje obitelji. Društvo koje jamči zaposlenje tek malenu dijelu stanovništva, unatoč visokoj razini tehničkoga razvoja, riskira izložiti mnoge prisilnoj neaktivnosti, nedostatku odgovornosti i odsutnosti svakodnevnih zadaća i poticaja, što rezultira ljudskim i kulturnim osiromašenjem. Time se stvara paradoks materijalnoga napretka i antropološkoga nazadovanja koji podriva temelje pravedna i postojana društvenog mira. Zato socijalni nauk Crkve ustraje na tome da pristup radu za sve mora biti visok prioritet javnih politika i gospodarskih procesa, služeći kao mjerilo za vrednovanje ljudske kvalitete svakoga modela razvoja.¹⁵⁵ Štoviše, u onim dijelovima svijeta gdje rad zbog tehnoloških i organizacijskih procesa izvan demokratskoga nadzora teži opadati ili se radikalno mijenjati, moramo iznova promisliti narav rada i njegovu povezanost s građanstvom, osiguravajući da nezaposlenost ne dovede u pitanje društveno sudjelovanje.

155. U svjetlu toga uvjerenja, možemo bolje cijeniti povijest socijalnoga nauka Crkve nakon *Rerum novarum*. Inicijative koje su izniknule iz te predaje, uključujući udruge, sindikate, zadruge i karitativne organizacije, odlučujuće su pridonijele poboljšanju radnoga zakonodavstva, zaštiti najranjivijih i promicanju čovječnijih uvjeta.¹⁵⁶ Danas, međutim, ta oruđa sama po sebi više nisu dostatna pred preobrazbama koje pokreću UI, nova organizacija tržišta i konkurentnost koja se rijetko brine za društvenu održivost. Potrebna su nova zajednička nastojanja političkih vođa, radničkih organizacija, poslovnoga svijeta i znanstvene zajednice kako bi se brzo razvili primjereni zajednički propisi i zaštite, uključujući i na međunarodnoj razini.¹⁵⁷ Sindikati, koje je Crkva dosljedno podupirala, pozvani su biti otvoreni novim vrstama zaposlenja i odgovarajućim potrebama radnikâ, kako bi ih predstavljali i branili. U tom kontekstu, bez smjelih odluka, naveliko prijete izgled veće bijede i nejednakosti, koji bi mnoge pojedince ostavio marginalizirane, nasukane i okružene strojevima i automatiziranim sustavima koji su ih zamijenili.

156. U ovome vremenu tranzicije nije dovoljno reagirati tek kad radna mjesta nestanu; moramo unaprijed nadzirati preobrazbu. Jedan je održiv put, prije svega, uspostaviti društvena mjerila za inovaciju. Tu bi svako uvođenje automatizacije i UI trebalo pratiti provjerljivim mjerama za zaštitu zaposlenja,

¹⁵⁵ Usp. Benedikt XVI., enciklika *Caritas in veritate* (29. lipnja 2009.), 32: AAS 101 (2009.), 666.

¹⁵⁶ Usp. Papinsko vijeće „Iustitia et Pax”, *Kompendij socijalnoga nauka Crkve*, 268.

¹⁵⁷ Usp. Benedikt XVI., enciklika *Caritas in veritate* (29. lipnja 2009.), 64: AAS 101 (2009.), 698.

prekvalifikacije i sudjelovanja radnikâ. Tako će tehnologija biti usmjerena prema oslobađanju ljudskoga vremena i sposobnosti, a ne prema proizvodnji isključenosti. Drugo, trebaju nam proaktivne politike koje trajno osposobljavanje i profesionalne tranzicije čine dostupnima svima, osiguravajući da trošak prilagodbe ne padne isključivo na pojedince. Naposljetku, potrebno je korporativno zauzimanje da se kvaliteta i dostojanstvo rada uvrste među pokazatelje uspjeha. Kad su ti uvjeti prisutni, inovacija može poslužiti kao saveznica sigurnijega, stvaralačkijega i dostojanstvenijega rada; bez njih, inovacija teži postati ubrzivačem nepravde.

Gospodarstvo koje vrednuje dostojanstvo

157. Tržište rada jedno je od područja na kojem se jasnije pojavljuju rizici vezani uz nove tehnologije. Stoga je nužno podsjetiti da gospodarska sloboda nije apsolutna; nju uvijek treba mjeriti općim dobrom i dostojanstvom svake osobe. Poduzetnička inicijativa može doista biti pravi poziv, koji stvara bogatstvo i poboljšava živote, a ne tek varijabla ovisna samo o dobiti. To je moguće kad prizna da je stvaranje dostojanstvenih, vrijednih radnih mjesta bitan dio njezine prave službe društvu.¹⁵⁸

158. Proročkim duhom papa Franjo upozorio je na gospodarsku slobodu proglašenu samo na riječima, dok stvarni uvjeti mnogima priječe da je se okoriste.¹⁵⁹ Gospodarski modeli koji uzdižu učinkovitost i individualni uspjeh često ulaganje u zakinite ljude ili one sa sporijim razvojnim putovima smatraju beskorisnim ili nezgodnim, kao da njihova budućnost ovisi isključivo o njihovoj sposobnosti da održe korak s „pobjednicima”. Zapravo, pravedno društvo iziskuje budnu državu i građanske ustanove kadre nadići isključivi mentalitet učinkovitosti i osigurati da resursi, stvaralačka rješenja i propisi pogoduju najranjivijima.¹⁶⁰ Umjesto da se čeka da koristi rasta „naposljetku” dosegnu siromahe, treba donositi odluke koje osiguravaju da rast od samoga početka postane uključiv. Iskustvo posljednjih desetljeća pokazuje da u gospodarskim i financijskim krizama uvijek siromasi plaćaju najvišu cijenu, dok se teorije koje obećavaju automatsko opće blagostanje često pokažu iluzornima.

¹⁵⁸ Usp. Franjo, enciklika *Laudato si'* (24. svibnja 2015.), 129: AAS 107 (2015.), 899.

¹⁵⁹ Usp. isto.

¹⁶⁰ Usp. Franjo, enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 108: AAS 112 (2020.), 1006.

159. Važno je nadići sadašnja mjerila razvoja — koja su više od osamdeset godina vezana uz pojam bruto domaćega proizvoda (BDP) — jer ta mjerila gotovo sustavno zanemaruju vidove bitne za cjelokupnu dobrobit ljudi i okoliša. Razvoj parametara i mjerila komplementarnih BDP-u presudan je za poboljšanje baza podataka koje se upotrebljavaju za provođenje analiza, za političko i gospodarsko odlučivanje te za određivanje regionalnih, nacionalnih i međunarodnih prioriteta. Uvođenje novih parametara omogućit će sveobuhvatnu i pravodobnu procjenu toga kako zakonodavne i regulatorne odluke utječu na dostojanstvo rada, dijeljeno blagostanje, smanjenje nejednakosti i zaštitu okoliša. Utjecat će i na pojam razvoja, na obrazovne procese, na mentalitete i javno mnijenje, kao i na mir, koji je autentičan jedino kad se temelji na pravdi.

160. Posljednjih je godina financijski sektor porastao u važnosti i prošao kroz znatne inovacije, dijelom potaknute uvođenjem kriptovaluta. Promišljanja i opažanja sadržana u naučavanju mojih prethodnika, osobito u njihovim enciklikama, istaknula su kako je sektor financijskoga posredovanja, „kad djeluje bez nužnih antropoloških i moralnih temelja, ne samo proizveo očite zlouporabe i nepravdu, nego i pokazao sposobnost stvaranja sustavne i svjetske gospodarske krize”.¹⁶¹ Jednako je tako slučaj da dohodak od kapitala riskira zamijeniti dohodak od rada, koji je često potisnut na rub primarnih interesa gospodarskoga sustava. Ipak, ušteđevina pretvorena u kredit za realno gospodarstvo, čime se stvaraju i radna mjesta i samozapošljavanje, ostaje središnja za razvoj i za ulaganja koja moraju pratiti tranzicije u tijeku. Društvena funkcija kredita ostaje nezamjenjiva. Financije radi njih samih iz temelja se razlikuju od financija usmjerenih prema razvoju, stvaranju i razvijanju rada.

161. Tu perspektivu treba uklopiti u širi pogled na globalne dinamike. Dok je svjetsko bogatstvo poraslo u apsolutnom smislu, ono je sve više koncentrirano u manje rukâ, produbljujući nejednakosti i unutar zemalja i među njima. „Malobrojni su koji imaju previše, a premnogi koji imaju malo, takva je logika današnjice”.¹⁶² Znanstveni i tehnološki napredci, pa i na medicinskom

¹⁶¹ Usp. Dikasterij za nauk vjere – Dikasterij za promicanje cjelovitoga ljudskog razvoja, *Oeconomicae et pecuniariae quaestiones. Razmatranja za etičko razlučivanje o nekim vidovima sadašnjega gospodarsko-financijskog sustava* (6. siječnja 2018.), 6: AAS 110 (2018.), 772.

¹⁶² Franjo, *Pozdrav osoblju Međunarodnoga fonda za poljoprivredni razvoj (IFAD)* (14. veljače 2019.): AAS 111 (2019.), 309. Usp. Benedikt XVI., enciklika *Caritas in veritate* (29. lipnja 2009.), 22: AAS 101 (2009.), 657.

području, nisu lako dostupni golemoj većini ljudi, kako je dramatično pokazala nedavna pandemija. Dok neke regije obilato troše na suvišne zahvate ili na snove o individualnom poboljšanju dostupnom tek nekolicini odabranih, drugim dijelovima svijeta nedostaje bitna oprema potrebna za spašavanje milijunâ ljudskih života. Misliti da će nove tehnologije automatski koristiti svima znači zanemariti očevitost. Ako preobrazbe u fazi dizajna ne daju prednost sprječavanju novih i daljnjih nejednakosti, tehnološki će napredak neizbježno proizvesti strukturne nejednakosti. Danas pravda iziskuje pristup koristima inovacije, uključujući skrb, znanje, oruđa i prilike.

162. Pravedni zakoni i metode preraspodjele zacijelo su nužni za ispravljanje neravnoteža, uključujući porezne sustave koji olakšavaju teret najslabijima, a traže više od onih s većim sredstvima. Ipak, traženje socijalne pravde ne bi se smjelo smatrati zasebnim pitanjem koje slijedi tek nakon proizvodnje bogatstva, kao da gospodarstvo postoji isključivo radi stvaranja bogatstva, a političari interveniraju tek poslije da bi ga raspodijelili. Doista, pravda se tiče svake faze gospodarske djelatnosti, od pribavljanja resursa do financiranja te od proizvodnje do potrošnje; svaki izbor ima moralne posljedice.¹⁶³

163. Više nego ikada, u doba UI i robotike, više nije moguće oslanjati se isključivo na „nevidljivu ruku” tržišta.¹⁶⁴ Politika ima zadaću usmjeravati gospodarstva i tehnologije prema općem dobru, promičući dostojanstven rad, društvenu uključenost i pravičnu raspodjelu koristi inovacije. Budući da mnoge gospodarske odluke nadilaze nacionalne granice, postoji i potreba za međunarodnom suradnjom kadrom definirati zajedničke strategije, osobito u korist najranjivijih zemalja i ljudi, kako bi se promicao razvoj i nadišla ovisnost o socijalnoj pomoći. Misao koja stoji iza tih izbora jest neizmjereno dostojanstvo svake osobe, opće dobro i svijet uistinu upravljan za sve. Međuovisnost mira i razvoja, kako je proročki napisao sveti Pavao VI. 1967.,¹⁶⁵ vrijedi i danas, jer blagostanje pridonosi izgradnji i učvršćenju mira jedino ako je rašireno, uključivo i održivo.

¹⁶³ Usp. isto, 36: AAS 101 (2009.), 671–672.

¹⁶⁴ Usp. Franjo, apostolska pobudnica *Evangeliu gaudium* (24. studenoga 2013.), 204: AAS 105 (2013.), 1105–1106.

¹⁶⁵ Usp. sveti Pavao VI., enciklika *Populorum progressio* (26. ožujka 1967.), 87: AAS 59 (1967.), 299.

164. U praktičnom smislu, u doba UI i robotike, osigurati da gospodarstvo pogoduje ljudskom dostojanstvu znači usvojiti određena mjerila za odlučno djelovanje. Prvo, transparentnost i odgovornost: kad podatci i algoritmi utječu na raspodjelu kredita, odabir osoblja ili pristup uslugama i prilikama, nužno je da odluke budu razumljive, osporive i podložne nadzoru, kako se pojedince ne bi svodilo na puke profile. Drugo, uključenost i pristup: koristi inovacije moraju biti popraćene ulaganjima u vještine, infrastrukturu i bitne usluge da bi se osiguralo da tehnologija ne produbi jaz između onih koji imaju i onih koji nemaju. Naposljetku, mjere za osiguranje pravičnosti: oporezivanje, socijalna zaštita i industrijske politike moraju ispraviti neravnoteže stvorene koncentracijom bogatstva i moći. Doista, ta mjerila nisu kočnica inovaciji; ona je, naprotiv, čine civiliziranom i čovječnom.

Obitelji i mladi: društveni uvjeti nade

165. Obitelj je primarno društveno dobro. Utemeljena na trajnu sjedinjenju muškarca i žene, ona je prvo okruženje u kojem sve osobe razvijaju svoje potencijale, postaju svjesne svojega dostojanstva i uče prve oblike istine i dobrote, usvajajući navike koje ih pripremaju za život u društvu.¹⁶⁶ Kao prvo naravno društvo, obdareno temeljnim pravima, obitelj je temeljna i nezamjenjiva stanica svake društvene organizacije.¹⁶⁷ Posljedično, kad politički naumi i velike gospodarske odluke obitelj potiskuju na rubnu ili sporednu ulogu, ugrožen je autentičan rast cijeloga društvenog tijela.¹⁶⁸

166. Obitelj je, međutim, krhko društveno dobro na koje neposredno utječu gospodarske i tehnološke preobrazbe koje preoblikuju narav rada. Ona stoga iziskuje kulturnu, pravnu i gospodarsku potporu. Razoran utjecaj nezaposlenosti i nesigurnosti radnoga mjesta na obiteljske strukture dobro je poznat. Kratkoročno se može činiti probitačnim smanjiti troškove rada ili maksimizirati financijsku učinkovitost, ali dugoročno to podriva same temelje društvenoga suživota. Dok se slave tehnološki uspjesi, društveno se tkivo postupno nagriza, kao od kakva tiha virusa.

167. Za mlade je nesigurnost radnoga mjesta osobito razorna. Kako su podsjetili biskupi Sjedinjenih Američkih Država, rad nije samo izvor dohotka,

¹⁶⁶ Usp. sveti Ivan Pavao II., enciklika *Centesimus annus* (1. svibnja 1991.), 39: AAS 83 (1991.), 841.

¹⁶⁷ Usp. Papinsko vijeće „Iustitia et Pax”, *Kompendij socijalnoga nauka Crkve*, 211.

¹⁶⁸ Usp. sveti Ivan Pavao II., Pismo obiteljima *Gratissimam sane* (2. veljače 1994.), 17: AAS 86 (1994.), 903–906.

nego ključna sfera u kojoj se oblikuje identitet, kuju prijateljstva i odnosi, uče praktične odgovornosti i razlučuje vlastiti poziv.¹⁶⁹ Kad je pristup radu otežan visokim razinama nezaposlenosti, neprimjerenim sustavima izobrazbe ili strukturnim preprekama, mnogi mladi nalaze zapriječenim put prema svojem ljudskom i profesionalnom ispunjenju. Potreba da se posao mijenja više puta tijekom života iziskuje da se osigura trajno usavršavanje i prekvalifikacija, kako bi se novi naraštaji kompetentno i samostalno mogli suočiti s rizicima gospodarskoga okruženja koje je i promjenjivo i često nepredvidljivo.¹⁷⁰

168. Iz toga proizlazi specifična javna odgovornost. Država ima dužnost podupirati poslovnu djelatnost potičući uvjete povoljne za zaposlenje, promičući rad ondje gdje ga nedostaje i braneći ga u vrijeme krize, jer je on primarno dobro za obitelji i za društvo.¹⁷¹ Osobito u doba neprestane tehnološke preobrazbe, trebamo političku stvaralačku snagu koja će promicati „rad” i u središte staviti obitelj i nadolazeće naraštaje; inače će se naš gospodarski napredak pretočiti u nove oblike nesigurnosti i isključenosti.

169. Podupiranje obitelji i mladih u toj tranziciji iziskuje izbore koji stabilnost čine ostvarivom. Kako je gore primijećeno, radne politike trebaju promicati kontinuitet i kvalitetu zaposlenja, suprotstavljajući se nesigurnosti kao normalnu stanju života i potičući realistične putove ulaska u radnu snagu i profesionalnoga rasta. Drugo, potrebne su mjere za osiguranje zdrava načina života, jer se bez ispravne ravnoteže između rada, slobodnoga vremena i odmora obitelji slabe, a mladi se muče da razviju osjećaj odgovornosti. Nadalje, bitno je ulagati u dostupno obrazovanje i prekvalifikaciju, kako profesionalna pokretljivost koju zahtijeva digitalno gospodarstvo ne bi postala surovo probiranje između onih koji su sposobni osuvremeniti svoje vještine i onih koji to ne mogu. Naposljetku, treba podupirati društvene veze, mrežama i odgojnim zajednicama koje prate životne izbore i sprječavaju da neizvjesnost izrodi samoću ili ovisnosti. Ako se provedu, kroz te se tehnološke preobrazbe može ploviti a da se ne podrije sposobnost izgradnje budućnosti, koja je ono što neko društvo čini naprednim.

¹⁶⁹ Usp. Konferencija katoličkih biskupa Sjedinjenih Američkih Država, *Sinovi i kćeri svjetla: pastoralni plan za pastoral mladih odraslih* (12. studenoga 1996.), Washington D.C., 1996., I, 3.

¹⁷⁰ Usp. Papinsko vijeće „Iustitia et Pax”, *Kompendij socijalnoga nauka Crkve*, 290.

¹⁷¹ Usp. isto, 214.

Zaštita slobode od ovisnosti i komercijalizacije

Ovisnosti i društvena kontrola

170. Nakon što smo promislili o istini i odgoju, radu i obiteljima, moramo sada razmotriti utjecaj digitalne revolucije na ljudsku slobodu, baveći se rizicima i za mentalno zdravlje pojedinaca i za šire društvene izazove. Ne treba podcjenjivati suptilnije oblike ovisnosti vezane uz „digitalno gospodarstvo pozornosti”, jer su platforme i usluge često osmišljene da prisvoje vrijeme i pozornost korisnika, izrabljujući njihove ranjivosti i slabeći njihovu nutarnju slobodu. Kad poslovni modeli napreduju na ljudskoj slabosti, s osobom se postupa kao sa sredstvom, a ne kao sa svrhom; oni koji takve sustave osmišljavaju ili financiraju nose moralnu odgovornost koja se ne smije zanemariti. Postoji žurna potreba da se promiču tehnologije koje jačaju nutarnju slobodu potičući odgoj za digitalnu trezvenost i zaštitu maloljetnika, suprotstavljajući se tako modelima koji izrabljuju ranjivost.

171. Daljnji rizik, manje vidljiv, ali ne manje ozbiljan, jest rizik društvene kontrole omogućene masovnim prikupljanjem podataka i uporabom algoritamskih sustava. Kad svaki čin — kretanja, kupnje, odnosi i sklonosti — ostavlja trag, javlja se nov oblik moći, naime moć da se profilira, predviđa i utječe na ponašanje, često a da pojedinci toga nisu posve svjesni. Ako se takve vrste podataka upotrebljavaju za donošenje odluka koje utječu na konkretne prilike — poput pristupa kreditu, zaposlenju ili bitnim uslugama — postoji rizik podrivanja slobode i diskriminiranja najranjivijih. Štoviše, kontrola se vrši ne samo kroz izričite zabrane, nego i kroz arhitekturu vidljivosti: ono što se pojačava ili čini nevidljivim, ono što se nagrađuje ili kažnjava, naposljetku oblikuje mišljenja i izbore, potičući konformizam i samocenzuru. Zato sloboda u digitalno doba nije tek stvar nutrine, nego i javna briga. Ona zahtijeva jasna pravila, transparentnost, mogućnost pravnoga lijeka i razmjerna ograničenja uporabe nametljivih tehnologija, kako bi tehnologija ostala u službi ljudske osobe i ne bi postala oblik nadzora nad savjestima.

172. U korijenu tih problema leži tehnokratski i posthumanistički mentalitet koji je sklon ljudsku osobu smatrati predmetom kojim treba manipulirati ili resursom koji treba optimizirati,¹⁷² uklanjajući sve zaštitne mehanizme protiv nesputane težnje za dobiti. Prevladava učinkovitost, a ne poštovanje slobode i

¹⁷² Usp. Franjo, *Poruka za proslavu 48. Svjetskog dana mira* (8. prosinca 2014.), 4: AAS 107 (2015.), 70–71.

ljudskoga dostojanstva. Neke posthumanističke struje idu čak tako daleko da zamišljaju „drugorazredna” ljudska bića, podređena interesima elitâ koje sebe smatraju nadmoćnima. Taj uznemirujući izgled postaje to ozbiljniji kad se spoji s tehnološkim oruđima koja eksponencijalno povećavaju sposobnost kontrole i probiranja. Čak i određeni oblici strukturne zaduženosti, koji čitave narode drže u uvjetima ovisnosti, odražavaju isti mentalitet, u novim oblicima, koji tolerira odnose podređenosti slične ropstvu.

Kidanje lanaca novih oblika ropstva

173. Taj izobličeni pogled na ljudsku osobu odražava se danas u različitim oblicima podčinjenosti izravno povezanima s digitalnim gospodarstvom. Ništa u svijetu UI nije nematerijalno ni čarobno. Svaki naoko trenutačan i besprijekoran odgovor ishod je dugoga lanca posredovanja, koji uključuje goleme mreže prirodnih resursa, energetske infrastrukture i, iznad svega, ljude. Znatan dio funkcioniranja digitalnoga gospodarstva oslanja se na tihi rad milijunâ ljudi uključenih u bitne, a ipak uvelike nevidljive djelatnosti, poput označivanja podataka, uvježbavanja modela i moderiranja sadržaja, koje često uključuje uznemirujući materijal. U mnogim su slučajevima ti radnici mladi ljudi, pretežno žene, koji rade u zahtjevnim uvjetima za minimalne plaće. Tomu se nevidljivu radu pridodaje još teži rad vađenja resursa potrebnih za proizvodnju uređaja i mikroprocesora o kojima UI ovisi. U nekim dijelovima svijeta djeca i adolescenti rade u opasnim uvjetima, drobeći materijale iz kojih se vade elementi rijetkih zemalja. Tijela tih ljudi izranjana su, ozlijeđena i istrošena kako bi računalni protok mogao neprekidno teći. Nadalje, zločinačke mreže upotrebljavaju internetske platforme, sustave za razmjenu poruka, anonimne načine plaćanja i tehnike profiliranja kako bi novačile, kontrolirale i prevozile žrtve trgovine ljudima — vrlo često maloljetnike — svodeći muškarce i žene na „podatke” koje treba pratiti i „pakete” koje treba premještati unutar istih digitalnih krugova koji podupiru velik dio globalnoga gospodarstva. Ta stvarnost duboko propituje moralnu savjest našega vremena. Nije dovoljno pozivati se na učinkovitost ni slaviti koristi inovacije ako su izgrađene na lancu izrabljivanja koji ostaje namjerno skriven. Ako tehnologija obećava oslobođenje, a proizvodi nove oblike globalne podčinjenosti, ona stoji u proturječju s temeljnim načelom ljudskoga dostojanstva.

174. Borba protiv novih oblika ropstva odlučujući je test za etičko razlučivanje UI i digitalne preobrazbe. U kontinuitetu s predajom koju je

započeo Lav XIII., Crkva obnavlja svoju čvrstu osudu svih oblika ropstva, trgovine ljudima i pretvaranja osobâ u robu. Jednako tako ističe žurnu potrebu za promišljanjem i djelovanjem koji neotuđivo dostojanstvo svakoga ljudskog bića i opće dobro drže i kao žarište i cilj društva i kao vodeća mjerila za svaki osobni, društveni i politički izbor. Bez toga etičkog i čovjekoljubnog promišljanja, rastuća moć digitalnih sustava mogla bi nas odvesti prema novim zvjerstvima koja nisu ništa manje sramotna od onih prošlih koja sada osuđujemo, dok se i dalje predstavljamo kao „napredna” i „civilizirana” društva.

175. Trgovinu ljudima treba prepoznati kao suvremeni oblik ropstva i tešku povredu ljudskoga dostojanstva. Ne odgovoriti odlučno ili na bilo koji način tolerirati te prakse na neki način znači postati sudionikom u današnjim grijesima, koji su slični onima iz prošlosti kad se ropstvo prikrivalo i opravdavalo.¹⁷³

176. U razvoju svojega nauka Crkva je postupno došla do dublje svijesti o težini tih pitanja. Istina je da se prošli događaji ne mogu prosuđivati anakronistički, kao da su moralna mjerila koja su sazrela tijekom vremena uvijek bila dostupna. Ipak, ne možemo ni nijekati ni umanjivati zakašnjenje s kojim su i društvo i Crkva došli do osude pošasti ropstva. U starom vijeku i srednjem vijeku mnogi pojedinci, pa i crkvene ustanove, imali su robove. Već u ranom novom vijeku rimska je Apostolska Stolica, odgovarajući na zahtjeve vladara, više puta intervenirala da bi regulirala i legitimirala oblike podjarmljivanja, a u određenim slučajevima i porobljavanje „nevjernika”.¹⁷⁴ Tek je u devetnaestom stoljeću jasno izrečena formalna, apsolutna i univerzalna osuda ropstva, ponajprije za Lava XIII.¹⁷⁵ Taj razvoj pruža jasan primjer rasta Crkve u razumijevanju trajnih istina Objave koje čuva. Premda u

¹⁷³ Usp. Međunarodna teološka komisija, *Sjećanje i pomirenje: Crkva i krivnje prošlosti*, Vatikan 2000., 5.3.

¹⁷⁴ Kao u papinskim bulama *Sicut dudum* (13. siječnja 1435.) i *Etsi suscepti* (9. siječnja 1442.) Eugena IV. te u papinskim bulama *Dum diversas* (18. lipnja 1452.) i *Romanus pontifex* (8. siječnja 1455.) Nikole V. Političke, a kadšto i gospodarske potrebe nadvladale su zahtjeve Evanđelja. Potreba za evangelizacijom često je bivala kompromitirana ili barem krivo shvaćena s obzirom na potrebe svjetovnih sila, čime se relativizirala problematična nespojivost ropstva s kršćanskom savješću.

¹⁷⁵ Usp. Lav XIII., enciklika *In plurimis* (5. svibnja 1888.): *Acta Leonis XIII*, VIII, Rim 1889., 169–192. Valja imati na umu da je još 1866. Sveti Oficij razlikovao nemoralne i moralne vidove ropstva, a da ga nije posve osudio: *Naputak Svetoga Oficija o različitim dvojbama monsinjora Massaie, apostolskoga vikara u zemlji Galla*, travanj 1866., odgovor na pitanje br. 15.

praksi nije uvijek bilo dosljednosti — s obzirom na to da se ropstvo dugo toleriralo prije nego što je nedvosmisleno osuđeno — kroz povijest je postojala neprestana potvrda dostojanstva svakoga ljudskog bića, stvorena na sliku Božju, makar je trebalo osamnaest stoljeća da se izričito prizna njegova potpuna nespojivost s ropstvom. To je rana u kršćanskom sjećanju, od koje se ne možemo smatrati odijeljenima.¹⁷⁶ Nemoguće je ne osjetiti duboku žalost promatrajući neizmjernu patnju i poniženje koje su mnogi pretrpjeli u oštru kontrastu s njihovim neizmjernim dostojanstvom kao osoba koje Gospodin beskrajno ljubi. Za to, u ime Crkve, iskreno molim oprostjenje.

177. Zato sjećanje na prošlu sudioništvo i sljepoću pred nepravdom ropstva postaje poziv na budnost. Ono što smo naučili mora se pretočiti u razlučivanje i odgovornost u sadašnjosti. Ako želimo izbjeći potrebu da u budućnosti opet molimo oprostjenje zbog toga što nismo poštovali blago ljudskoga dostojanstva koje iziskuje naša vjera, na nama je da danas jasno i čvrsto osudimo trgovinu ljudima u njezinim mnogim oblicima te da, zajedno sa svima koji su predani toj stvari, podupremo konkretne napore prevencije, zaštite, oslobođenja i rehabilitacije.

178. I danas kolonijalizam poprima nove oblike. On više ne vlada samo tijelima, nego prisvaja podatke, pretvarajući osobne živote u iskoristive informacije. Čitave regije, osobito one obilježene strukturnom krhkošću i ograničenom geopolitičkom važnošću, trenutačno su podvrgnute novomu mentalitetu vađenja: vađenja zdravstvenih podataka, epidemioloških profila, genetskih karata i demografskih informacija. Oni su postali nove „rijetke zemlje” moći: vitalni podatci koji se, jednom kad se objedine i analiziraju, mogu upotrijebiti za uvježbavanje prediktivnih modela, usmjeravanje investicijskih strategija, predviđanje kriza i, iznad svega, određivanje tko i što se smatra važnim. Oni koji nadziru zdravstvene podatke čitavih narodâ — često prikupljene pod izgovorom pomoći, istraživanja ili inovacije — posjeduju strukturnu polugu nad budućnošću, jer mogu oblikovati potrebe i tržišta. Mogu i odlučiti, prije drugih, komu će se dodijeliti lijekovi, ulaganja i zaštite. Tu leži jedan od najžurnijih moralnih izazova našega vremena: osigurati da dijeljeno znanje postane istinsko opće dobro, a ne oruđe prevlasti. To iziskuje da se pojedincima vrate ne samo podatci koji ih opisuju, nego i sposobnost da odluče

¹⁷⁶ Usp. sveti Ivan Pavao II., bula *Incarnationis mysterium* (29. studenoga 1998.), 11: AAS 91 (1999.), 139–141.

kako se upotrebljavaju, tko ih upotrebljava i u čiju korist. Inače digitalno doba neće biti postkolonijalno, nego kolonijalno u drugom obliku.

179. Nove oblike ropstva potpiruju gospodarski lanci i digitalne infrastrukture. Stoga je potrebno djelovati na više fronta. Prvo, opskrbeni lanci koji podupiru tehnološku industriju i digitalno gospodarstvo trebaju postati transparentniji, kako se nikakva konkurentna prednost ne bi gradila na skrivenu izrabljivanju. Drugo, tvrtke i ulagatelji trebaju usvojiti jasna mjerila za preventivnu etičku provjeru (engl. *due diligence*), stavljajući među svoje prioritete zaštitu radnikâ, borbu protiv prisilnoga rada i procjenu društvenoga učinka poslovnih modela vođenih podacima. Nadalje, digitalne platforme moraju odgovorno surađivati s vlastima i civilnim društvom kako bi spriječile da oruđa komunikacije, plaćanja i profiliranja postanu kanali za novačenje i kontrolu žrtava. Kad se takvi napori spoje, digitalno se okruženje može preobraziti iz prostora izrabljivanja u prostor zaštite, prevencije i promicanja ljudskoga dostojanstva.

Zajednička odgovornost

180. Razna upravo razmotrena područja — traženje istine u javnom životu, odgoj u digitalnom okruženju, preobrazba rada, krhkost obitelji i novi oblici ropstva — nisu izolirane pojave. One, naprotiv, odražavaju zajedničko temeljno pitanje, naime to da, ako tehnologija postane krajnje mjerilo, ljudska osoba riskira da bude svedena na podatak, kotačić u stroju ili robu. Ako se, međutim, tehnologija integrira s mudrom perspektivom, ona može postati oruđe rasta, pravde i bratstva.

181. Iz te perspektive, socijalni nauk Crkve poziva na zajedničku odgovornost. Traži da se ti procesi vode dalekovidno: ustanovama kadrima regulirati a da ne guše i štiti a da ne preuzimaju; tvrtkama koje rad i dostojanstvo priznaju kao mjerila uspjeha; posredničkim organizacijama i odgojnim zajednicama koje obnavljaju povjerenje i odnose; te građanima koji njeguju odgovornost, umjerenost, razlučivanje i osjećaj za istinu. Samo tako inovacija može uistinu služiti cjelovitom ljudskom razvoju, umjesto da postane izvor isključenosti i prevlasti. I samo se tako obećanje napretka može prepoznati kao autentično, jer se mjeri nepovredivim dostojanstvom svakoga muškarca i žene.

PETO POGLAVLJE

KULTURA MOĆI I CIVILIZACIJA LJUBAVI

182. Nakon što smo razmotrili kako UI preobražava određene vidove života i društva, osobito ozbiljne posljedice za ljudsko dostojanstvo, moramo sada svratiti pozornost na još tragičnije pitanje rata. Ovdje pitanje nije tek učinkovitost novih oruđa, nego i opasnost da tehnologija, odvojena od etike i odgovornosti, odluke o životu i smrti učini bržima i bezličnijima te uporabu sile predstavi kao neposrednu i izvedivu mogućnost. U sve međuovisnijem svijetu mir nije naprosto jedno pitanje među ostalima, nego pretpostavka univerzalnoga općeg dobra i kušnja moralne zrelosti narodâ, osobito onih koji nose odgovornost za vladanje.

183. Digitalna revolucija mijenja narav sukoba. Uz konvencionalno ratovanje, postoje hibridni oblici poput kibernetičkih napada, manipulacije informacijama, kampanja utjecaja i automatizacije strateških odluka. UI djeluje kao ubrzavajući čimbenik u tim procesima, osobito u kontekstu u kojem su mnoge tehnologije po sebi dvosmislene. Posljedično, ono što je stvoreno za obranu može se brzo prenamijeniti za napad, a tanka granica između zaštite i agresije postaje zamagljena. Premda UI može pojačati obranu i zaštitu civila, ona može i sniziti prag za uporabu sile, zaštititi ljude od odgovornosti i poticati kulturu u kojoj se neprijatelj svodi na statistiku, a žrtva na „kolateralnu štetu”. Pred tim preobrazbama moramo se prisjetiti načela socijalnoga nauka — dostojanstva osobe, općega dobra, opće namjene dobara, supsidijarnosti, solidarnosti i pravde — jer su ona mjerila za prosudbu služe li tehnologije uistinu čovječanstvu ili ga podjarmljuju. Stoga bismo ta načela trebali smatrati smjericama za naše odlučivanje.

184. U ovome ću poglavlju, dakle, usporediti dva suprotstavljena pristupa, koja sam već dozvao biblijskom slikom u Uvodu. S jedne strane, tu je napast gradnje Babilonske kule, oslanjajući se na moć i oholost. S druge strane, potrebno je strpljenje da bi se obnovio Jeruzalem „dio po dio”, kao u Nehemijino vrijeme, čuvajući čovječnost i opće dobro.

185. Ako promotrimo globalne dinamike, jasnije možemo prepoznati širenje kulture moći obilježene polarizacijom i nasiljem. Moderni se Babel može vidjeti ne samo u globaliziranoj tehnokratskoj paradigmi, nego i u udaljenom sukobu suprotstavljenih imperijalizama, između sila koje žele očuvati svoju nadmoć i onih koje teže prigrabiti tu nadmoć, što rezultira mnoštvom lokalnih

sukoba. Štoviše, čini se da nema granice utrci — vođenoj dehumanizirajućom ambicijom — za razvijanjem sve moćnijih tehnologija ili za osiguravanjem nadzora nad njima. Ipak, unatoč toj silaznoj spirali, možemo nazrijeti i velik dio čovječanstva koji se trudi ostati čovječan i radi na izgradnji svetoga grada suživota i mira. Odveć često mi smo nesvjesni graditelji i nespretni neimari toga grada, kadri za velikodušne geste, ali bez cjelovite vizije. Taj je graditeljski pothvat sporiji, manje vidljiv i manje spektakularan te čeka bolje razumijevanje i veću usklađenost kako bi postao svjesna i jasna odgovornost svake zajednice, od obitelji do državâ, i odnosa među nacijama. Upravo taj izgled zauzimanja, to gradilište nade, nazivamo „civilizacijom ljubavi”.

Civilizacija ljubavi u digitalno doba

186. Kad je sveti Pavao VI. skovao izraz „civilizacija ljubavi”,¹⁷⁷ svijet je bio usred hladnoga rata, utrke u naoružanju i teške gospodarske nestabilnosti. U tom je kontekstu Crkva predložila put alternativan onomu ideološke suprotstavljenosti sustavâ i zamislila društveni poredak u kojem se pravda i ljubav prepleću, a ljubav postaje vodeće načelo gospodarskoga, političkog i kulturnog života. Danas moramo odlučno povratiti tu viziju, jer civilizacija ljubavi nije naivna utopija, nego zahtjevan naum koji se sastoji u pretakanju ljubavi u strukture pravde, davanju institucionalna oblika bratstvu i u tome da se drugi — bilo pojedinci bilo narodi — promatraju kao nužni saveznici u izgradnji općega dobra. Kako nas je podsjetila enciklika *Fratelli tutti*, jedino je ta društvena ljubav kadra postati kulturom i normom te time uspostaviti postojan međunarodni poredak, preobražavajući puki naoružani suživot u zajednicu s dijeljenom budućnošću.¹⁷⁸

187. Taj se uvid pokazuje još temeljnijim u sadašnjem kontekstu digitalne preobrazbe. Digitalne mreže, globalizirano gospodarstvo i razvoj UI stvaraju sve tješnje veze, povezujući — u stvarnom vremenu — odluke donesene na jednome mjestu s učincima koje proizvode drugdje. U tom smislu riječi Drugoga vatikanskog sabora o rastućoj međuovisnosti među narodima ostaju aktualne, jer opće dobro poprima sve univerzalniju dimenziju, s pravima i dužnostima koji se tiču cijele ljudske obitelji.¹⁷⁹ Naum civilizacije ljubavi, dakle, mora poduzeti zadaću preobrazbe te nametnute međuovisnosti u htjelu

¹⁷⁷ Usp. sveti Pavao VI., *Regina Caeli* (17. svibnja 1970.): *Insegnamenti di Paolo VI*, sv. VIII, 506.

¹⁷⁸ Usp. Franjo, enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 183: AAS 112 (2020.), 1033–1034.

¹⁷⁹ Usp. Drugi vatikanski ekumenski sabor, pastoralna konstitucija *Gaudium et spes*, 26: AAS 58 (1966.), 1046–1047.

i odabranu solidarnost. To je vodeće načelo za tehnološke procese: nije dovoljno da nas umjetna inteligencija učini učinkovitijima ili povezanijima; ona mora i poslužiti izgradnji univerzalne ljudske obitelji, s dijeljenim pravima i dužnostima, gdje digitalna blizina postaje stvarna prilika za susret i uzajamnu skrb.

Kultura moći

188. U naše se vrijeme učvršćuje kultura moći, u kojoj raspoloživost resursa i sposobnost vladanja teže diktirati dnevni red i mjerila za odlučivanje. Tako se opće dobro čovječanstva potiskuje u pozadinu, a konkretna tragedija narodâ u ratu svodi se na sporednu okolnost u odnosu na strateške interese. Ta kultura moći prodire u društvo, mijenja odnose i ponašanja te raste normalizirajući rat, težeći za sve većom vojnom moći, koristeći se krizom multilateralizma i potpirujući lažni realizam koji ustraje na tome da nema alternative.

Normalizacija rata

189. Godine 1965. snažno su na Općoj skupštini UN-a odjeknule riječi svetoga Pavla VI.: „Nikada više rat, nikada više rat!”¹⁸⁰ Moramo priznati da je, unatoč željama i izjavama za mir, posljednjih šezdeset godina bilo obilježeno sukobima zapanjujuće okrutnosti, koji su često masovno pogađali civilno stanovništvo, dovodeći do smrti nevinih žrtava, masovnih raseljavanja, društvene destabilizacije i dugotrajnih rana. Pa ipak, u javnom je diskursu vladalo rašireno uvjerenje da rat treba ostati posljednje sredstvo, podvrgnuto strogim etičkim i pravnim granicama i uvijek usmjereno prema političkoj viziji mira. Nakon razvoja u razdoblju neposredno nakon Prvoga svjetskog rata, prekretnica je nastupila poslije Drugoga svjetskog rata: mir je stavljen u središte međunarodnoga poretka, kako osobito potvrđuje Povelja Ujedinjenih naroda, s nakanom da se „buduće naraštaje spasi od pošasti rata”.¹⁸¹ Jednako tako, mnogi su nacionalni ustavi ograničili uporabu sile na krajnje i strogo ograničene okolnosti. Čak i tijekom hladnoga rata, unatoč postojanju ozbiljnih sukoba, ostala je svijest da se nov svjetski rat mora pošto-poto izbjeći.

190. Danas, međutim, svjedočimo pravoj promjeni paradigme u javnom diskursu i u odlukama o ponovnom naoružavanju, uz uznemirujuće oživljavanje rata kao instrumenta međunarodne politike, dok se sama etička

¹⁸⁰ Sveti Pavao VI., *Govor 20. Općoj skupštini Ujedinjenih naroda* (4. listopada 1965.): AAS 57 (1965.), 881.

¹⁸¹ Ujedinjeni narodi, *Povelja Ujedinjenih naroda*, San Francisco (26. lipnja 1945.), Preambula.

načela koja su prije ograničavala njegovu uporabu nagriza. Regionalni sukobi koji se otežu tijekom vremena, eskalirajuće napetosti i uzajamne prijetnje postaju gotovo svakidašnji, a ponovno se pojavljuju oblici sukoba vođeni željom za teritorijalnim širenjem za koje se mislilo da su nadiđeni. Javno mnijenje postupno oblikuju i uvjetuju polarizirajući medijski narativi, koje često pojačavaju algoritmi koji daju prednost sukobu i sučeljavanju.

191. Svjedočimo i zabrinjavajućemu gubitku povijesnoga sjećanja, kako nestaju izravna svjedočanstva o holokaustu i dvama svjetskim ratovima. To vodi do selektivna ili izobličena prepisivanja prošlosti, u kontekstu u kojem lažne vijesti i manipulacija narativima zamagljuje naučene pouke. Bez živoga sjećanja na strahote rata, političke se odluke riskiraju donositi na temelju same moći, bez ikakva obzira prema dugoročnim posljedicama.

192. Svemu tomu medijska i digitalna dimenzija pridodaju nove i odlučujuće elemente. Komunikacijske mreže, fragmentirana informacijska okruženja i algoritmi koji nagrađuju sukob mogu povećati polarizaciju i ogorčenost, pojačati propagandu i otežati zajedničko razlučivanje. Tako se rat ne samo vodi, nego i kulturno uvjetuje pojednostavnjenim narativima, mentalitetom prijatelja ili neprijatelja, dezinformacijama i strahom. Kad povijesno sjećanje blijedi i kad slabe etička načela koja štite civile i najranjivije, postaje lakše opravdavati nasilje kao nužno, neizbježno, pa i „sterilizirano”. Upravo u tom kontekstu čovječanstvo klizi u nasilnu kulturu moći, gdje se mir više ne ukazuje kao odgovornost koju treba preuzeti, nego kao krhak razmak između sukobâ. Danas, više nego ikada, ne dovodeći u pitanje pravo na samoobranu u najstrožem smislu, važno je iznova potvrditi da je teorija „pravednoga rata”, koja se odveć često upotrebljavala za opravdavanje svake vrste rata, sada nadiđena.¹⁸² Čovječanstvo posjeduje daleko djelotvornija i sposobnija oruđa za promicanje ljudskoga života i rješavanje sukobâ, poput dijaloga, diplomacije i oprostjenja. Uporaba sile, nasilja i oružja odražava odnosno siromaštvo koje uvijek ima pogubne posljedice za civilno stanovništvo.

¹⁸² Usp. Franjo, enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 258: AAS 112 (2020.), 1061: „Posljednjih je desetljeća svaki rat navodno bio ‚opravdan‘. *Katekizam Katoličke Crkve* govori o mogućnosti legitimne obrane vojnom silom, koja uključuje dokazivanje da su ispunjeni određeni ‚strogi uvjeti moralne legitimnosti‘. Ipak, lako je pasti u preširoko tumačenje toga mogućeg prava. Tako bi neki pogrešno opravdavali i ‚preventivne‘ napade ili ratne čine koji teško mogu izbjeći da za sobom povuku ‚zla i neredne teže od zla koje treba ukloniti‘.”

Sila bez granica

193. Rast vojno-industrijskoga kompleksa postao je određujuća značajka sadašnjega političkog krajolika i ključan sektor u gospodarstvu raznih zemalja. Tijesna veza između gospodarskih interesa, vojnoga aparata i političkih odluka proizvodi „naoružanu naciju”, u kojoj se rat ukazuje kao naravan nastavak politike, a tržište oružja postaje samostalna pokretačka sila vojnih odluka. Ne možemo zanemariti ni goleme gospodarske interese koji stoje iza rata. Industrija oružja i zemlje koje isporučuju oružje profitiraju na tržištu koje napreduje upravo na sukobima. U tom smislu, postoje i financijski interesi koji pridonose potpirivanju napetosti u raznim dijelovima svijeta.

194. Vojni arsenali ponovno dobivaju pozornost. U prošlosti je prepoznavanje prijetnje koju predstavlja oružje kadro uništiti cijelo čovječanstvo promicalo putove popuštanja napetosti (*détente*) i pregovore o razoružanju. Nažalost, taj je pristup napušten, a razvoj nuklearnih arsenala — uključujući izgled njihove „taktičke” uporabe — čini uporabu takva oružja manje nevjerojatnom. U tom kontekstu Ugovor o zabrani nuklearnoga oružja, koji je stupio na snagu 2021. uz potporu više od sedamdeset zemalja, važan je korak. Ipak, on riskira da ostane uvelike simboličan jer ga velike nuklearne sile nisu prihvatile. To je dovelo do raširena, no pogrešna uvjerenja da je nuklearno zastrašivanje neophodna pretpostavka sigurnosti. Time se pridonijelo i novoj utrci u naoružanju, koju je teško nadzirati i koju prati postupno demontiranje sporazumâ o smanjenju nuklearnoga oružja, kao i razvoj „minijaturiziranoga” oružja koje njegovu uporabu čini izglednijom mogućnošću.

195. Ista logika vrijedi za konvencionalno ratovanje. Vojna sila, slabe diplomatske inicijative i složenost interesâ u igri pridonose sukobima koji teže postati dugotrajni, uz iznimno visoke ljudske i ekološke troškove. Mnogo je lakše započeti rat nego ga zaustaviti, a ipak rasprava o sprječavanju sukoba ostaje tragično rubna.

196. Situaciju dodatno destabilizira nazočnost novih oružanih dionika, poput džihadističkih skupina, privatnih milicija i zločinačkih mreža koje označavaju kraj državnoga monopola na uporabu sile. Te skupine često isprepleću maglovite ideološke pobude s konkretnim gospodarskim interesima, pretvarajući rat u „način života” za čitave naraštaje mladih i djece. Tu cilj više nije konačna pobjeda, nego ovjekovječenje sukoba kao izvora moći i prihoda.

Oružje i umjetna inteligencija

197. Spomenuti je scenarij povezan s neprestanim razvojem oružanih sustava, osobito onih koji uključuju UI. Sveta je Stolica nedavno primijetila da rastuća lakoća s kojom se mogu razmjestiti autonomni oružani sustavi rat čini „izvedivijim” i manje podložnim ljudskoj kontroli. To krši načelo da se oružana sila smije upotrijebiti samo kao posljednje sredstvo u slučajevima legitimne samoobrane.¹⁸³ Zato razvoj i uporaba UI u ratovanju moraju biti podvrgnuti najstrožim etičkim ograničenjima, da bi se zajamčilo poštovanje ljudskoga dostojanstva i svetosti života te izbjegla utrka u razvoju takva oružja.¹⁸⁴

198. Katkad se govori o „umjetnim moralnim agentima”, kao da bi strojevi bili kadri razlikovati ispravno od pogrešnoga s većom dosljednošću od ljudskoga bića. Ipak, moralni se sud ne može svesti na računanje, jer uključuje savjest, osobnu odgovornost i priznavanje drugoga kao osobe. Stoga nije dopušteno povjeriti smrtonosne ili na drugi način nepovratne odluke umjetnim sustavima. Nijedan algoritam ne može rat učiniti moralno prihvatljivim. UI ne uklanja nutarnju nečovječnost sukoba; štoviše, ona sukob može samo brže izazvati i učiniti ga bezličnijim, snižavajući prag za pribjegavanje nasilju, preobražavajući obranu u predviđanje prijetnji i time svodeći žrtve na podatke. Tako će nas naviknuti na ideju da je nasilje neizbježno i da ga treba samo optimizirati. To ne umanjuje važnost toga da se, koliko je god moguće, u umjetne sustave koje gradimo usade vrijednosti i zdrav sud, kako bi mogli pridonijeti moralnomu ekosustavu u kojem su ljudi sposobniji oslušivati vlastitu savjest, te kako bi se modelima UI omogućilo da postave primjerene granice.

199. Nije dovoljno pozivati se na generičku vrstu etike. Moraju se uspostaviti konkretna mjerila za razlučivanje. Prvo takvo mjerilo tiče se osobne odgovornosti. Kad odluka o napadu postane automatizirana ili neprozirna, raste rizik odricanja od odgovornosti. Zato lanac odgovornosti mora biti prepoznatljiv i provjerljiv; oni koji osmišljavaju, uvježbavaju, odobravaju i upotrebljavaju tehnologiju moraju polagati račun za svoje odluke. Drugo se mjerilo odnosi na moralni vremenski okvir za donošenje sudova. Premda UI teži ubrzati procese odlučivanja, brzina i učinkovitost nikada ne bi smjele biti vrhovna pokretačka sila nepovratnih odluka koje se donose u kontekstu rata.

¹⁸³ Usp. Dikasterij za nauk vjere – Dikasterij za kulturu i odgoj, nota [Antiqua et nova](#) (14. siječnja 2025.), 99: AAS 117 (2025.), 202–203.

¹⁸⁴ Usp. isto, 103: AAS 117 (2025.), 204.

Treće je mjerilo prepoznavanje i zaštita civila. Svaka tehnologija koja olakšava napade a da ne vidi lice ljudskih bića snižava moralni prag sukoba. Odabir mete i uporaba sile ne smiju brkati borce i neborce niti zanemarivati utjecaj na bespomoćno stanovništvo.

200. Iz tih mjerila proizlaze određeni neupitni zahtjevi. Prvo, svi sustavi koji se upotrebljavaju u ratnom okruženju moraju jamčiti mogućnost praćenja i rekonstrukcije procesa odlučivanja, kako se odgovornost i krivnja ne bi srozale na „stroj”. Drugo, odluka o uporabi smrtonosne sile ne može se delegirati neprozirnim ili automatiziranim procesima, nego mora ostati pod djelotvornom, samosvjesnom i odgovornom ljudskom kontrolom. Naposljetku, nužno je uspostaviti zajednički okvir — i na međunarodnoj razini — kako bi se obuzdala tehnološka utrka u naoružanju i osigurala čvrsta zaštita civila i infrastrukture potrebne za njihovo preživljavanje.

Kriza multilateralizma

201. Kultura moći proizlazi i iz krize multilateralnoga sustava. Ustanove uspostavljene da čuvaju zamisao zajedničke budućnosti za sve narode i globalno opće dobro doimaju se oslabljenima. To se duguje ne samo strukturnim ograničenjima, nego i čestomu nedostatku zajedničke volje da ih se podupre i reformira ili da im se prizna moralni autoritet. Umjesto da napredujemo, nazadujemo od značajne prekretnice dvadesetoga stoljeća. Nakon 1989. sloma komunističkih režima u Europi uslijedila je pretežno gospodarska globalizacija, kojoj je nedostajao primjeren politički okvir kadar održati dijalog i mir. Gotovo se slijepo vjerovalo u sposobnost tržišta da stvore blagostanje, demokraciju i stabilnost. Zapravo, umjesto da automatski stvori jedinstvo i mir, globalizacija je izazvala fundamentalističke, identitetske i nacionalističke reakcije. Ishod je daleko od istinskoga multilateralizma; umjesto njega, pojavio se neuredan i sukobima ispunjen multipolarizam s prevladavajućim osjećajem nepovjerenja.

202. Ponovno se pojavila i napast da se kolektivni identitet kuje u suprotstavljanju neprijatelju, potpirivana narativima u kojima se svaka strana prikazuje kao žrtva koja ima pravo na odmazdu. Svođenje složenih pitanja na pojednostavnjene kategorije — „ja prvi”, „prijatelj ili neprijatelj”, „mi ili oni” — olakšava odluke koje su često neodgovorne i podrivaju uzajamno povjerenje među nacijama. Snaga međunarodnoga prava tako se zamjenjuje tvrdnjom da „sila stvara pravo”. Posljedično, sudovi nadležni za rješavanje sporova među

državama ili za bavljenje ratnim zločinima često se slabe ili zaobilaze, s razornim posljedicama za političku kulturu i društvenu koheziju.¹⁸⁵

203. U tom je kontekstu izgradnja mira potisnuta u sporednu ulogu. Suradnja za razvoj, razoružanje, sprječavanje sukoba i uspostava uzajamnoga povjerenja zanemaruju se u ime politike moći. Ugrožavaju se i stečevine humanitarnoga prava. Doista, načelo razmjernosti u odgovoru na agresiju, zaštita pristupa vodi, hrani i bitnim dobrima te poštovanje života civila, osobito djece, počinju se smatrati naivnim ostatcima prošlosti.

Tobožnji politički realizam

204. Živimo u vrijeme znatne duhovne i kulturne sljepoće. Lažni pragmatizam potiče nas da prekinemo korijene svoje povijesti, kao da je moguće započeti svojevrsno „novo stvaranje” odvojeno od prošlosti. Čak i oni koji navode važna moralna načela mogu pasti u taj povijesni nihilizam, pogrešno vjerujući da se zvjerstva dvadesetoga stoljeća više nikada ne mogu dogoditi. Pa ipak, zapravo, iste se dinamike ponovno pojavljuju u novim ruhima. Čini se da se mentalitet naoružane ravnoteže i zastrašivanja ponovno nameće. Danas, međutim, za razliku od dvostrane dinamike hladnoga rata, umnožavanje dionika i bojišta čini taj mentalitet sve krhkijim. Eskalirajući sukobi vode do asimetričnih i „hibridnih” ratova, koji se vode ne samo na bojištu, nego i na gospodarskom, financijskom i kibernetičkom planu, gdje se dezinformacije i kampanje koje hrane strahove ljudi upotrebljavaju za manipuliranje javnim mnijenjem. U mnogim se zemljama, uključujući one na globalnom Jugu, povećana vojna potrošnja predstavlja kao jedini odgovor na neizvjesnu budućnost ili percipirane prijetnje. Pritom stvarni trošak pada na najsiromašnije, koji vide kako se smanjuju sredstva za zdravstvo, obrazovanje i socijalne usluge.

205. U srži tih pitanja jest lažni realizam, utemeljen ne samo na prevladavajućem mentalitetu sile, nego i na kulturnom i antropološkom uvjerenju da je rat neizbježan dio ljudske naravi. Govori se da je oduvijek bilo tako, osim povremenih stanki, i da će uvijek tako biti! Posljedično, briga više nije traženje mira — koji je izgubljen kao orijentir na međunarodnoj sceni — nego kako i kada poduzeti vojnu akciju. Taj isti argument tvrdi da bi bilo neodgovorno ne pripremati se za sukob. Ja bih, međutim, ustvrdio da je

¹⁸⁵ Usp. Govor sudionicima plenarnoga zasjedanja Sastanka pomoćnih agencija za istočne Crkve (ROACO) (26. lipnja 2025.): AAS 117 (2025.), 847–849.

istinski neodgovoran upravo *Realpolitik*, oblik političkoga „realizma” koji u savjesti i u društvo sije stav pomirenosti s neizbježnošću rata i odbacuje mir i dijalog kao utopijska ili iracionalna stajališta koja zanemaruju rizike u igri. Zapravo, mir nije ni naivna nada ni puka odsutnost rata; on je, naprotiv, uvijek moguć kao plod pravde i ljubavi.

206. U takvu se ozračju nihilizam i pragmatizam prepleću i naposljetku normaliziraju teške pogreške. Vjerski ekstremizam i identitetski fanatizam udružuju se s iracionalnim gospodarskim politikama, dok se politika često okreće dezinformacijama i ismijavanju protivnikâ te sustavno gaji strahove i ogorčenost. Tako se raznolikost sve više doživljava kao prijetnja, što potpiruje želju za posjedovanjem, volju za vladanjem, hegemonijske ambicije, zlouporabe moći i strah od onih koji su drukčiji, stvarajući time okruženje u kojem se novi sukobi mogu razviti gotovo neprimjetno.¹⁸⁶

207. To je, dakle, plodno tlo za nove ratove koji su možda i opasniji od onih prošlih, jer su skloni zanemariti sve etičke granice. Ono što se nekoć smatralo neprihvatljivim sada se može provoditi gotovo bez oklijevanja, dok na međunarodni odgovor sve više utječu interesi pojedinih vlada, a ne objektivna težina situacija. Čini se da odluke sada vode gotovo isključivo gospodarske računice, opravdane medijskim iskrivljavanjima, proizvedenim oduševljenjem i „snovima” koji se neizbježno razbiju, rađajući frustraciju i daljnje nasilje. Kad ljudi dođu do uvjerenja da ništa nije uistinu istinito i da su načela prazne riječi, tada se u njihovim srcima pali fitilj za nove provale nesnošljivosti i agresije.

208. U tim situacijama pitanje konkretnih zaštitnih mehanizama za sprječavanje budućega nasilja ostaje otvoreno. Kad neka kultura normalizira i opravdava sukob, otvara se opasan put, jer ono što se danas čini nezamislivim sutra može postati prihvatljivo u ime korisnosti ili sigurnosti. U zemljama obilježenima ozbiljnim društvenim napetostima ne možemo isključiti mogućnost da neki vođe oružani sukob smatraju djelotvornim načinom odvratanja pozornosti od domaćih problema i ciničnim oruđem za upravljanje teškoćama.

209. Osobita odgovornost počiva na plećima onih koji rade na području istraživanja. Svi ključni dionici toga područja — znanstvenici, vlasnici tvrtki, ulagatelji, akademske vlasti, političari i drugi — moraju raditi s transparentnim i odgovornim mentalitetom, zadržavajući oštru svijest o širem

¹⁸⁶ Usp. Franjo, *Poruka za 53. Svjetski dan mira* (8. prosinca 2019.): AAS 112 (2020.), 54–61.

kontekstu tehnoloških dostignuća koja pomažu uzgajati, uključujući ona vezana uz UI. Kad se ljudi ograniče na to da gledaju samo svoj sektor, mogu se zavarati vjerujući da izvode moralno neutralne radnje i izbjeći pitanja o krajnjim ciljevima koji vode određene pokuse. Tako riskiraju da surađuju — možda nesvjesno — s upitnim projektima koji potpiruju nove oblike nasilja, manipulacije i prevlasti.

Izgradnja civilizacije ljubavi

210. Izgradnja svijeta u stanju trajna sukoba zlo je i mora se imenovati onim što jest. Takav način prikazivanja naše sadašnje situacije može se činiti tmurnim ili pesimističnim, no smatram nužnim učiniti to. Kršćanska perspektiva, međutim, nije ograničena na osudu zla. Mi povijest promatramo u svjetlu raspetoga i uskrsloga Gospodina, kojemu je Otac dao „svu vlast na nebu i na zemlji” (*Mt 28,18*). Sadašnjost ne smatramo unaprijed određenom sudbinom, nego prilikom za osobno i kolektivno obraćenje. Štoviše, vjerujemo u snagu Kraljevstva, koje raste iz sićušne veličine gorušičina zrna koje, jednom posijano, niče i raste (usp. *Mk 4,26-32*). Dok je oko nas metež pomutnje, dobro tiho raste iz zemlje. Riječima proroka Izaije: „Evo, činim nešto novo; već nastaje. Zar ne opažate?” (*Iz 43,19*).

211. Pomnija analiza povijesti to potvrđuje. I u najtamnijim noćima Gospodin podiže muškarce i žene koji odbijaju odustati, koji ustraju u činjenju dobra, koji štite ranjive i otvaraju putove pomirenja. Sjećanje na svece, pravednike i često zaboravljene mirotvorce pokazuje nam da milost ne uklanja sukob čarobnim štapićem, nego nadahnjuje djelatan otpor zlu i zadivljujuću stvaralačnost u činjenju dobra. Kršćani vide tamu i priznaju je onim što jest, no ne promatraju je tek pasivno, jer poznaju svjetlo i razumiju da ga tama nije nadvladala i ne može ga pobijediti (usp. *Iv 1,5*). Zato, čak i kad se čini da patnja ima posljednju riječ, kršćani služe dobru i podržava ih bogoslovna nada koja stvarnosti daje i smisao i smjer.

Svi možemo učiniti svoj dio

212. Na ovome mjestu, međutim, može izniknuti suptilna napast, naime pomisao da su problemi prevelik, a mi premaleni te da naši izbori stoga ne mogu ništa promijeniti. To je uljudan oblik pomirenosti, često prikriven kao realizam. Zacijelo nemaju svi jednaku moć da nešto promijene. Postoje oni koji vladaju, donose investicijske odluke, vode ustanove, provode istraživanja, odgajaju, proizvode ili pružaju informacije, a postoje i oni koji naoko samo žive

svoj svakodnevni život. Ipak, nitko nije bez odgovornosti. Svi imamo svoja područja djelovanja, i upravo ondje — i nigdje drugdje — moramo izabrati hoćemo li hraniti mentalitet sile (makar samo ravnodušnošću, cinizmom, lažima ili mržnjom) ili čuvati mentalitet mira (istinom, umjerenošću, blizinom i skrbi).

213. Katolički pisac dvadesetoga stoljeća J. R. R. Tolkien, riječima jednoga lika iz svojega romana, ovako je opisao našu odgovornost: „Nije na nama da ovladamo svim plimama svijeta, nego da učinimo ono što je u nama za pomoć onim godinama u koje smo postavljeni, iskorjenjujući zlo u poljima koja poznajemo, kako bi oni koji žive poslije imali čistu zemlju za obrađivanje”.¹⁸⁷ Civilizacija ljubavi neće niknuti iz jedne jedine ili spektakularne geste, nego iz zbroja malih i postojanih čina vjernosti koji služe kao bedem protiv dehumanizacije. Zato se vrijedi zaustaviti i promisliti o nekim vidovima toga kako možemo, svatko na svoj način, surađivati u izgradnji civilizacije ljubavi. Ne pretendirajući iscrpsti tu temu, želio bih predložiti pet putova prema svakodnevnoj i javnoj odgovornosti: potrebu razoružavanja riječi, izgradnju mira kroz pravdu, usvajanje perspektive žrtava, njegovanje zdravoga realizma te oživljavanje dijaloga i multilateralizma.

Potreba razoružavanja riječi

214. Prvi doprinos koji možemo dati čovječnijoj civilizaciji jest paziti na svoje riječi. „Razoružajmo riječi i pomoći ćemo razoružati svijet”.¹⁸⁸ Riječi imaju golemu moć, što doživljavamo u svakodnevnim odnosima; primjerice, izgovorene riječi mogu nam promijeniti raspoloženje nabolje ili nagore. „Mir započinje sa svakim od nas: u načinu na koji gledamo druge, slušamo druge i govorimo o drugima. U tom je smislu od temeljne važnosti način na koji komuniciramo: moramo reći ‚ne‘ ratu riječi i slika, moramo odbaciti paradigmu rata”.¹⁸⁹ Svi, dakle, moramo ispitati svoju savjest glede riječi koje upotrebljavamo, predrasuda koje imamo i izričite ili prikrivene agresije koja u njima leži. Imamo stvarnu priliku pridonijeti općem dobru svaki put kad govorimo istinu, dajemo mudar savjet, podupiremo one kojima je potrebna utjeha, osuđujemo nepravdu i dajemo glas onima bez glasa.

¹⁸⁷ J. R. R. Tolkien, *The Lord of the Rings. The Return of the King*, dio III, knjiga peta, poglavlje IX, New York 1965., 190.

¹⁸⁸ [Govor predstavnicima medija](#) (12. svibnja 2025.): AAS 117 (2025.), 682.

¹⁸⁹ Isto.

Izgradnja mira kroz pravdu

215. Svi mi, na svakoj razini, možemo pridonijeti izgradnji temelja mira, a to je pravda. Ne tražimo tek bilo kakav mir — poput odsutnosti sukoba pod svaku cijenu — nego istinski mir rođen iz pravde. „Postoji vrlo tijesna povezanost između pravde pojedinca i mira svih”.¹⁹⁰ Tumačeći psalamski redak „pravda i mir zagrliti” (*Ps* 85 (84),11), sveti Augustin napisao je: „Nema nikoga tko bi zazirao od želje za mirom, no nije svatko voljan činiti pravdu... Ali čini djela pravde, imajući na umu da su se pravda i mir zagrlili; oni nisu u zavadi jedno s drugim. Zašto se postavljaš protiv pravde? Evo, primjerice, pravda ti govori da ne kradeš, a ti ne mariš; da ne činiš preljuba, a ti si gluh; da ne činiš drugima ono što ne bi želio da se tebi čini; da ne govoriš o svome bližnjemu ono što ne bi želio da se govori o tebi... Želiš li, dakle, postići mir? Onda čini pravdu!”¹⁹¹ Ne sustanimo nikada u traženju pravde!

Usvajanje perspektive žrtava

216. Postoje trenutci kad, da bismo ostali ljudi, moramo odložiti svoju suzdržanost i zauzeti stav. U nekim je sukobima nepravedno ostati neutralan, niti je dovoljno tek tvrditi da nismo sudionici.¹⁹² Kad svjedočimo bombardiranju civila, napadima na bolnice, škole ili životno važnu infrastrukturu i nasilju koje pogađa djecu, suočavamo se sa sablaznima koje ranjavaju samu čovječnost. Zato se ne možemo ograničiti na razinu apstraktne analize. Papa Franjo poticao nas je da „dotaknemo ranjeno tijelo”¹⁹³ onih koji trpe, da pogledamo njihova lica, poslušamo njihove priče i priznamo njihove rane. Bolni događaji iziskuju i povijest i sjećanje, prvu da prepriča činjenice, drugo da posvjedoči proživljena iskustva.

217. Davanje prostora perspektivama i glasovima žrtava kroz komunikaciju i odgoj pomaže nam da postanemo svjesni ponora zla svojstvena ratu i, općenito, svim oblicima nasilja. Pomaže nam da odbacimo normalizaciju sukoba; da ne okrenemo glavu kad se krši ljudsko dostojanstvo; i da žrtvama vratimo dostojanstvo da budu priznate i saslušane.¹⁹⁴ Pozornost prema tim glasovima jača uvjerenje da, osim nasilnih manjina, čovječanstvo ne želi rat. Na osobit način Crkva može biti mjesto živoga sjećanja za žrtve. Kako je

¹⁹⁰ Sveti Ivan Pavao II., *Poruka za 31. Svjetski dan mira* (1. siječnja 1998.), 1: AAS 90 (1998.), 147.

¹⁹¹ Sveti Augustin, *Enarrationes in Psalmos*, 84, 12: CCSL 39, Turnhout 1956., 1172–1173.

¹⁹² Usp. Franjo, enciklika *Dilexit nos* (24. listopada 2024.), 22: AAS 116 (2024.), 1375–1376.

¹⁹³ Franjo, enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 115: AAS 112 (2020.), 1008–1009.

¹⁹⁴ Usp. isto, 261: AAS 112 (2020.), 1062.

podsjetio sveti Pavao VI., Crkva osjeća da mora prisvojiti i glas onih koji su poginuli u prošlim ratovima i glas živih koji još danas nose rane, kako bi njihovi vapaji postali apel za mir i slogu, a ne predigra novim sukobima.¹⁹⁵

Njegovanje zdravoga realizma

218. Potreban nam je zdrav realizam koji izbjegava i politički idealizam i cinizam. Postoji vrsta idealizma koji je, da bi očuvao vlastiti svjetonazor, sklon birati činjenice selektivno, iskrivljujući ih i preimenujući. Njegovi pristaše naposljetku obitavaju u stvarnosti konstruiranoj da odgovara njihovim uvjerenjima. Obrnuto, postoji i izopačen oblik realizma koji opažanje brka s pomirenošću, tvrdeći da će, budući da sila prevladava, ona uvijek prevladavati. Autentičan realizam ne odustaje od mijenjanja svijeta; on, naprotiv, započinje jasnim prepoznavanjem interesa, strahova, ograničenja i odnosa moći, upravo zato da bi odredio što se može postići i koje su mjere potrebne za to. On ne svodi politiku na moral; niti se predaje nasilju. On, naprotiv, traži izvedive putove kako bi mir postao više od puke riječi, kroz vjerodostojne ustanove, provjerljiva jamstva, strpljive pregovore, sprječavanje sukoba i zaštitu civila.

Oživljavanje dijaloga

219. Da bismo izgradili civilizaciju ljubavi, moramo se upustiti u dijalog, jer je on prvotno sredstvo suživota među ljudima i nacijama te je alternativa otvorenu sukobu. Uoči Drugoga svjetskog rata Pio XII. potvrdio je da se mirom ništa ne gubi, dok se ratom sve može izgubiti. Ustrajao je na tome da ljudi moraju ponovno progovoriti jedni s drugima, jer iskren i postojan dijalog uvijek otvara mogućnost časna rješenja.¹⁹⁶

220. Doista, dijalog je redovit dio ljudskoga života i ne tiče se samo odnosa među državama. On uključuje usvajanje stava koji nastoji iskovati veze bratstva izgrađene na slušanju, otvorenu držanju, odvajanju vremena jednih za druge, pa i zajedničkom gubljenju vremena. Jer, ako doživljavamo autentične susrete s drugima, s onima koji su drukčiji, sa strancima i migrantima, postaje mnogo teže i zamisliti rat.

221. Na političkoj razini postoji žurna potreba za prijelazom iz „kulture moći” u istinsku „kulturu pregovaranja”, u kojoj dijalog i diplomacija postaju uobičajeno sredstvo rješavanja sukoba. Giorgio La Pira izrazio je nadu da će se

¹⁹⁵ Usp. sveti Pavao VI., *Govor 20. Općoj skupštini Ujedinjenih naroda* (4. listopada 1965.): AAS 57 (1965.), 878–879.

¹⁹⁶ Usp. Pio XII., radijska poruka *U teškom času* (24. kolovoza 1939.): AAS 31 (1939.), 334.

„metoda rata zamijeniti metodom mira: metodom pregovaranja, susreta, približavanja, to jest istinski ljudskom metodom!“. ¹⁹⁷ Svijest da svi narodi dijele zajedničku budućnost iziskuje da „kultura pregovaranja“ postane sve raširenija politička i kulturna zauzetost, kadra postupno odvesti čovječanstvo od kruga nasilja.

222. Onima koji imaju čast i odgovornost vladati želio bih ponoviti riječi koje sam izrekao na početku svojega pontifikata: „Narodi našega svijeta žude za mirom, i njihovim vođama apeliram svim srcem: susretnimo se, razgovarajmo, pregovarajmo! Rat nikada nije neizbježan. Oružje se može i mora ušutkati, jer ono ne rješava probleme, nego ih samo povećava. Povijest tvore mirotvorci, a ne oni koji siju sjeme patnje. Naši bližnji nisu prije svega naši neprijatelji, nego naša subraća ljudi; nisu zločinci koje treba mrziti, nego drugi muškarci i žene s kojima možemo razgovarati. Odbacimo manihejske predodžbe tako tipične za onaj mentalitet nasilja koji svijet dijeli na dobre i zle“. ¹⁹⁸

223. U odbacivanju mentaliteta nasilja međureligijski dijalog ima odlučujuću ulogu, jer u srcu velikih duhovnih putova leži poruka mira. ¹⁹⁹ Naprotiv, oni koji se imenom Božjim služe da bi legitimirali terorizam, nasilje ili rat izdaju njegovu pravu narav, jer boriti se u ime religije znači napadati samu religiju. ²⁰⁰ „Duh Asiza“, koji je dozvao sveti Ivan Pavao II., a unaprijedio papa Franjo — primjerice kroz svoj dijalog s velikim imamom Al-Azhara — pokazuje da vjernici mogu crpsti iz najautentičnijih izvora svojih osobitih duhovnih predaja, gdje nema mjesta za „posvećenu mržnju“.

Nužnost diplomacije i multilateralizma

224. U međunarodnim odnosima dijalog je nezamjenjivo diplomatsko oruđe za sprječavanje sukoba i ponovnu izgradnju veza povjerenja. Pred impulzivnim objavama, agresivnom retorikom i politikom moći koje obilježavaju naše vrijeme, „poziv je diplomacije poticati dijalog sa svim stranama, uključujući one sugovornike koji se smatraju manje ‚zgodnima‘ ili koji se ne smatraju legitimiranima za pregovaranje“. ²⁰¹ Stoga treba uložiti

¹⁹⁷ Giorgio La Pira, *Riflessioni sul Concilio*. Govor profesora Giorgija La Pire, gradonačelnika Firence, „Guides de France“ (Rim, 4. rujna 1962.), Firenca 1962., 6.

¹⁹⁸ Govor sudionicima Jubileja istočnih Crkava (14. svibnja 2025.): AAS 117 (2025.), 686.

¹⁹⁹ Usp. Franjo, enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 271: AAS 112 (2020.), 1066.

²⁰⁰ Usp. Franjo, *Apel za mir u Asizu na Svjetski dan molitve za mir* „Žeđ za mirom: vjere i kulture u dijalogu“ (20. rujna 2016.): AAS 108 (2016.), 1124.

svaku trunku poniznosti i strpljivosti da bi se njegovali i najslabiji znakovi dobre volje među stranama u sukobu, kako bi se unaprijedio proces mira.

225. I kiberprostor je postao bojište. Kibernetički napadi, manipulacija podacima i kampanje utjecaja, orkestrirane uz pomoć UI, mogu destabilizirati čitave zemlje i prije nego što izbije otvoren oružani sukob. Štoviše, na tom je području pripisivanje odgovornosti često neizvjesno. Kad je nejasno tko je izveo napad, raste rizik nerazmjerne reakcije, pogrešne procjene i eskalacije. Zato diplomacija mora biti kadra djelotvorno djelovati u tom novom okruženju, pregovarajući o zajedničkim propisima o uporabi digitalnih tehnologija, kako bi se civili i najranjiviji zaštitili od „nevidljivih”, a ipak stvarnih oblika nasilja.

226. Međunarodne organizacije, osobito Ujedinjeni narodi, bitni su instrumenti za promicanje civilizacije ljubavi, jer mogu poticati dijalog među nacijama i promicati mirno rješavanje sukoba, cjeloviti razvoj narodâ, zaštitu najranjivijih, razoružanje i skrb za stvorenje. Takvim nastojanjima međunarodna zajednica može raditi na smanjenju nejednakosti, obrani prava izbjeglica i manjina, preusmjeravanju resursa s vojne potrošnje na ljudski razvoj i zaštiti našega zajedničkog doma. Sveta Stolica podupire i prati ta nastojanja, priznajući pritom i da sadašnje slabosti UN-a i međunarodnoga političkog sustava otkrivaju potrebu za dubokim reformama. Nije riječ naprosto o tehničkim prilagodbama, jer kriza uvjerenja i vrijednosti, koja se tiče i etičkih temelja nacijâ, otežava usmjeravanje multilateralizma prema istinskomu općem dobru.²⁰²

227. U međunarodnom kontekstu diplomacija Svete Stolice usvaja evanđeosko načelo milosrđa kao konkretno mjerilo za političko djelovanje. To je jedan od načina na koje se Sveta Stolica stavlja u službu čovječanstva, apelirajući time na savjesti u ime ljubavi i istine, braneći dostojanstvo svake osobe i dižući glas u korist siromaha, migranata i žrtava rata. Tako papinska diplomacija izražava katoličnost Crkve i pridonosi izgradnji civilizacije ljubavi, gdje se i nove tehnologije mogu usmjeriti prema općem dobru.

²⁰¹ Franjo, *Govor članovima diplomatskoga zbora akreditiranoga pri Svetoj Stolici* (9. siječnja 2025.): AAS 117 (2025.), 110.

²⁰² Usp. Franjo, *Govor sudionicima 38. konferencije FAO-a* (20. lipnja 2013.): AAS 105 (2013.), 616–617.

Moliti i nadati se

228. Ti putovi vršenja odgovornosti potkrijepljeni su molitvom i, zauzvrat, hrane molitvu. Doista, za svakoga od nas mir prvotno dolazi „od Boga, Boga koji nas sve ljubi, bezuvjetno”.²⁰³ On je dar koji Isus daruje svojim učenicima na dan Uskrsa: „Mir vama! To je mir uskrsloga Krista. Mir nenaoružan i razoružavajući, ponizan i postojan”.²⁰⁴ Tim sam riječima pozdravio Crkvu i svijet na dan svojega izbora na Petrovu stolicu. Želim ih sada ponoviti i pozvati sve da mole za taj dar. Ne sustanimo nikada u molitvi za mir i u zauzimanju za njegovo ostvarenje u našim odnosima i u društvu.

ZAKLJUČAK

229. „Svaki neka pazi kako naziđuje” (1 Kor 3,10). Tim je riječima sveti Pavao poticao kršćane u Korintu da čuvaju jedinstvo. Draga braćo i sestre, promišljali smo o svijetu koji gradimo i pitali se što znači čuvati ljudsku osobu u doba umjetne inteligencije. Na kraju ovoga promišljanja želio bih predložiti trijezan, ali zahtjevan program kršćanskoga života kojim možemo ploviti kroz ovu epohalnu promjenu u svjetlu Evanđelja. Taj put izranja kroz kontempliranje Božjega nauma, življenje crkvenoga jedinstva pričešćivanjem Euharistijom, izgradnju svijeta usredotočena na opće dobro i molitvu u sjedinjenju s Blaženom Djevicom Marijom.

Riječ je tijelom postala

230. Naš je svijet ispunjen pokušajima da se prigrabi nadzor nad tržištima i sferama utjecaja, često zaogrnutima umirujućom retorikom i zavodljivim ideologijama. Ipak, naša srca žude za pristupom koji je mudar i dobrohotan, sličan onomu koji Marija hvali u svojem *Magnificatu*, kad navješćuje da se milosrđe Božje proteže u svakom naraštaju na one koji ga se boje.²⁰⁵ Taj se naum milosrđa i danas nastavlja odvijati kroz povijest, čak i usred naglih i uznemirujućih promjena koje donose algoritmi i globalne mreže, te postaje kompas u digitalno doba za življenje naših života u skladu s Evanđeljem.

231. U srcu je svega otajstvo utjelovljenja, Riječ koja je tijelom postala i nastanila se među nama. Tijelo Sina, siromašno i ranjivo, doziva tijelo tolike

²⁰³ *Prvi blagoslov „Urbi et Orbi”* (8. svibnja 2025.): AAS 117 (2025.), 660.

²⁰⁴ Isto.

²⁰⁵ Usp. *Homilija na prvoj večernjoj na svetkovinu Svete Bogorodice Marije* (31. prosinca 2025.): *L'Osservatore Romano*, 2. siječnja 2026., 1–2.

braće i sestara lišenih svojega dostojanstva i svedenih na šutnju.²⁰⁶ Kroz Gospodinovu blizinu dar mira na paradoksalan način ulazi u svijet. To se zbiva kroz moć da postanemo djeca Božja, a budi se kad se dopustimo ganuti suzama malenih, krhkošću starih, šutnjom žrtava i borbom onih koji se bore protiv zla koje ne žele počinuti.²⁰⁷ U tom ranjenom, a ipak ljubljenom tijelu, Otac nam pokazuje istinsku čovječnost života ispunjena kroz otvorenost i zajedništvo, što nas vodi da poželimo da se vrši njegova volja kako na nebu tako i na zemlji.²⁰⁸

232. U obećanjima transhumanizma i nekih posthumanističkih struja mišljenja, koje teže poboljšanu i gotovo bestjelesnu čovječanstvu, prepoznamo čežnju koja nas se tiče, naime potrebu za punijim životom, manje izloženim ograničenjima i patnji. Ipak, utjelovljenje otvara drukčiji put. S jedne strane, i stare i nove ideologije potiču čovječanstvo da nadiđe ograničenja pomoću tehnologije i da se uzdigne nad druge nametanjem prevlasti. Nasuprot tomu, otajstvo Sina Božjega koji ulazi u našu ljudsku narav obećava nešto posve drukčije. Živi Bog silazi u našu povijest da bi nas oslobodio od svih oblika ropstva.²⁰⁹ On uzima na se našu slabost i preobražava je u poprište spasenja. Nema trenutka ni ljudske situacije koji ne bi bili dostojni Boga. „Prema nauku naše vjere, mi u svojim otajstvima imamo i klanjamo se Bogu koji se rađa u jaslama, Bogu koji živi i putuje Judejom, Bogu koji umire na križu, mrtvom Bogu koji leži u grobu”.²¹⁰ Budućnost čovječanstva, dakle, nalazi svoje mjerilo u sposobnosti da prihvati taj božanski način približavanja, dijeljenja tereta svijeta, preobražavanja odnosa iznutra. „O čudo... čovjek je Bog, i taj Bogočovjek prolazi kroz sve te stupnjeve, podnosi sva ta stanja i oplemenjuje ih, posvećuje ih, pobožanstvenjuje ih u sebi!”.²¹¹ Ono što spašava čovječanstvo jest božanska ljubav koja silazi u najkrhkiju točku naše povijesti i obnavlja je iznutra.

²⁰⁶ Usp. *Homilija na dnevnoj božićnoj misi* (25. prosinca 2025.): *L'Osservatore Romano*, 27. prosinca 2025., 3.

²⁰⁷ Usp. isto.

²⁰⁸ Usp. [Anđeo Gospodnji na svetkovinu Bogojavljenja](#) (6. siječnja 2026.): *L'Osservatore Romano*, 7. siječnja 2026., 3.

²⁰⁹ Usp. *Homilija na ponoćnoj misi* (24. prosinca 2025.): *L'Osservatore Romano*, 27. prosinca 2025., 2.

²¹⁰ P. de Bérulle, *Discours de l'état et des grandeurs de Jésus, Discours IV, Unité de Dieu en l'incarnation: Œuvres complètes*, Pariz 1856., stupac 218.

²¹¹ Isto.

233. Zato, kao vjernik među vjernicima, pozivam sve da kontempliraju, u licu Sina Božjega, *veličinu čovječstva* koja rasvjetljuje i doba UI. U Kristu smo pozvani surađivati u djelu stvaranja, a ne biti nezainteresirani promatrači tehnoloških procesa koji ograničavaju našu slobodu i odgovornost.²¹² Dostojanstvo koje je u svakoga od nas upisao Duh Sveti može se vidjeti i u našoj sposobnosti da kritički promišljamo, slobodno biramo i ljubimo te stvaramo autentične odnose. Nijedan računalni sustav, ma koliko sofisticiran, ne može stvoriti srce koje se daruje ni savjest koja razlučuje dobro od zla. Čak i kad strojevi briljiraju u učinkovitosti, ljudsko lice koje moli da ga se gleda ostaje u središtu naše povijesti. To je ljudsko lice punina prema kojoj se povijest kreće. To je otajstvo „rekapitulacije”: izvjesnost da je Otac odlučio sve, ono na nebu i ono na zemlji, ponovno privesti Kristu, jedinog Glavi (usp. *Ef* 1,10). U tom naumu neće se izgubiti ništa što je autentično ljudsko. Doista, sve će biti pročišćeno i ponovno sjedinjeno u Onome koji sabire svaki djelić života, svaku suzu i svako autentično ljudsko dostignuće, izbavljajući ih iz ništavila i predajući ih, otkupljene, Ocu.

Jedno tijelo u Kristu

234. Duhovnost koja nam je potrebna jest euharistijska duhovnost, to jest duhovnost crkvenoga jedinstva u ljubavi. Utjelovljenje i vazmeno otajstvo objavljuju Boga koji ulazi u našu ljudsku narav i preobražava je darom samoga sebe. Taj dar ostaje nazočan i djelatan u Euharistiji, u kojoj Gospodin daruje sebe i sabire Crkvu, tako da njegov prinos postaje načelo jedinstva i izvor novoga života. Iz toga zajedništva izvire i kršćanska solidarnost, jer je „sjedinjenje s Kristom ujedno i sjedinjenje sa svima onima kojima on daruje sebe”.²¹³ Kako je sveti Augustin objasnio novim kršćanima svoje mjesne Crkve, kruh i vino na oltaru sakrament su jedinstva vjernikâ u Kristu: „Ono što se vidi puka je tjelesna sličnost; ono što se shvaća donosi duhovni plod. Dakle, ako želite razumjeti tijelo Kristovo, poslušajte apostola Pavla kako govori vjernicima: *zajedno ste tijelo Kristovo (1 Kor 12,27)*. Ako ste tijelo i udovi Kristovi, onda je vaše otajstvo ono što je položeno na stol Gospodnji; vaše otajstvo primite. Odgovarate ‚Amen’ i tim odgovorom na nj pristajete. Jer

²¹² Usp. Govor na konferenciji „Umjetna inteligencija i skrb za naš zajednički dom” (5. prosinca 2025.): *L'Osservatore Romano*, 5. prosinca 2025., 2.

²¹³ Benedikt XVI., enciklika *Deus caritas est* (25. prosinca 2005.), 14: AAS 98 (2006.), 228.

čujete riječi ‚Tijelo Kristovo‘ i odgovarate ‚Amen‘. Budi, dakle, ud Tijela Kristova da tvoj Amen bude istinit!“. ²¹⁴

235. „Amen“ koji izgovaramo u liturgiji, Tijelo koje blagujemo i Krv koju pijemo oblikuju cijeli naš život. Euharistija „je krajnje osoban susret s Gospodinom, a ipak nikada naprosto čin individualne pobožnosti“. ²¹⁵ U Euharistiji nalazimo vidljivu manifestaciju stvarnosti da smo „Crkva Kristova, njegovi udovi, njegovo tijelo. Braća smo i sestre u njemu. I u Kristu, premda mnogi i različiti, jedno smo: *In Illo uno unum*“. ²¹⁶ Euharistija nas otvara pravdi i dijeljenju, s prvenstvenom brigom za one opterećene siromaštvom ili marginalizacijom. I dok nove gospodarske i tehnološke mreže mogu stvarati isključenost, izolaciju i ovisnosti, Crkva — hranjena Euharistijom — pozvana je učiniti vidljivom drukčiju paradigmu, onu koja čuva ljudske veze, daje glas nevidljivima i osigurava da procesi budu usmjereni na poštovanje dostojanstva ljudi.

Gradilište našega vremena

236. Duhovnost koju želim preporučiti jest ona „mudroga neimara“ koji se, vođen nadom u kraljevstvo Božje, zauzima za izgradnju svijeta za opće dobro (usp. *1 Kor* 3,10). Kako sam spomenuo na početku ovoga promišljanja, ²¹⁷ zadaća gradnje u naše vrijeme mora u svoje središte staviti naš odnos s Bogom. Naše pravilo mora biti prihvaćanje ljudskih ograničenja kao naravne i pozitivne stvarnosti te treba biti obilježeno zajedničkom odgovornošću i jezikom obilježenim Evanđeljem. Na kraju ovoga promišljanja, naum civilizacije ljubavi može se jasnije sagledati, a gradilište se ukazuje već u punom pogonu, zahvaljujući osobito mnogim živim kamenovima čvrsto sjedinjenima s Kristom, zaglavnim kamenom (usp. *1 Pt* 2,4-6). U toj smo zadaći pozvani preuzeti djelatnu ulogu, ne sklanjajući se u duhovnu sentimentalnost niti uzmičući u svoje male svjetove. Moramo biti vjerni istini, ulagati u odgoj, njegovati odnose te ljubiti pravdu i mir.

237. Ostanimo vjerni istini! Živeći usred neprestanih tokova informacija, mišljenja i slika, znamo koliko može biti lako utjecati na odluke i sklonosti

²¹⁴ Sveti Augustin, *Govori* (Sermones), 272: *In die Pentecostes ad infantes de sacramento*: PL 38, Pariz 1865., stupac 1247.

²¹⁵ Benedikt XVI., *Homilija na misi Večere Gospodnje* (21. travnja 2011.): AAS 103 (2011.), 321.

²¹⁶ *Govor Rimskoj kuriji prigodom čestitanja Božića* (22. prosinca 2025.): *L'Osservatore Romano*, 22. prosinca 2025., 6–7.

²¹⁷ Usp. gore, br. 11–14.

pomoću sve sofisticiranijih algoritama.²¹⁸ U tom je kontekstu nužno gajiti srca koja ljube istinu, koja pretpostavljaju ono što je ispravno usprkos najprivlačnijemu sadržaju i koja teže mudrosti, a ne neposrednim rezultatima. Moramo uvijek imati pred sobom istinu o Bogu i o čovjeku, upravo onako kako nam ih je Krist objavio. Moramo odbaciti individualistički i tehnički pogled na čovjeka, kao da je stvarnost puka tvar koju treba oblikovati prema sebičnim interesima, bilo pojedinačnima bilo kolektivnima.²¹⁹ Umjesto toga, gajimo ono što je papa Franjo nazvao „smještenim antropocentrizmom”,²²⁰ koji ljudsko biće priznaje kao stvorenje uronjeno u mrežu odnosa s drugim živim bićima i sa svim stvorenjem. Vjernost istini iziskuje integriranje mogućnosti koje pruža tehnologija unutar okvira obilježena mudrošću, koja je kadra čuvati i dostojanstvo svake osobe i budućnost našega zajedničkog doma.

238. Ulažimo u odgoj, počevši od sebe samih! Svi trebamo naučiti kako se na ljudski način nositi s digitalnim svijetom, kao sastavnim dijelom svojega odgoja u vjeri i života proživljena u skladu s Evanđeljem. Doista, digitalni svijet moramo smatrati novim kontinentom koji treba evangelizirati, koji iziskuje velikodušne misionare zrele u vjeri. Na osobit način trebamo odrasle koji će ponovno otkriti svoj poziv graditelja odgoja, spremnih raditi strpljivo svakoga dana, uz potporu opsežnih i dijeljenih odgojnih partnerstava. Danas je praćenje djece i mladih u uporabi tehnologije radi razvoja odgovornih odnosa, pomažući im da prepoznaju rizike i izaberu ono što potiče nutarnju slobodu, konkretan oblik ljubavi i čuvat će njihovo dostojanstvo. Poučavanje novih naraštaja da tehnološka evolucija ne slijedi unaprijed određen put, nego se može voditi osobnom i kolektivnom odgovornošću, jedna je od najdragocjenijih usluga općem dobru.

239. Njeguimo odnose! U doba koje pogoduje brzini i fragmentaciji, ljudska osoba još uvijek žudi primiti skrb i priznanje od pozornih umova, ljubaznih riječi i ruku kadrih za nježnost. Digitalna kultura umnožava veze i nudi nove prilike za interakciju; ipak, ljudsko srce zadržava neopozivu potrebu za istinskom blizinom. Pozivam sve da cijene mjesta i vremena u kojima fizička nazočnost ostaje presudna, poput zajedničkih objeda, susreta kršćanske

²¹⁸ Usp. Govor na konferenciji „Dostojanstvo djece i adolescenata u doba umjetne inteligencije” (13. studenoga 2025.): *L'Osservatore Romano*, 13. studenoga 2025., 3.

²¹⁹ Usp. Benedikt XVI., enciklika *Caritas in veritate* (29. lipnja 2009.), 34: AAS 101 (2009.), 668–670.

²²⁰ Franjo, apostolska pobudnica *Laudate Deum* (4. listopada 2023.), 67: AAS 115 (2023.), 1059.

zajednice, vremena provedena s usamljenima i služenja siromasima. To su znakovi čovječnosti koja i dalje vjeruje da je tijelo svake osobe prebivalište Boga i hram Duha Svetoga. Upravo taj savez između slave i krhkosti postaje mjerilo za vrednovanje antropoloških modela koje nudi suvremena kultura.

240. Ljubimo pravdu i mir! Iste tehnologije koje olakšavaju komunikaciju i pristup resursima mogu i podupirati modele koji izrabljuju najranjivije, stvaraju nove oblike ropstva i izvlače dobit iz sukoba. Svaka tehnička ili gospodarska odluka trebala bi uključivati duhovno razlučivanje i biti prilika za procjenu promiču li napredci u UI pravdu i sudjelovanje ili koncentriraju bogatstvo i moć u rukama nekolicine odabranih. Potaknuo bih na pomno ispitivanje opskrbnih lanaca digitalne proizvodnje, radnih uvjeta skrivenih iza naših uređaja i mehanizama koji profitiraju od manipulacije i rata. Istodobno, treba pronaći praktične načine poticanja pravičnosti, sudjelovanja i skrbi za stvorenje. Naviještamo nadu ukorijenjenu u Onome koji je sišao s neba da bi „ovdje dolje stvorio novu povijest”. Zato su oni koji vjeruju zauzeti za to da veća pravda zauzme mjesto nejednakosti i da industriju rata zamijeni umijeće mira.²²¹

241. Gledajući prema budućnosti, želio bih dozvati sliku Nehemije kojega smo na početku izabrali za svojega suputnika i vodiča. Nehemija je čuo vapaj opustošena grada, tu je bol donio u molitvu, razlučivao pred Bogom, zatražio pomoć, dobio dopuštenje za povratak, organizirao rad, suočio se s nutarnjim i vanjskim otporom te obnovio jeruzalemske zidine uz pomoć naroda, ciglu po ciglu. U ovome dobu digitalne preobrazbe vidim u njemu upečatljivu prisposobu o našem vlastitom pozivu, koji nije biti pasivni promatrači društvenih i kulturnih lomova ni puki komentatori onoga što se urušava, nego muškarci i žene spremni ući na gradilišta povijesti — istraživačke laboratorije, tehnološke tvrtke, škole, medije, ustanove i mjesne zajednice — kako bismo obnovili ono što se srušilo i zaštitili ono čemu prijete opasnost. Poput Nehemije, i mi smo pozvani sjediniti slušanje i hrabrost, molitvu i odgovornost, tako da, čak i kad se čini da prevladavaju tehnokratski mentalitet ili pristrani interesi, ljudski grad može postati prikladnije mjesto za život.

242. Slika obnove Jeruzalema doziva novozavjetno obećanje svetoga grada, koji nam je dan prije svega kao dar. U Knjizi Otkrivenja novi Jeruzalem silazi

²²¹ Usp. [Anđeo Gospodnji na svetkovinu Bogojavljenja](#) (6. siječnja 2026.): *L'Osservatore Romano*, 7. siječnja 2026., 3.

kao dar za sav narod Božji, „opremljen kao zaručnica nakićena za svoga muža” (Otk 21,2). Zidine Jeruzalema više nisu obrambena utvrđenja, nego dragocjeni ukrasi Zaručnice Jaganjčeve. Njegova vrata, koja je Nehemija tako marljivo čuvao, ostaju trajno otvorena svim narodima. Nazočnost Božja pruža svjetlo i život svima. Grad je novi Eden, sa svojom živom vodom ponuđenom žednima i svojim stablom života čije lišće „za zdravlje je narodima” (Otk 22,2). Dok iščekujemo njegovo ispunjenje, ta nam je vizija postavljena pred oči kao ohrabrenje — poziv da nadiđemo svoje podjele i radimo zajedno — jer to je put Isusa Krista, jučer, danas i uvijek.

Pjesma nade: Magnificat

243. Nakon što smo razmotrili vjeru, koja kontemplira Očev naum ljubavi; ljubav, koja nas sjedinjuje u jedno crkveno tijelo; i nadu, koja podržava naše djelovanje u svijetu, četvrti je stup ovoga programa kršćanskoga života molitva. Marijina pjesma prati naše zauzimanje. Pred Elizabetom koja joj navješćuje da je postala majkom Gospodina, Marija provaljuje u hvalospjev hvale i radosti. Njezina duša veliča Gospodina, a njezin se duh raduje u Bogu, njezinu Spasitelju, jer je za svoj naum spasenja izabrao mladu, siromašnu i poniznu djevojku. Marija odjednom vidi svu povijest kroz prizmu te objave. Oko nje se ništa nije promijenilo; društveno-politička situacija njezina vremena ostaje ista. Rimljani i dalje nadziru njezinu zemlju, a njezin je narod još podjarmljen i ponižen. Ipak, sve se promijenilo u njoj, i to joj dopušta da vidi ono što je nevidljivo. Bog je već pokazao snagu svoje mišice; već je raspršio ohole, oborio moćne, uzdignuo neznatne, gladne napunio dobrima, a bogate otpustio prazne. Već je pritekao u pomoć Izraelu, služi svomu. Bog „staje na stranu neznatnih. Njegov je naum često skriven pod neprozirnim spletom ljudskih događaja u kojima trijumfiraju ‚oholi, moćni i bogati’. Ipak, njegova je tajna snaga predodređena da se na koncu objavi”.²²²

244. Blažena Djevica Marija ne uči nas samo prepoznati nevidljivo djelo Božje, nego i usmjerava naš pogled na „točke na kojima je čovječanstvo slomljeno i svijet postaje izobličen: na suprotnost između poniznih i moćnih, siromašnih i bogatih, sitih i gladnih”, učeći nas „da svijet gledamo s nižega položaja: očima onih koji trpe, a ne moćnih; da povijest promatramo očima malenih, a ne iz perspektive moćnih; da događaje povijesti tumačimo s gledišta

²²² Benedikt XVI., *Opća audijencija* (15. veljače 2006.): *L'Osservatore Romano*, 16. veljače 2006., 4.

udovice, siročeta, stranca, ranjena djeteta, prognanika i bjegunca”.²²³ Blažena Djevica tako postaje „pjesnikinja i proročica Otkupljenja”, jer se na njezinim usnama navješćuje „najsnažniji i najinovativniji hvalospjev ikada izrečen, Magnificat; ona je ta koja objavljuje preobražavajuću viziju kršćanske ekonomije, povijesni i društveni ishod koji i dalje crpi svoj izvor i snagu iz kršćanstva”.²²⁴

245. S istom vjerom kao Marija, postanimo „tkalci nade” u našem svijetu, dijeleći ono što jesmo i ono što imamo, kako bi nazočnost Isusova rasla među nama i njegovo kraljevstvo poprimalo oblik. U poniznoj vjernosti svakodnevnoga života, i doba UI može postati vrijeme u kojem Duh Sveti u našim životima ostvaruje civilizaciju ljubavi. Doista, Gospodin i dalje sve čini novim i svakomu dobu nudi mogućnost da postane dio povijesti spasenja u svjetlu utjelovljenja. Povjeravam našu čežnju Majci Kristovoj, Ženi *Magnificata*, da vodi naše korake kroz ovo vrijeme promjene i da u svakome od nas sačuva istinsku vjeru u Evanđelje, kako bismo svjedočili veličinu čovječtva u kojoj je Bog načinio svoje prebivalište.

Dano u Rimu, kod Svetoga Petra, 15. svibnja, godine 2026., druge godine moga pontifikata.

LAV PP. XIV.

²²³ *Meditacija u prigodi molitvenoga bdjenja i krunice za mir* (11. listopada 2025.): *L'Osservatore Romano*, 13. listopada 2025., 2.

²²⁴ Sveti Pavao VI., *Homilija u marijanskom svetištu Gospe od Bonarije* (24. travnja 1970.): *AAS* 62 (1970.), 301.